

Ton Nabben

**Regiomonitor
drugs en risicojongeren**

**Antenne
25-26
Nederland**

Ton Nabben

Faculteit Maatschappij en Recht - Coördinatie Grootstedelijke Vraagstukken

Met medewerking van:

David Asberg
Linda van den Berg
Jimmy Berkhof
Floris Brocaar
Renate Doff
Olga Gennissen
Kristi Goedhardt
Sjors Hilgevoord
Iza Muradin
Mandy Reulen-Mullenders
Evelien Meijer
Dennis Paauwe
Arjan van Roon
Anita Rijn
Tara Scheurink
Quinty van Straten
Nathaly de Wind
Patrick van Zon

Nabben T (2026) Antenne Nederland: Regiomonitor drugs en risicojongeren 2025-2026.
Hogeschool van Amsterdam.

Omslagontwerp: Anne Toledo

Omslagfoto: Halfpipe - Kim Kaminski / Nationale Beeldbank

Dit onderzoek is uitgevoerd door de Hogeschool van Amsterdam, in opdracht van Verslavingskunde Nederland (VKN), met financiering van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) en Verslavingspreventiefonds van de Kansspelautoriteit.

Inhoud

Voorwoord	5
1. Monitor drugs en risicogroepen	6
2. Milieu en risicofactoren	10
3. Gedrag, overlast & delinquentie	19
4. Groepen, cultuur en domeinen van gebruik	28
5. Middelengebruik: vier profielen	36
6. Alcohol	44
7. Nicotine	50
8. Cannabis	55
9. Stimulantia	62
10. Narcosemiddelen	73
11. Overige middelen	81
12. Deskundigen over kansspelen	83
13. Hulp en preventie	95
14. Conclusies	99
Referenties	113
Tabellen	116

Voorwoord

In deze vijfde regiomonitor spreken preventiewerkers opnieuw met jongerenwerkers over de leefwereld van risicjongeren, met bijzondere aandacht voor middelengebruik en – voor het eerst – gokken. De signalen uit het werkveld laten een veelzijdig beeld zien van middelengebruik in uiteenlopende contexten: in zowel stedelijke als landelijke gebieden en verspreid over verschillende regio's in Nederland.

Hoewel de groepen jongeren waarover professionals rapporteren op diverse punten van elkaar verschillen, zijn er ook duidelijke overeenkomsten zichtbaar in hun middelengebruik. Factoren zoals subcultuur, muziekvoorkeur, culturele achtergrond en regionale context blijken van invloed op de keuze voor bepaalde middelen. Tegelijkertijd valt op dat vrijwel alle groepen een groot deel van de – voornamelijk illegale – middelen verkrijgen via sociale media zoals WhatsApp, TikTok en Signal. Door de snelle ontwikkelingen en het brede aanbod op de Nederlandse drugsmarkt is het onderscheid tussen stad en platteland bovendien steeds kleiner geworden: ook jongeren in landelijke gebieden hebben makkelijk toegang tot een ruime variatie aan middelen.

De monitor richt zich op het signaleren van nieuwe ontwikkelingen in middelengebruik. Tijdens de tweede meting in de coronaperiode (2020–2021) hadden de beperkende maatregelen een duidelijke invloed op gebruikspatronen. Partydrugs zoals ecstasy en amfetamine verloren aan populariteit, terwijl lachgas verder toenam en bij sommige groepen problematischer werd. In de derde meting (2022–2023) maakte ecstasy een voorzichtige comeback, nam het lachgasgebruik af en werd een sterke opkomst van 3-MMC en vapes gesignaleerd. In de vierde

meting (2023–2024) zette de verspreiding van 3-MMC verder door ten koste van amfetamine en cocaïne, terwijl ketamine geleidelijk populairder werd.

In deze vijfde meting onderzoeken we in hoeverre deze trends zich voortzetten: blijft het gebruik van ketamine toenemen, de vraag naar 3-MMC na de invoering van generieke wetgeving bestaan, en hoe ontwikkelt de nicotinemarkt zich verder? Hoofdstuk 1 beschrijft de methodologische aanpak van het onderzoek, waaronder de geografische spreiding, de selectie van professionals en de specifieke groepen risicjongeren die centraal staan.

In hoofdstuk 2 worden groepskenmerken besproken, zoals leeftijd, etniciteit, sekse, onderwijs, werk, thuissituatie en woonomgeving. Hoofdstuk 3 gaat in op psychosociaal gedrag, overlast en verschillende vormen van delinquentie. In hoofdstuk 4 en 5 staat de drugscultuur in steden en dorpen centraal en wordt middelengebruik geanalyseerd aan de hand van vier profielen: eigenheimers, 'gangsta's', expressionisten en getroebleerden.

De hoofdstukken 6 tot en met 11 behandelen achtereenvolgens alcohol, nicotine, cannabis, stimulantia, narcosemiddelen en overige middelen. In hoofdstuk 12 worden professionals – jongerenwerkers, preventiewerkers en behandelaars – voor het eerst bevraagd over kansspelen onder jongeren en jongvolwassenen en de risico's die daarmee samenhangen. Tot slot bespreekt hoofdstuk 13 de hulpverlenings- en preventieactiviteiten rondom middelengebruik en de mate waarin deze als effectief worden ervaren. Hoofdstuk 14 sluit af met de belangrijkste conclusies.

1. Monitor drugs en risicogroepen

Inleiding

De vijfde regiomonitor, uitgevoerd in opdracht van Verslavingskunde Nederland (VKN), kwam opnieuw tot stand in samenwerking met preventiewerkers van tien verschillende verslavingsinstellingen en onderzoekers van de Hogeschool van Amsterdam (HvA). Na de eerste meting in 2019 werd de monitor tijdens de tweede meting (2020–2021) getroffen door de coronacrisis. De bewegingsvrijheid van jongeren en studenten nam sterk af en professionals maakten zich zorgen over het mentale welbevinden van de zogenoemde ‘covidgeneratie’, met name bij groepen die al kwetsbaar waren.¹ Na de derde meting (2022–2023) en de vierde meting (2023–2024) rapporteren we in dit rapport over de resultaten van de vijfde meting (2025–2026).

1.1 De vijfde regiomonitor

In deze vijfde regiomonitor staan opnieuw de verhalen, kennis en ervaringen van professionals ‘aan het front’ centraal. Zij signaleren vanuit hun dagelijkse praktijk hoe drugsgebruik zich ontwikkelt en welke risico’s daarbij ontstaan. Het doel van deze monitor is om ontwikkelingen in middelengebruik te volgen en zichtbaar te maken, met bijzondere aandacht voor (beginnend) problematisch gebruik onder kwetsbare groepen. Het gaat daarbij om jongeren die experimenteren met middelen in uitgaanssettings, maar ook daarbuiten. Juist een regiomonitor kan snel inspelen op recente of opkomende ontwikkelingen binnen deze vaak moeilijk bereikbare groepen.

In de analyse hanteren we het zogenoemde drug-set-setting-model. Daarbij staat niet alleen het middel zelf (drug) centraal, maar wordt ook gekeken naar kenmerken en risicofactoren van de gebruiker (set) en naar

de sociale en fysieke omgeving waarin het gebruik plaatsvindt (setting).

Een kwalitatieve monitor als deze wordt door de Verslavingskunde Nederland (VKN) gezien als een belangrijke aanvulling op kwantitatief onderzoek. De inzichten uit het werkveld helpen preventieprofessionals om sneller en gerichter te anticiperen op nieuwe ontwikkelingen in middelengebruik en risicogedrag. Door risicogroepen en hun gebruikspatronen systematisch in kaart te brengen, kunnen verslavingsinstellingen hun preventieactiviteiten beter afstemmen op specifieke doelgroepen. Daarnaast levert de gezamenlijke inzet van de deelnemende instellingen een rijker, breder en betrouwbaarder beeld op van (beginnend) problematisch middelengebruik in vergelijkbare groepen en sociale milieus. Deze transregionale monitor fungeert daarmee als een landelijke referentie voor verslavingspreventie, met als doel zicht te houden op ontwikkelingen in middelengebruik onder jonge risicogroepen — een belangrijke doelgroep voor preventie.

Trends, geruchten, signalen en hypes

De regiomonitor heeft twee hoofddoelen: (1) het systematisch in kaart brengen van landelijke ontwikkelingen in middelengebruik onder risicojongeren en (2) het leveren van kennis die direct bruikbaar is voor preventie en beleid. De monitor richt zich daarbij vooral op groepen die met bestaande registratiesystemen moeilijk of onvoldoende in beeld komen.

Een centraal begrip in deze studie is trend. Dit begrip moet echter duidelijk worden onderscheiden van drie andere termen die in het werkveld vaak worden gebruikt: signalen, geruchten en hypes.²

- **Trends** doen zich voor wanneer van elkaar onafhankelijke bronnen een duidelijke,

¹ Brink, Van den Broek & Ramkers, 2021.

² Definities van deze begrippen zijn ontleend aan de Antenne monitor (zie: www.hva.nl/antenne).

systematische en empirisch verifieerbare toe- of afname in de aard en omvang van middelengebruik signaleren.

- **Signalen** zijn duidelijk waarneembare ontwikkelingen in middelengebruik die zich (nog) niet systematisch of breed manifesteren.
- **Geruchten** zijn berichten die moeilijk of niet te verifiëren zijn en soms zelfs empirisch onjuist blijken te zijn.
- **Hypes** zijn vluchtige fenomenen die vaak net zo snel verdwijnen als ze opkomen. Hoewel er soms een empirische basis voor kan zijn, gaat het meestal om anekdotische verhalen die in de media gemakkelijk worden uitvergroot of opgeklapt.

1.2 Methodische aanpak regiomonitor

In de regiomonitor worden professionals over risicogroepen bevraagd door preventiewerkers van instellingen voor verslavingszorg.³ Normaliter komt voorafgaand aan de dataverzameling een kernteam bijeen, waarin van elke deelnemende instelling één lid is vertegenwoordigd. Tijdens deze bijeenkomst worden de onderzoeksozet, selectiecriteria en de topiclijst besproken.

Vervolgens is ieder kernteamlid verantwoordelijk voor de selectie van risicogroepen, het afnemen van interviews met professionals (zelf of gedelegeerd aan collegapreventiewerkers binnen de instelling) en het retourneren van de ingevulde topiclijsten aan de onderzoekers. Deze werkwijze zorgt voor uniformiteit en vergelijkbaarheid in methodiek, doelgroepen, dataverzameling en verslaglegging, terwijl er tegelijkertijd ruimte blijft voor regionale toespitsing en duiding.

In de vijfde meting verliep dit proces enigszins anders. Door vertraging in de aanloopfase werd de geplande kernteam-bijeenkomst geschrapt. In plaats daarvan werd met elk kernteamlid afzonderlijk een kort overleg gevoerd, waarin het uitzetten van twee topiclijsten werd besproken: een topiclijst voor interviews met jongerenwerkers en een tweede topiclijst met uitsluitend vragen over gokken, die werd afgenomen bij deskundige collega's binnen het eigen werkveld.⁴

Selectie van risicogroepen en professionals

Binnen het kernteam zijn inclusiecriteria opgesteld om gericht te kunnen zoeken naar risicogroepen en geschikte professionals.

Inclusiecriteria voor **risicogroepen**:

- De groep bestaat minimaal één jaar en telt ten minste tien personen.⁵
- Een ruime meerderheid van de groepsleden bevindt zich in de leeftijdsrange van 16–28 jaar.
- De groep brengt regelmatig vrije tijd door in het publieke domein (bijv. straat, park, winkelcentrum), het institutionele domein (bijv. jongerencentra, jeugdopvang) of het uitgaansdomein (bijv. shishalounges, cafés, coffeeshops, clubs of festivals).
- Binnen de groep is middelengebruik bekend en geaccepteerd: alcohol en/ of cannabis worden gebruikt en er is (ruime) ervaring met andere middelen, zoals ecstasy, cocaïne, GHB, ketamine of lachgas.
- Er is sprake van problematiek op ten minste één van de volgende drie terreinen (dit hoeft niet voor de gehele groep te gelden, maar kan ook binnen subgroepen voorkomen):

3 VKN werft binnen het netwerk van verslavingsinstellingen voor deelname aan de regiomonitor.

4 De topiclijst is opgesteld in samenwerking met de Kansspelautoriteit. Meer hierover is te lezen in hoofdstuk 12, waarin kansspelen centraal staan.

5 In sommige gevallen gaat het om verschillende fracties van jongeren die door de professional als één groep worden gezien.

1. problematisch en/of excessief drugsgebruik, gezondheidsincidenten of afhankelijkheid;
2. meervoudige problematiek in de directe (familie), institutionele (school) of sociale omgeving (vriendengroep);
3. overlast of criminele problematiek, zoals dealen, runnen, inbraak of andere vormen van High Impact Crime.

Criteria voor te interviewen **professionals**:

- De professional (bijv. ambulant of outreachend preventiewerker of jongerenwerker) werkt op 'rootsniveau' en is als frontwerker goed bekend met het werkveld;
- heeft goede toegang tot groepen en/of scenes en beschikt over de vaardigheden om contact te leggen met moeilijk bereikbare of gemarginaliseerde groepen;

- heeft voldoende zicht op het middelen-gebruik binnen een groep en begrijpt de context daarvan (drug, set en setting);
- heeft daarnaast inzicht in risicofactoren in andere leefgebieden (bijv. milieu, gezin, straatleven) en kan ook iets zeggen over eventuele delicten die door groepsleden worden gepleegd.

Het vinden van risicogroepen begint in de praktijk vaak met het benaderen van professionals. Zij kunnen, op basis van de inclusiecriteria, aangeven of dergelijke groepen bestaan en waar deze zich bevinden.

1.3 Gerealiseerde interviews

Tien verslavingsinstellingen hebben deelgenomen aan de vijfde meting van deze regiomonitor, actief in alle delen van

Figuur 1.1 Regio-indeling en aantal groepen in dorpen en steden

Regio	Instellingen	Provincies	Groepen		
			Stad	Dorp/streek	Totaal
Noord	Brijder	Wadden (NH)		1	1
	VNN	Drenthe (DR)	1		1
	VNN	Groningen (GR)		1	1
	VNN	Friesland (FR)	1		1
Oost	Iris Zorg	Gelderland (GE)	2	2	4
	Tactus	Gelderland (GE)	1		1
	Tactus	Overijssel (OV)		1	1
Zuid	Emergis	Zeeland (ZE)	2	1	3
	Mondriaan	Limburg (LI)	2		2
	Novadic-Kentron	Noord-Brabant (NB)	2	1	3
West	Brijder	Noord-Holland (NH)	2		2
	Indigo	Zuid-Holland (ZH)	2	2	4
	Jellinek	Noord-Holland (NH)	1		1
	Jellinek	Utrecht (UT)	1	1	2
	Tactus	Flevoland (FL)	1		1
	Youz	Zuid-Holland (ZH)	1		1
Gerealiseerd	10 instellingen	12 provincies	19	10	29 groepen

Nederland: noord, oost, zuid en west. Volgens de regioverdeelsleutel ging elke instelling in de eigen regio op zoek naar vier risicogroepen, verdeeld over twee dorpen en twee steden, in zowel dicht- als dunbevolkte gemeenten. Voor het eerst waren bij deze meting alle provincies vertegenwoordigd.

In de periode van september tot december 2025 werden 29 interviews bij professionals afgenomen. De meeste gesprekken vonden face-to-face plaats; vijf werden via videobellen gevoerd.

Het streven naar een evenwichtige verdeling tussen dorpen en steden blijft een uitdaging. In dunbevolkte regio's is het lastiger om geschikte professionals en risicogroepen te vinden. Soms bestrijkt één professional een gebied waar meerdere dorpen onder vallen, waardoor de jongeren in een groep uit verschillende dorpen afkomstig zijn. Na inventarisatie bleek dat twee derde van de groepen (n=19) uit een grote of kleinere stad komt en één derde (n=10) uit een dorp of streek.

Mutaties in de vijfde meting

Continuïteit in de dataverzameling is belangrijk voor monitoronderzoek. Daarom nemen kernteamleden (of hun collega's)

eerst contact op met professionals die ook in eerdere metingen betrokken waren. Hierbij wordt nagegaan of zij nog zicht hebben op dezelfde groep, of dat het om een andere groep gaat, en of de professional nog steeds werkzaam is op dezelfde plek. In een jaar kan er veel veranderen: jongerengroepen zijn fluïde, kunnen samengaan met andere groepen of uiteenvallen. Soms wordt een groep verkleind doordat enkele kernleden worden opgepakt, of verschuift de focus naar het uitgaansleven waardoor contact met de professional verwatert.⁶ Ook professionals zelf kunnen van baan veranderen.

In de vijfde meting geldt het volgende:

- 4 van de 29 groepen zijn praktisch hetzelfde als in de vierde meting; 25 zijn nieuw.
- 5 van de 29 professionals deden ook mee in de vierde meting; 4 daarvan bespraken praktisch dezelfde groep, 1 een nieuwe groep.
- 20 van de 29 professionals zijn nieuw; 19 bespreken een nieuwe groep, 1 (vervanger) dezelfde groep.

Hoewel vrijwel alle groepen in deze meting nieuw zijn, blijven ze dankzij de uniforme methodiek en inclusiecriteria goed vergelijkbaar met de groepen uit de vorige meting.

⁶ De groepsaankpak is een methodiek waarin politie, gemeente, openbaar ministerie en welzijnswerk gezamenlijk optrekken en waar ingezoomd wordt op jeugdgroepen die bekend zijn bij de politie omdat er meldingen of aangiftes zijn geweest.

2. Milieu en risicofactoren

Inleiding

De professionals die wij spraken – waaronder ambulante, straathoek- en jongerenwerkers – vertellen voornamelijk over jongeren die als kwetsbaar worden gezien, soms aangeduid als ‘gemarginaliseerd’, ‘kansarm’, ‘probleemjeugd’ of ‘hang- en straatjeugd’.⁷ Vaak gaat het om jongeren met meervoudige problematiek of gedragingen die samenhangen met overlast of criminaliteit. Hoewel de gebruikte termen soms suggereren dat het om vergelijkbare groepen gaat, laten eerdere metingen zien dat er grote verschillen bestaan tussen groepen in dorpen en steden, en ook qua leeftijd en achtergrond.

De groepen (in meerderheid tussen 16 en 27 jaar) brengen regelmatig tijd door in het publieke, institutionele of uitgaansdomein en hebben ervaring met alcohol en cannabis, vaak ook met andere middelen.

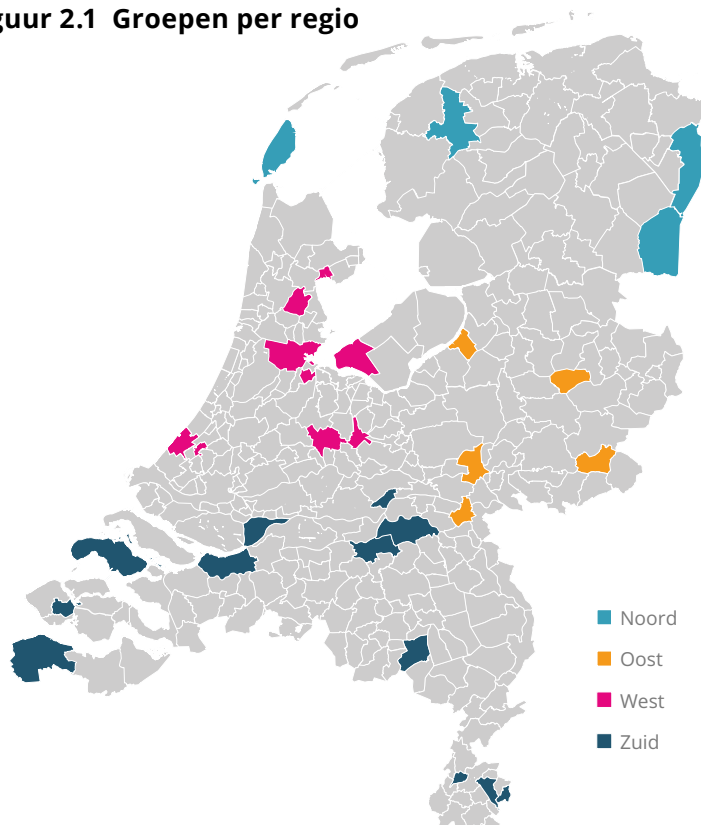
Binnen een subgroep kan sprake zijn van fors drugsgebruik of meervoudige problematiek.

Deze groepen zijn echter niet representatief voor alle jongeren in de regio. Wel laat hun gedrag – bijvoorbeeld excessief groepsgebruik, intensief middelengebruik of groepsdelicten – zich sneller waarnemen en kan het gemeenten en professionals aanleiding geven tot gerichte interventies, zoals een groepsaanpak.

2.1 Groepskenmerken

In totaal zijn 29 groepen onderzocht, verspreid over 19 steden en 10 dorpen of streken in twaalf provincies, ingedeeld in de regio's Noord, Oost, Zuid en West. Het gaat om ongeveer 725 jongeren, waarbij een gemiddelde groep uit circa 25 leden bestaat. De meeste groepen zijn zichtbaar in het publieke domein, met soms een connectie

Figuur 2.1 Groepen per regio

⁷ CBS, 2020; Ferwerda & Van Ham, 2017.

naar een jongerenwerkplek of locaties in het uitgaansleven. Voor een overzicht van de kenmerken per groep, zie de [tabellen in de bijlagen](#).

Dorpen en steden worden in dit rapport niet bij naam genoemd, met uitzondering van de hoofdstad, de havenstad en de hofstad, waar meerdere professionals in verschillende stadsdelen zijn geïnterviewd.

Sekse

Jonge mannen vormen meestal de meerderheid. Zes groepen bestaan volledig uit jongens, twee groepen hebben een gelijke verdeling tussen jongens en meisjes, en in drie groepen is de meerderheid vrouwelijk.

Leeftijd

De leeftijd van de jongeren varieert van 12 tot 27 jaar. In 24 groepen is de meerderheid minderjarig (gemiddeld 15–17 jaar), terwijl in vijf groepen de meerderheid volwassen is (19–24 jaar).

Etniciteit

Van de 29 groepen zijn er 13 in meerderheid van Nederlandse afkomst.⁸ In 9 groepen is de meerderheid van niet-Nederlandse afkomst, en 7 groepen bestaan uit een etnische mix van Nederlandse en niet-Nederlandse jongeren.⁹ In dichtbevolkte gebieden komt een grotere diversiteit voor, met veel gemengde of niet-Nederlandse groepen, terwijl in dunbevolkte gebieden de meerderheid Nederlands is.

Figuur 2.2 Etnische groepen

Etnische groep	Stad		Dorp		Totaal	
Nederlands	Noord	1	Noord	2	Noord	3
	Oost	1	Oost	2	Oost	3
	Zuid	3	Zuid	2	Zuid	5
	West	2	West		West	2
	Totaal	7	Totaal	6	Totaal	13
Overig Niet-Nederlands of gemengd	Noord	1	Noord		Noord	1
	Oost	2	Oost	1	Oost	3
	Zuid	3	Zuid		Zuid	3
	West	6	West	3	West	9
	Totaal	12	Totaal	4	Totaal	16

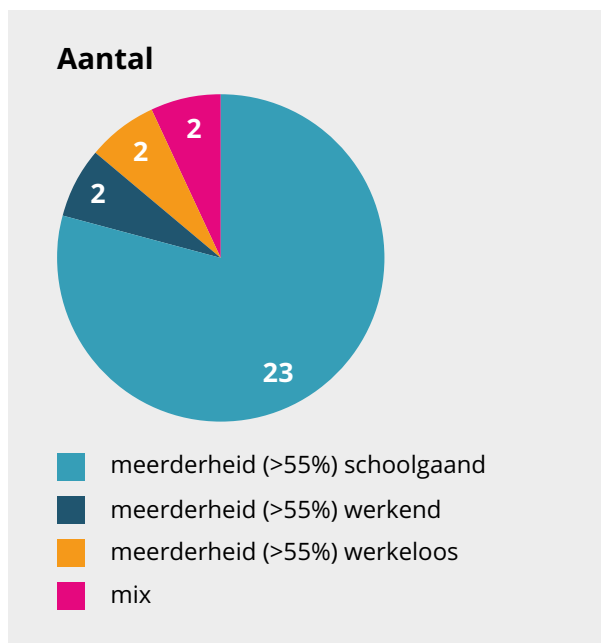
8 In 7 groepen is iedereen van Nederlandse komaf; in 9 groepen zijn de meesten Nederlands met daarnaast enkele jongeren met een niet-Nederlandse (familie)achtergrond (Antilliaans, Marokkaans, Pools, Sinti, Surinaams, Turks).

9 Etnische groepen in niet-Nederlandse en gemengde groepen zijn: Afrikaans, Antilliaans, Aziatisch, Eritrees, Indonesisch, Kaapverdisch, Marokkaans, Pools, Somalisch, Surinaams, Syrisch en Turks.

2.2 School, opleiding en werk

Gezien de leeftijd van de groepen is een aanzienlijk deel van de jongeren nog minderjarig en daarmee nog leerplichtig.

Figuur 2.3 School en werk (aantal groepen)

- In 26 van de onderzochte groepen volgen jongeren een school of opleiding. In 23 groepen vormt de schoolgaande meerderheid (>55%) het overgrote deel van de groep, eventueel aangevuld met een stage of bijbaan.
- In 18 groepen heeft een deel van de jongeren een baan. In 2 van deze groepen is de meerderheid (>55%) werkend, inclusief werk-leertrajecten.
- In 21 groepen is een deel van de jongeren werkloos. In 2 van deze groepen is de meerderheid (>55%) werkloos en volgt geen school of opleiding.

In de **tweede meting** (2020-2021) hadden veel jongeren nog duidelijk last van de coronacrisis, met een gebrek aan structuur

en dagbesteding. Online onderwijs en het vinden van een stage pakte niet voor iedereen goed uit. Een deel haakte af, ging rondhangen en kreeg regelmatig conflicten met handhavers. Tegelijkertijd waren er ook jongeren die hun draai vonden door aan de slag te gaan bij bezorgdiensten voor boodschappen, maaltijden of pakketten.

In de **derde meting** (2022-2023) was de nasleep van de coronaperiode nog voelbaar, maar een groeiende groep jongeren toonde veerkracht en pakte hun leven weer op. Meer jongeren stonden positiever tegenover school en opleiding, al vond een klein deel nog steeds moeilijk zijn of haar plek. Bij hen leek de weerstand tegen het schoolsysteem eerder te zijn toegenomen.

In de **vierde meting** (2023-2024) werd een duidelijk onderscheid zichtbaar tussen jongeren die bewuste keuzes maakten en gemotiveerd waren voor hun vervolgopleiding of baan, en jongeren die actief afstand namen van de groep die doorging met negatief gedrag, zich afkeerde van onderwijs en een legale baan, en soms verzandde in toenemend middelengebruik of een criminele route.

Pieken en dalen tijdens adolescentie

De meerderheid van de middelbare scholieren stroomt door naar praktisch onderwijs, zoals vmbo of mbo (inclusief werk-leertrajecten), terwijl een klein deel (minder dan 10%) kiest voor hoger of theoretisch onderwijs (hbo/universiteit).¹⁰ Professionals die intensief met groepen jongeren werken, krijgen na verloop van tijd goed zicht wie het op school goed doet en wie moeite heeft. Over het algemeen ervaren de meeste jongeren tijdens de adolescentiefase pieken en dalen; het traject

¹⁰ Jongeren die na de middelbare school doorstromen naar het hogere onderwijs, vestigen zich vaak in grotere steden. De jongeren die we hier beschrijven blijven vaak wonen en werken in de regio waar ze zijn opgegroeid.

van onderwijs naar arbeidsmarkt verloopt zelden vlekkeloos. Zoals een professional opmerkt: “Elke jongere ervaart wel eens tegenslag, maar dat ontwikkelt zich niet bij iedereen tot structurele schoolproblematiek” (RW11ZH).

Hoe jongeren hun loopbaan vormgeven, wordt mede bepaald door hun sociaaleconomische achtergrond. Soms valt dit minder op tijdens de schoolperiode, maar in zowel stad als platteland bestaan grote verschillen tussen arm en rijk. Professionals zien dit terug in motivatie en ambitie: jongeren uit armere gezinnen hebben vaak een sterke drang om geld te verdienen, soms via illegale weg, terwijl jongeren uit rijkere gezinnen langer de ruimte hebben om ‘kind te zijn’ en later pas gemotiveerd raken om te werken. In een vissersdorp (RW11ZH), waar iedereen elkaar kent, is het relatief eenvoudig om een bijbaan te vinden en later mogelijk in de voetsporen van ouders verder te gaan.

Een tegenovergestelde situatie doet zich voor in volkswijken (RO05GE), waar een grote minderheid van leeftijdsgenoten niet naar school gaat en geen baan heeft. Hier ligt de focus voor veel jongeren op geld verdienen langs illegale wegen. Binnen een jongerencentrum kunnen groepen elkaars tegenpolen zijn. Jongerenwerker (RW12ZH) kent ze allebei. Zo startten twee groepen (A en B) met een hoog basisschooladvies, maar hun schoolloopbaan verliep verschillend. In groep A volgt bijna niemand school en raken de meeste jongeren vroeg betrokken bij illegale activiteiten. “Ze denken dat ze die vaardigheden later kunnen gebruiken voor serieus werk, maar die stap maken ze niet.” In groep B volgt iedereen een opleiding en heeft reguliere bijbaantjes.

“Gelukkig zien steeds meer jongeren de waarde van school en het afronden van een opleiding. Diploma’s zijn belangrijk, nu meer dan ooit. In hun Andrew Tate-fase wilden ze allemaal zzp’er worden. Tegelijkertijd blijft motivatie een probleem: een hele dag in een lokaal zitten is zwaar. Slaapproblemen spelen ook een rol, vaak veroorzaakt door blowen, gamen of een onrustige thuissituatie. Ook met smartphones en social media blijven ze vaak laat doorgaan” (RW12ZH).

Professionals merken dat meisjes doorgaans minder moeite hebben met school, vervolgopleidingen en het vinden van werk. Ze lijken verantwoordelijker, hebben een realistischer zelfbeeld en zijn gemotiveerder om door te pakken. Bij jongens zien professionals over het algemeen meer problematiek; geld speelt vaak een grote rol in hun keuzes en ambitie, al is er ook sprake van een bredere spreiding in de sectoren waarin zij willen werken.

Volgens een groeiende groep jongerenwerkers vindt de interactie met jongeren zowel fysiek als digitaal plaats. Ze komen elkaar regelmatig op straat tegen, maar online spelen platforms als Snapchat en TikTok een belangrijke rol. Op TikTok delen jongeren vaak openlijk hun levensverhaal, terwijl WhatsApp vooral zakelijk wordt ingezet, bijvoorbeeld voor contact met ouders of met ons als professionals.

Geringe motivatie

Verskillende obstakels liggen ten grondslag aan een lage motivatie bij jongeren. In veel groepen zijn fracties aanwezig met een anti-schoolmentaliteit; voor hen is naar school gaan verloren tijd. Jongeren met een ‘anti-systeemhouding’ verzuimen vaker en laten lagere prestaties zien, vooral bij

‘thuiszitters’ die wel ingeschreven zijn maar niet naar school gaan. “Leerplicht heeft geen idee wat ze met deze gevallen aan moeten die weigeren naar school te gaan” (RO06GE). Jongeren bij wie het niet goed loopt op school zijn ook kwetsbaar voor negatieve beïnvloeding binnen de groep.¹¹ Het aantal drop-outs varieert per groep van een enkeling tot een meerderheid. Leergierige jongeren nemen vaak al vroeg afstand van de groep afvallers, waarvan een deel chronisch werkloos is of betrokken raakt bij criminaliteit. Jongerenwerker (RW10ZH) ziet een grote desinteresse voor school: “Ze volgen alleen onderwijs omdat het moet. Maar bij een geringe motivatie creëer je geen baankansen bij een stage.” Omdat scholen hier onvoldoende op sturen, worden deze jongeren vaak niet tijdig bijgestuurd. Sommige jongeren proberen met minimale inspanning het maximale uit school te halen en cultiveren dit gedrag zodanig dat ze *nét* slagen. Ze plannen zorgvuldig hoe vaak ze lessen kunnen missen. “Ze doen *nét* genoeg om over te gaan naar de volgende klas” (Z05ZE). Wie misgrijpt, moet soms één of twee jaar overdoen. Daarnaast hebben jongeren soms de neiging om hun school te ‘dissen’. “Terwijl ze best graag naar school gaan. Alleen zeggen ze dat niet hardop, want dat is niet stoer. Niemand wil uitgemaakt worden voor nerd” (RZ03NB). Binnen deze kringen wordt studeren snel belachelijk gemaakt door leeftijdsgenoten, en soms ook door ouders met weinig scholing. Een positieve ontwikkeling is dat praktisch werk steeds meer status krijgt.

Voldoende motivatie

Een groter deel van de groepen is wel gemotiveerd om het onderwijs af te ronden met een diploma of door te stromen naar het vervolgonderwijs. De omgeving kan

daarbij een positieve invloed hebben zoals (RW09ZH) ziet bij lokale bedrijven (o.a. visserij, agrarisch) die historisch zijn ingebed in de streek en een stimulans zijn voor de hoge werkethiek. Veel jongens kiezen voor praktische beroepen in de bouw, elektra, zorg etc. Verschillende professionals zien een herwaardering voor technische beroepen, waar ook nog eens veel geld mee valt te verdienen. Jongeren die dit begrijpen blijven gemotiveerd tijdens hun vervolgopleiding. En het helpt ook enorm als vrienden elkaar blijven motiveren om goede resultaten te halen. Jongeren met een theoretisch niveau - en door de omgeving al snel als ‘nerds’ worden gezien - willen ook vaker met elkaar op trekken. “Tenzij ze in elke groep ‘goed liggen’, ziet (RW09ZH).

Ouders spelen ook een rol zegt (R003GE): “Ze weten ook hoe belangrijk ouders school vinden en zijn trots op goede cijfers.” Prestatiedruk voelen ook jongeren van vluchtelingen wier ouders ze niet willen teleurstellen. Nog belangrijker is dat ze zelf ook super gemotiveerd zijn. De meesten hebben ook nog bijbanen, waardoor ze al een eigen inkomen hebben. Er zijn ook jongeren met een intrinsieke motivatie voor bijvoorbeeld sociaal werk omdat ze zelf veel hebben meegemaakt en die deskundigheid willen aanwenden om zich na de opleiding in te zetten voor anderen.

“Veel jongeren nemen hun werk serieus, werken hard en krijgen dit ook vanuit huis mee. Ondernemend zijn wordt binnen de groep gewaardeerd, en jongeren die hard werken nemen vaak ook andere jongeren daarin mee. Bij jongeren uit immigratiegezinnen wordt dit extra benadrukt. Bij hen heeft school ook een sociale en positieve functie wat de schoolmentaliteit bevordert.” (RW10ZH)

¹¹ Doornwaard et al. 2021.

Deze gemotiveerde groep wisselt minder snel van baan. Werkgevers zien deze groep liever niet vertrekken omdat ze ook de andere groep kennen die meer sores geeft. Maar het kan ook anders, zegt een Utrechtse jongerenwerker (RW04UT) over jongeren die soms last hebben van een periodieke terugval. "Eentje heeft een afspraak met zijn werkgever dat hij maximaal 3 dagen achter elkaar afwezig mag zijn, anders krijgt hij die maand geen loon uitbetaald. En dat werkt. Het geeft net voldoende structuur om betrokken te blijven en hij wordt niet meteen ontslagen als het een keer niet lukt." Het komt ook voor dat jongeren met problemen op school pas goed gedijen als ze een in een praktisch leertraject komen.

Oorzaken problematiek onderwijs en opleiding

Sommige jongeren komen regelmatig in problemen met school, bijbaantjes of werk, met als gevolg dat ze van school worden gestuurd, hun baan verliezen en telkens van de regen in de drup belanden. Professionals signaleren diverse risicofactoren die verklaren waarom sommige jongeren hun leven moeilijk op de rit krijgen. Intensief middelengebruik kan leiden tot een verstoord slaapritme, en jongeren met een avondbaantje belanden soms in 'verkeerde' circuits. Veel jongeren hebben bovendien nog geen duidelijk beeld van wat ze willen, terwijl een deel het liefst zo snel mogelijk het onderwijs verlaat om direct te gaan werken. Voor hen kan het vervolgonderwijs dan als een martelgang voelen. "Vooral als ze het niet als een meerwaarde voor hun toekomst zien," aldus een buurtwerker (RW09ZH). Professionals wijzen op verschillende risicofactoren die een gezonde ontwikkeling tijdens de adolescentie kunnen belemmeren.

Kwetsbare thuissituatie

Lang niet alle ouders hebben goed zicht op hoe hun kind presteert op school, en het al dan niet zelf hebben gevolgd van een opleiding speelt hierbij een rol. Gebrek aan ouderlijke controle en spijbelen werken vaak nadelig voor jongeren. Ook een problematische thuissituatie, zoals een scheiding of ziekte van ouders, kan bijdragen aan uitval. Sommige scholieren zijn zelfs uit huis geplaatst en moeten op wisselende adressen verblijven; voor begeleid wonen bestaan bovendien vaak wachtlijsten.

Een meidenwerker (RW02ZH) ziet veel uitval, terwijl de jongeren vaak nog leerplichtig zijn. Via programma's proberen zij één dag terug te keren naar school. Een Gelderse professional (RO05GE) signaleert een lichte kentering in een wijk waar van oudsher veel ouders niet werkten; dit beeld verandert langzaam doordat ook ouders met een theoretische studie zich in de buurt vestigen. Daarnaast speelt externe motivatie vanuit het onderwijs een rol, doordat jongeren gestimuleerd worden door te stromen naar een vervolgopleiding, zoals het MBO.

Spanning, status, direct geld verdienen

Veel jongeren ervaren spanning omdat ze het gevoel hebben achter te blijven bij de consumptietrends binnen hun groep, waardoor hun schoolprestaties zichtbaar lijden. Geld verdienen staat daarbij vaak op nummer één. "Vaak starten ze met een hoog basisschooladvies (HAVO of VWO) en zakken in de loop van de middelbare school naar VMBO," vertelt (RW10ZH). "Ze spijbelen, maar willen werken en geld verdienen in plaats van studeren. Geld is een belangrijke drijfveer."

Een Amsterdamse professional (RW06NH) ziet het misgaan wanneer jongeren alleen voor het 'snelle geld' kiezen en een richting volgen die totaal niet bij hen past, met het

risico dat de opleiding tegenvalt en zij het onderwijs de rug toekeren. Innovatieve jongeren pakken het soms anders aan: met interesse in kleding of schoenen zetten ze zelf een handeltje op, aldus (RW06NH) met enige trots.

In sommige groepen is het verlangen om snel geld te verdienen zo sterk dat dit als mentaliteit wordt doorgegeven vanuit de omgeving en opvoeders. Status wordt getoond via werkkleding. "De Betuwementaaliteit is: zo snel mogelijk stoppen met school en zo snel mogelijk werken. Een uitkering is no go en wordt als minderwaardig gezien," zegt (RO09GE). Een valkuil ontstaat wanneer ouders hoge verwachtingen hebben maar weinig kennis van het onderwijs; dit leidt tot botsingen en het gevoel bij jongeren dat ze niet begrepen worden.

Middelengebruik

Het gebruik van middelen brengt extra risico's met zich mee. Vooral intensief gebruik van cannabis of cathinonen kan schoolprestaties flink ondermijnen. Jongeren raken uit hun ritme, dwalen af en laten opdrachten liggen. De motivatie om naar school of werk te gaan neemt verder af, waardoor veel jongeren uiteindelijk het schooljaar niet afronden of hun baan verliezen. Een baan als bezorger kan daarnaast, volgens (RW05NH), juist zorgen dat jongeren door contacten op straat in verleiding komen om te gebruiken of illegale producten te verkopen. "Ik ben er niet enthousiast over. Er zijn baantjes waar veel meer toezicht is op jongeren." Sommige jongeren krijgen echter een tweede kans, zoals (RO04GE) beschrijft: na behandeling en doorstroming naar een safe house leren zij nieuw gedrag en leggen ze contacten met leeftijdsgenoten die niet gebruiken, waarbij de oude gebruikersgroep zoveel mogelijk wordt vermeden.

Criminaliteit

Een klein deel van de jongeren die vroegtijdig school verlaten, zoekt zijn toevlucht in de criminaliteit. Soms is dit een bewuste keuze, maar vaak ook omdat het illegale circuit minder verplichtingen kent en financieel aantrekkelijker is. Sommige jonge dealers zijn begonnen als maaltijd-bezorger en breidden hun activiteiten uit naar drugs. Voor anderen kan school dienen als dekmantel: ze doen alsof ze braaf naar school gaan, terwijl ze zich daarnaast begeven in de wereld van drugsdealers. Tegelijkertijd laten professionals weten dat jongeren soms afstand nemen van de groep zodra het te risicovol wordt. Het is dan letterlijk de keuze tussen de straat of een diploma; ze willen niet meer optrekken met leeftijdsgenoten die tot diep in de nacht actief zijn in illegale activiteiten.

Ondersteuning jeugdwerk

De overgang van basis- naar middelbare school verloopt vaak moeizaam. Professionals signaleren dat jongens vaker terugvallen dan meisjes. Jongerenwerkers proberen tijdig contact met ouders te zoeken wanneer een leerling in een negatieve spiraal dreigt te raken (RW11ZH). In Overijssel kunnen jongeren met weinig perspectief kiezen voor stages bij het jongerenwerk en krijgen individuele begeleiding om afspraken na te komen en verantwoordelijkheden te leren. In Amsterdam worden werk/leertrajecten ingezet wanneer jongeren uitvallen (RW06). Dat de overgang van de basis- naar de middelbare school lang niet altijd soepel verloopt is bekend. De brugklas is een eerste lakmoesproef. Hoe ga je om met tegenvallende prestaties? Hoe leer je jezelf te herpakken? Eerder zagen we dat ook andere (onderliggende) risicofactoren hier invloed op hebben. Voelen jongeren zich gesteund door hun ouders? Komen

sommigen in conflict met hun straatwaarden die haaks staan op de schoolse prestatiecultuur? Hoewel ze lang niet van iedereen (in de groep) weten hoe ze het doen op school, is er bij jongerenwerkers wel een besef dat de schoolperiode voor iedereen een cruciale periode is die ook gevolgen heeft voor keuzes die jongeren moeten maken. Een Haagse Jongerenwerker (RW11ZH) probeert zo snel mogelijk contact te zoeken met ouders wanneer een leerling in een negatieve spiraal dreigt te komen. “Bijsturen kun je bijvoorbeeld door een andere zorginstelling in te schakelen.” In Overijssel (RO02OV) kunnen jongeren met weinig toekomstperspectief kiezen voor een stage bij het jongerenwerk en krijgen zij individuele begeleiding. Leren afspraken maken én nakomen is een belangrijke vaardigheid voor wie verder wil komen in een bedrijf. In Amsterdam (RW06NH) komt het specialistische jongerenwerk in actie met een werk/leertraject als een jongere uit de boot dreigt te vallen. “We zijn wel kritisch als iemand niet gemotiveerd is. Er zijn genoeg anderen die zo’n kans wel willen pakken”.

Andere initiatieven van jongerenwerkers omvatten huiswerkondersteuning, hulp bij sollicitaties en het inzetten van positieve rolmodellen. In Haagse buurthuizen worden jongeren bereikt met activiteiten, waaronder talentontwikkeling (RW12ZH). Bij sommige jongeren is hierdoor een kentering zichtbaar; ze zien de meerwaarde van ‘wit werk’ en kijken positiever naar hun toekomst. Jongeren ondersteunen elkaar soms ook, bijvoorbeeld door een luisterend oor te bieden of een veilige slaapplek te regelen. Toch blijven niet alle groepen goed bereikbaar, en komt een deel niet opdagen bij speciale activiteiten (RW02ZH).

2.3 Thuissituatie & woonomgeving

In tegenstelling tot eerdere metingen is in de vijfde meting de thuissituatie en woonomgeving van jongeren niet systematisch onderzocht, hoewel dit soms wel spontaan ter sprake kwam. Uit de vier voorgaande metingen blijkt een consistent beeld van risicofactoren waarin jongeren opgroeien. Bij ongeveer tweederde van de groepen (in voorgaande metingen) ervaart de meerderheid van de jongeren (>55%) problemen in de eigen leefomgeving. Ook in de overige groepen, waar minder dan 45% problemen ervaart, is er vrijwel altijd een subgroep met enige problematiek. Over het algemeen geldt dat jongeren uit gezinnen met een lage sociaaleconomische status vaker een minder goede gezondheid hebben, deels veroorzaakt door leefstijl en omgeving.¹² De positie van het gezin is een belangrijke voorspeller: opgroeien in een stabiele omgeving zonder financiële stress en met betrokken ouders biedt een voorsprong, terwijl jongeren in een achterstandspositie met langdurige ouderlijke stress door geldproblemen, scheiding of andere factoren extra risico lopen. Professionals signaleren vaak een veelvoud aan problematische leefgebieden, zoals sociaaleconomische en maatschappelijke achterstanden, welzijn en gezondheid, trauma’s en criminaliteit.¹³

Woonomgeving en buurt

Professionals signaleren een vergelijkbaar beeld in wijken en buurten met zowel gunstige als ongunstige kenmerken, zoals verloedering of criminaliteit. Bij ruim de helft van de groepen ervaart de meerderheid van de jongeren (>55%) problemen in de woonomgeving. Bij ongeveer een derde van de groepen ervaart een minderheid (<45%)

12 Sociaaleconomische status wordt onder andere bepaald door indicatoren als materiële omstandigheden van het huishouden (inkomen), vaardigheden, capaciteiten en kennis van de opvoeders (opleidingsniveau), maar ook het sociale netwerk en beroepsstatus in de samenleving. (Schwartz, Luiten & Kok, 2020).

13 Nabben, Boekholt & Benschop (2025).

problemen in de directe omgeving, terwijl bij een klein deel van de groepen de ervaringen ongeveer gelijk verdeeld zijn (45–55%).¹⁴ Tegelijkertijd komt het geregeld voor dat jongeren uit zowel stabiele als kwetsbare milieus loyaal zijn aan elkaar en gedeelde waarden of interesses hebben, zoals rond auto's, scooters, fatbikes, kleding, muziek of drugs, die soms afwijken van die van hun ouders of andere groepen. Dit neemt niet weg dat opgroeien in een 'zwakke' buurt op termijn anders wordt ervaren dan opgroeien in een meer welvarende omgeving.¹⁵ Tegelijkertijd is er een landelijke trend waarbij nieuwbouwprojecten worden gerealiseerd in buurten die voorheen als arm werden gekenmerkt en deels zijn gesloopt of gerenoveerd. Een gemengde buurt met bewoners met zowel hoge als lage inkomens leidt echter niet automatisch tot meer sociale cohesie. Zoals een professional eerder opmerkte: "Het nieuwe gedeelte is meer op zichzelf. Het oude gedeelte is veel meer ons-kent-ons."¹⁶ Het streven van beleidsmakers naar meer sociale cohesie tussen verschillende bevolkingsgroepen blijkt in de praktijk lastig te realiseren. Brede maatschappelijke ontwikkelingen – zoals secularisatie, individualisering en toenemende etnisch-culturele diversiteit – hebben de samenleving complexer gemaakt en kunnen juist leiden tot minder cohesie, bijvoorbeeld door ervaren spanningen tussen groepen of een afname van sociale controle.¹⁷

Risicofactoren in woonomgeving

Over het algemeen is er een clustering van jongerengroepen in sterk en zeer sterk stedelijke gebieden, maar ook in kleinere steden (<50.000 inwoners). Deze groepen groeien vaak op in volksbuurten met een relatief lage sociaaleconomische positie, waar de meerderheid van de bewoners óf een migratieachtergrond heeft óf juist van Nederlandse afkomst is. In sommige van deze wijken bestaat spanning tussen oorspronkelijke bewoners en de komst van nieuwe bevolkingsgroepen. Tegelijkertijd is er op verschillende plaatsen sprake van gentrificatie, waarbij buurten worden opgewaardeerd door renovatie en nieuwbouw. Dorpen in dunbevolkte gebieden hebben daarentegen vaak een overwegend homogene, voornamelijk Nederlandse bevolkingssamenstelling.

Veel jongeren die opgroeien in gezinnen met meervoudige problematiek wonen in economisch zwakkere wijken of buurten die bekendstaan om verschillende vormen van sociale problematiek. Deze wijken worden bijvoorbeeld gekenmerkt door fysieke verloedering, overlast op straat (zoals zwervers, alcoholmisbruik of verward gedrag) en criminaliteit, waaronder drugsgerelateerde activiteiten. Door de combinatie van sociaaleconomische problemen, werkloosheid en een diverse bevolkingssamenstelling is de sociale cohesie tussen verschillende groepen bewoners in dergelijke buurten vaak beperkt.

14 Nabben, Boekholt & Benschop (2025).

15 Zwakke buurten worden door professionals ook wel getypeerd als 'oude arbeiderswijk', 'aandachtswijk' 'échte volksbuurt'. Welvarende buurten worden ook wel als 'goede' buurten, 'nieuwbouwwijk' of 'middenstandswijk' betiteld.

16 Nabben, Boekholt & Benschop (2025).

17 Gijsberts et al (2024).

3. Gedrag, overlast & delinquentie

Inleiding

Onderzoek naar delinquent gedrag laat zien dat jongeren met een lage sociaaleconomische status vaker verdacht worden van het plegen van misdrijven.¹⁸ Slachtoffers van criminaliteit (o.a. geweld, wapenbezit en cybercrime) komen bovendien vaak uit dezelfde maatschappelijke risicogroepen als de daders.¹⁹

Bij problematische jongerengroepen is vaker sprake van afnemende prosociale attitudes en contacten, gecombineerd met een toename van delinquent gedrag en negatieve beïnvloeding door leeftijdsgenoten. Vooral jeugddelicten in groepsverband baren zorgen.²⁰ Gemeenten hebben daarom de afgelopen jaren fors geïnvesteerd in preventie, onder meer gericht op schooluitval, risicojeugd en jeugdcriminaliteit.²¹ De aandacht richt zich daarbij vooral op problematische en/of kwetsbare jongerengroepen in stedelijke gebieden.

De focus op dergelijke groepen is niet zonder reden. Intensieve betrokkenheid bij een jongerengroep kan grote invloed hebben op de levensloop van jongeren en doorwerken op verschillende leefgebieden, zoals financiën, opleiding, werk en middelengebruik.²² Over het drugsgebruik en mogelijke betrokkenheid bij drugshandel binnen straatgroepen is echter nog relatief weinig bekend. In de volgende hoofdstukken wordt hier uitgebreider op ingegaan.

3.1 Psychosociaal gedrag

In de voorgaande vier metingen werden professionals bevraagd over psychosociale problematiek en de invloed van vrienden binnen de groep. In deze vijfde meting is dit niet opnieuw systematisch uitgevraagd,

omdat het beeld grotendeels overeenkomt met eerdere bevindingen. Daarom schetsen we hier alleen de hoofdlijnen uit eerdere onderzoeken.

Hoewel de meeste jongeren- en straathoekwerkers geen psychologische opleiding hebben, signaleren zij – mede op basis van contact met gespecialiseerde hulpverleners – regelmatig psychosociale problemen bij jongeren. In veel groepen komt bij meerdere jongeren een complex van problematiek voor, zoals ADHD, autisme, hechtingsproblematiek of persoonlijkheidsproblemen. Psychische klachten, waaronder somberheid en depressieve gevoelens, gaan bovendien vaak samen met een toename van middelengebruik. In sommige groepen is het drugsgebruik de afgelopen periode dan ook aanzienlijk toegenomen en een deel van de jongeren is al bekend bij zorginstellingen.

Daarnaast speelt groepsdruk binnen straatculturen een belangrijke rol. Stoer of risicovol gedrag kan in aanwezigheid van de groep status opleveren. Jongeren met gedragsproblemen kunnen anderen daarbij opjutten of aansporen tot grensoverschrijdend gedrag. Ook de samenstelling van de groep vormt een risicofactor, vooral wanneer meerdere leden kampen met gedragsproblematiek. Dit kan leiden tot een dynamiek waarin jongeren sneller ontsporen.

Daar komt bij dat een substantieel deel van de jongeren opgroeit in een onveilige thuissituatie of woonomgeving. Jongeren met emotionele, gedrags- of sociale problemen blijken bovendien vaak gevoeliger voor problematisch middelengebruik. Tegelijkertijd zijn leeftijdsgenoten in

18 CBS, 2019 (p.105).

19 Van der Laan & Beerthuizen, 2018; Van der Laan et al., 2021.

20 Van der Laan & Beerthuizen, 2018.

21 Van Grinsven & Verwest, 2017; Segeren, 2020.

22 Kaldenbach, 2004; Van Strijen, 2009; El Hadioui, 2011; Peters, 2015; Weerman, Lovegrove & Thornberry, 2015.

de adolescentiefase een belangrijke referentiegroep. Jongeren brengen steeds meer tijd met vrienden door en minder met hun ouders, waardoor de mening van peers zwaarder gaat wegen. Binnen de groep kunnen jongeren hun ervaringen en zorgen delen, wat zowel positieve als negatieve invloed kan hebben. Positieve rolmodellen binnen de groep of omgeving kunnen daarbij een belangrijke beschermende factor vormen.

3.2 Delinquentie in groepen

In de voorgaande vier metingen werden professionals ook bevraagd over overlast, politiecontacten en criminaliteit binnen jongerengroepen. Het beeld was in grote lijnen telkens vergelijkbaar. In circa tweederde van de groepen is bij de meerderheid van de jongeren (>55%) sprake van delinquent gedrag, terwijl in ongeveer een derde van de groepen delinquentie voorkomt bij een minderheid van de jongeren (<45%).

Verschillende typen delinquenten

In een deel van de groepen is soms sprake van een breed scala aan delicten (van mild tot ernstig), maar groepen kunnen onderling ook sterk van elkaar verschillen. In de meeste groepen bevinden zich ook niet-delinquente jongeren die wél als risicojongeren worden gekenmerkt, omdat zij (vaak) optrekken met (oudere) groepsgenoten die drugs gebruiken, dealen of andere misdrijven plegen. Vooral meelopers en jongeren die gemakkelijk te beïnvloeden zijn, lopen het risico te bezwijken onder de invloed van een dominant persoon of onder groepsdruk. Een meidenwerker (RW07NH) in een Noord-Hollandse havenstad vertelt hoe het illegale circuit langzaam grip krijgt op enkele meiden in haar groep:

“Eerst kochten meiden vapes in winkels ‘onder de toonbank’. Nu doen ze dat bij oudere jongens in flats. Ze worden vaak via Snapchat door ‘jagers’ benaderd. Door problemen thuis proberen de meiden aandacht van jongens te krijgen. Veel meisjes in de groep worden door ‘mooi boys’ benaderd om snel geld te kunnen verdienen en worden, eenmaal in de ban van zo’n jongen, ingezet als geldezel. De meiden zijn gemakkelijk in te palmen door ze een gevoel van liefde te geven. Ze komen met dure kleding thuis en krijgen grote bedragen op hun rekening gestort. Een vader heeft hierover bij ons aan de bel getrokken. Ze zijn zich niet bewust van het mechanisme van oorzaak en gevolg. Eerst zijn ze slachtoffer, maar daarna worden ze ingezet om andere meiden te ronselen. Een paar meisjes in de groep zijn ook geëxposed met foto’s die ze zelf hebben gestuurd.”

Sommige professionals vertellen over straatgroepen en hun aantrekkingskracht op jongeren die op meerdere levensgebieden problemen ervaren en worstelen met hun identiteit en zelfbeeld. De straatgroep fungeert dan als een soort toevluchtsoord dat bescherming lijkt te bieden, maar in werkelijkheid geen echte vriendengroep is. Door de constante groepsdruk worden leden soms uitgedaagd hun grenzen te verleggen.

De problematiek rond straatgroepen verloopt vaak volgens een vast patroon, zo blijkt uit gesprekken met professionals. Naarmate een groep meer begint op te vallen in een buurt of wijk en een bepaalde reputatie opbouwt (die door de leden zelf ook wordt gecultiveerd), kan de groep zich in twee richtingen ontwikkelen: richting meer persistente criminaliteit, of richting uitstappen uit de groep. Wanneer een groep zich negatiever gaat profileren, volgen vaak

gesprekken met professionals om verdere escalatie te voorkomen. Dat is echter niet eenvoudig, omdat crimineel gedrag in veel groepen wordt verheerlijkt. In een dorp ten noorden van Rotterdam (RW10ZH) heerst onder jongeren een soort 'Robin Hood-houding': "Zij stelen van het systeem, omdat datzelfde systeem hen weinig biedt."

Ook populaire tv-series (zoals *Mocro Maffia*) spreken tot de verbeelding en inspireren sommige jongeren om een criminele levensstijl na te streven. Een jongerenwerker (RO02OV) ziet in zijn groep een duidelijke verheerlijking van crimineel gedrag. Andere professionals wijzen eveneens op een drill-rap-achtige sfeer binnen hun groepen en op de 'battles' met rivaliserende groepen, die leiden tot steeds meer opgefokt gedrag.

Het goede nieuws is dat de belangstelling voor drillrap inmiddels over het hoogtepunt heen lijkt te zijn. Wat blijft, is het pronken op sociale media met illegale opbrengsten, zoals geld, drugs, auto's en soms ook wapens of illegaal vuurwerk zoals cobra's. Een Haagse jongerenwerker (RW12ZH) kent de mores binnen zijn groep: "Geld verdienen is een belangrijke reden voor delinquent gedrag. Jongeren willen geld. Als dat er niet is, gaan ze stelen. Dit gedrag wordt verheerlijkt op social media, die ook fungeren als een verkoopplatform waar illegale producten kunnen worden gekocht en verkocht."²⁴

Veiligheid- en sociale domein

Binnen het veiligheidsdomein proberen wijkagenten, jeugdagenten en jeugdboa's een band op te bouwen met jongeren in de buurt door zich regelmatig te laten zien. Daarmee hopen zij het sociale veiligheidsnetwerk in de wijk te versterken. Het idee is

dat jongeren hun problemen gemakkelijker bespreken wanneer zij ergens mee zitten.

Een Haagse jongerenwerker (RW12ZH) ziet dat wederzijds contact ook preventief kan werken, omdat jongeren daardoor minder snel hun grenzen overschrijden. "Wanneer zij die grenzen toch overgaan, weten zij dat daar consequenties aan verbonden zijn en accepteren zij die ook" (ibid.). Wijkagenten die zich vaker op locatie laten zien, bouwen doorgaans meer respect op binnen een groep. Daarbuiten blijft het contact met de politie echter vaak afstandelijk en soms zelfs vijandig. Volgens jongerenwerkers ligt de kracht van boa's en agenten eerder in hun opvoedende rol dan in direct straffen. "De afstand wordt kleiner wanneer het contact tussen jongeren en politie individueler wordt," constateert (RW09ZH). Tegelijkertijd blijft het lastig om duurzame relaties op te bouwen, omdat zowel de doorstroom van jongeren als die van agenten relatief hoog is. Ook vanuit het sociale domein blijft het een uitdaging om goed aan te voelen wat er binnen een groep speelt. Een Amsterdamse straathoekwerker (RW06NH) geeft aan dat het moeilijk is om zicht te krijgen op wat jongeren precies doen in de buurt. Wanneer hij te dicht op de groep komt met vragen, krijgt hij vaak sociaal wenselijke antwoorden. Volgens zijn ervaring voelen jongeren zich bovendien regelmatig geremd om over moeilijke onderwerpen te praten. Het achterliggende doel van sociaal werkers is te voorkomen dat jongeren vanuit naïviteit of geldingsdrang verkeerde keuzes maken. Een jongerenwerker in een havendorp (RW11ZH) is daarbij realistisch: "Vanaf 15 jaar kunnen wij hen vaak niet meer voldoende bieden, omdat zij meer een sterke hand nodig hebben." Volgens hem begint delinquent gedrag bij jongens vaak rond

²⁴ In een analyse van de beeldtaal op sociale media-accounts van geruchtmakende jongerengroepen zitten opvallend vaak foto's en zelfgemaakte videoclippen met softdrugs, blokken cocaïne, wapens en pakken geld, die de winstgevendheid van de criminaliteit suggereren. (zie: Roks & Van den Broek, 2017).

deze leeftijd. “Sommigen van hen bewegen zich in werelden waar wij simpelweg de mankracht niet voor hebben om hen eruit te halen. We proberen wel te voorkomen dat ze daar verder in worden gezogen.”

Ook communicatie tussen professionals en jongeren in het virtuele domein is steeds belangrijker geworden. Een jongerenwerker (RW11ZH) registreert jongeren ook online en onderhoudt contact via WhatsApp-groepen waarin zowel jongeren als ouders deelnemen. “Wij gebruiken online middelen om jongeren te benaderen en te bereiken. Tegelijkertijd hebben wij hier geen specifieke opleiding voor gehad, waardoor online contact nog niet echt centraal staat in onze werkwijze.”

Daarnaast kunnen rolmodellen, zoals sporters, coaches, talentontwikkelaars of oudere jongeren, een positieve invloed hebben. Zij kunnen jongeren stimuleren om scholing en werk weer prioriteit te geven boven het plegen van criminaliteit. Als laatste redmiddel wordt soms gekozen voor een integrale aanpak waarbij verschillende partijen, zoals politie, meldpunten voor overlast en wijkteams, gezamenlijk optrekken. Werkstraffen, Halttrajecten en hulpverleningstrajecten hebben in sommige gevallen geleid tot positieve gedragsveranderingen. In de Achterhoek (RO04GE) kon op deze manier overlast en criminaliteit worden teruggedrongen. De helft van de groep is inmiddels in beeld bij de verslavingszorg. De weg naar herstel is echter lang, omdat van jongeren ook wordt verwacht dat zij een nieuw sociaal netwerk opbouwen. Een ander struikelblok is dat er na een klinische opname niet altijd een goed vervolgtraject beschikbaar is, waardoor de kans op terugval in middelengebruik groot blijft. De harde kern van de groep blijkt daarentegen

voor professionals en politie steeds moeilijker bereikbaar en zichtbaar.

In navolging van voorgaande metingen worden verschillende typen delinquenten onderscheiden: *first offenders*: jongeren die voor de eerste keer met justitie in aanraking komen; meelopers: jongeren die meerdere keren zijn opgepakt; veelplegers: jongeren die regelmatig criminele activiteiten plegen, maar minder ernstige feiten dan de kopstukken en ernstig delinquenten: jongeren die een ernstig strafbaar feit hebben gepleegd en al eerder met politie en justitie in aanraking zijn gekomen.

Van overlast tot erger

Professionals signaleren verschillende vormen van vergrijpen, variërend van licht tot zwaar: (1) overlast en vandalisme; (2) vermogensdelicten (o.a. scooter-, fiets- en autodiefstal, inbraak en plofkraak); (3) geweldsdelicten (o.a. mishandeling, bedreiging en (poging tot) beroving); en (4) economische delicten. Aan groepen die betrokken zijn bij drugshandel (o.a. smokkel, dealen en runnen) besteden we in deze meting extra aandacht, omdat dit thema explicieter is uitgevraagd bij professionals. Sommige groepen maken zich schuldig aan meerdere soorten delicten. In een Brabants dorp (RO00V) is een groep onder meer betrokken bij geluidsoverlast, mishandeling, vernieling, afpersing, vechtpartijen en huisvredebreuk, waarbij ‘bedenkers’ de ‘uitvoerders’ lijken aan te zetten tot dit gedrag. Ook in Friesland (RN03FR) heeft de politie te maken met een ‘hooligan’-gerelateerde groep. Naast straatlawaaï en vechtpartijen, vaak in combinatie met alcohol- en drugsgebruik, is de groep betrokken bij handel in sigaretten, vapes, drugs, vuurwerk en gestolen scooters en -onderdelen. Een

kleine fractie raakt bovendien geregeld betrokken bij ernstigere delicten, zoals straatroof, geweld, intimidatie, afpersing, bedreiging en messenbezit. In een Drentse stad (RN01DR) blijft het voor de politie soms onduidelijk wie precies achter autobranden en schietpartijen zit. Het jongerenwerk probeert ondertussen te voorkomen dat jongeren verder afglijden of zich aansluiten bij de georganiseerde misdaad.

1) Overlast en vandalisme

Het merendeel van de overtredingen betreft straatgedrag. Groepen raken geregeld in conflict met buurtbewoners, winkeliers of rivaliserende groepen. Ook jongerenwerkers, jeugd-boa's en wijkagenten worden soms op de proef gesteld. Jongerenwerkers proberen daarbij regelmatig te bemiddelen tussen bewoners en jongeren. Daarnaast kan een grote groep jongeren in een relatief klein gebied al snel tot onrust leiden. Bij overtredingen van de APV worden boetes uitgedeeld. In een groot Utrechts dorp (RW05UT) ziet een professional dat vooral oudere gebruikers (twintigers) in de problemen komen: "Hoe ouder ze worden, hoe groter de kans dat ze bij de reclassering in beeld komen door opgelopen geldboetes."

- *Provocerend gedrag*: staan op verboden plekken, pesten, schelden, intimideren en uitdagen; onder meer voetbalvandalisme en het gooien met waterballonnen of eieren.
- *Intimidatie en vechtpartijen*: confrontaties met buurtbewoners, intimidatie van voorbijgangers en conflicten met andere groepen, soms gefilmd en gedeeld op sociale media.
- *Brandstichting*: autobranden en het in brand steken of opblazen van vuilcontainers en prullenbakken.
- *Verkeersovertredingen*: rijden onder invloed van alcohol of drugs, rijden zonder rijbewijs of verzekering, racen met (gestolen) auto's en stunts met scooters.
- *Overlast door geluid en snelheid*: opgevoerde brommers of fatbikes, harde muziek, vuurwerk en luidruchtig gedrag.
- *Vandalisme en vervuiling*: graffiti, zwerfvuil achterlaten, brandkranen openzetten, vernieling van auto's en straatmeubilair en het ingooien van ruiten.
- *Alcohol- en drugsgebruik*: openlijk gebruik en dronkenschap (ook onder minderjarigen), soms gepaard met opvallend of ontremd gedrag.

2) Vermogensdelicten

Geldproblemen en statusdruk zorgen ervoor dat jongeren zich soms laten meesleuren in illegale activiteiten. Pronken met dure horloges en kleding verhoogt hun aanzien in de groep. Eerdere metingen laten zien dat sommige groepen betrokken waren bij woninginbraken, diefstal van scooters en auto's, winkeldiefstal en stelen van fietsaccu's of fat bike-onderdelen. In een Gelderse volkswijk (RO05GE) leidde handel in vapes, nekkleding en gestolen onderdelen tot confrontaties met buurtbewoners en politie. Ook fraude via Marktplaats en pinpassen komt voor, net als roofovervallen en plofkraken. In een havenstadje (RW07NH) ervaren meiden grote groepsdruk om kleding en make-up te stelen: weigeren is moeilijk en meedoen levert ook risico's op.

3) Gewelddelicten

In sommige groepen zijn 'geharde' jongeren actief die vanuit de straatcultuur doorgroeien naar hogere niveaus van criminaliteit. Professionals kunnen bij sommigen hun traject volgen van boetes en taakstraffen tot detentie en uit zicht

raken. Geweld doet zich voor in de drugshandel bij afrekeningen, mislukte transacties of gestolen partijen, en omvat ook autobranden, vuurwerkoverlast, schietpartijen, vechtpartijen en lastigvallen van jongeren of vrouwen. Onderling geweld met wapens (boksbeugels, messen, vuurwapens) komt eveneens voor, evenals steekincidenten en clashes met andere groepen. Online bedreigingen zijn inmiddels standaard om angst te zaaien. Vaak escaleert het uit relatief kleine conflicten, wat het gevaar vergroot. Tegelijkertijd signaleren sommige professionals voorzichtig een daling in wapenbezit.

Opvallend is de kwetsbare positie van jonge meiden in enkele groepen. Meiden van islamitische afkomst laten hun problematiek vaak minder zien door cultuur en opvoeding (RW10ZH). In een Noord-Hollands havenstadje (RW07NH) voert een meidenwerker, soms met politie, 'stopgesprekken' met meiden die worden geronseld als geldezels of ingezet voor fraude. Ook stoppen gesprekken bij stalking, bedreiging of sexting. Slachtoffers en daders worden via camerabeelden, in bijzijn van ouders, gehoord. In Utrecht (RW04UT) en een Zuid-Hollandse stad komt seksuele uitbuiting voor: meiden ruilen seks voor drugs of onderdak, soms gefilmd en gebruikt als chantagemiddel. In Overijssel (RO02OV) praten jongeren mee over sexting; expliciete beelden worden via Snapchat gedeeld, net als vechtpartijen. In een grote Zuid-Hollandse stad ronselen eerder slachtoffermeiden andere meiden (RW02ZH).

4) Economische delicten

De laatste jaren zien professionals een toename in bezit en handel van illegaal vuurwerk. Verschillende jongeren zijn hiervoor door de politie aangehouden.

Daarnaast wordt in sommige groepen gehandeld in nepmerkkleding die nauwelijks van echt te onderscheiden is.

3.3 Groepen actief in de drugshandel

Naast andere vormen van criminaliteit is een aanzienlijke groep jongeren betrokken bij drugshandel en daaraan gerelateerde delicten. In eerdere metingen gaven professionals aan dat in ongeveer een derde van de groepen jongeren in de invloedssfeer van een kerngroep actief in de handel of het criminele milieu staan. Soms spelen familiebanden (zoals een broer of vader) een rol, waardoor jongeren sterk in hun schoenen moeten staan om niet meegesleept te worden.²⁶ Deze groepen zijn vaak betrokken bij de handel in cannabis, snus, vapes, lachgastanks en lijst I-middelen zoals cocaïne en synthetische drugs. Sinds de coronaperiode is een toename zichtbaar van jongeren die via bezorgdiensten en apps zoals Snapchat, WhatsApp en Signal actief zijn in de distributie.

Professionals schatten dat bij ongeveer twee derde van alle groepen jongeren op enige manier betrokken is bij drugshandel, van transport en wietknippen tot de verkoop van illegale sigaretten en vapes. Veel professionals maken zich zorgen over de groeiende invloed van georganiseerde misdaad, waarbij jongeren in het hele land in de invloedssfeer van zwaardere criminele groepen dreigen te komen.

Op basis van hun ervaringen onderscheiden professionals ruwweg drie typen groepen die zich toeleggen op handel en verkoop van middelen. Over het algemeen blijven deze groepen vrij stabiel. Jongeren kunnen hun activiteiten betrekkelijk ongehinderd uitvoeren, hoewel de politie soms aanhoudingen verricht. Ze maken vaak deel

²⁶ Ferwerda et al., 2021.

uit van het straatbeeld, soms met overlast, en bevinden zich vaak in buurten met lage sociaaleconomische status. Meestal gebeurt de handel op kleine schaal, en lang niet elke jongere zet dit door; de meeste 15- tot 16-jarigen stoppen na een korte fase met verkopen (RW10ZH).

Veel jongeren zijn minderjarig en kwetsbaar, omdat zij een ondergeschikte positie hebben binnen de hiërarchie van de georganiseerde criminaliteit. Soms zijn de lijnen kort: in een Zuid-Hollandse rivierstad (RW02ZH) lopen 'loopjongens' in het weekend mee met meer ervaren criminelen die bekend zijn bij de politie voor overvallen en het stelen van Fatbikes. In een Overijssels dorp (RO02OV) proberen grotere dealers groepsleden over te halen van vapes naar harddrugs. In een Veluws vestingstadje (RO01GE) heeft een groep inmiddels een dominante positie verworven in de regionale handel en stuurt anderen aan bij de verkoop van 3-MMC en cannabis.

Drie groepen

Minderjarige handelaren van softdrugs en vapes

Deze groep jongeren, vaak minderjarig, is gespecialiseerd in de inkoop en verkoop van vapes en soms ook snus, cannabis en lachgas. Verkoop vindt veelal plaats binnen de eigen leeftijdsgroep, en een lid van de dealgroep heeft vaak een connectie met een grotere leverancier. In een Overijssels dorp (RO02OV) werken inkopers en loopjongens nauw samen, waarbij bij grotere partijen soms pallets tegelijk worden verhandeld. Klanten zijn vaak leeftijdsgenoten die zelf ook gebruiken. Middelbare scholen, en soms basisscholen, zijn makkelijk toegankelijk voor de vapemarkt. Een deel van de jongeren verkoopt middelen om hun eigen gebruik te bekostigen. Sommige jongeren

vervoeren cannabis voor coffeeshops; een Utrechts dorp (RW05UT) laat zien dat verkoop zowel tijdens werkuren als op straat plaatsvindt. In Amsterdam (RW06NH) valt op hoe jongeren grote partijen snus en vapes via Aziatische websites inkopen. Een Snapchatdealer in een Brabants dorp (RN03NB) levert alleen bij afname van ten minste 100 gram cannabis. Jongeren tonen soms opmerkelijke openheid over hun inkomsten, die zij als een "normaal baantje" beschouwen. Het meehelpen bij of faciliteren van een hennepkwekerij kan daarnaast een aantrekkelijke bijverdienste opleveren.

Volwassenen en zwaardere drugs

Deze groep, vaak volwassenen, is actief in de in- en verkoop van synthetische drugs, cocaïne, crack en soms heroïne. Ook fracties hoger in de hiërarchie, betrokken bij drugssmokkel en transport, vallen hieronder. Zij hebben connecties met zware criminaliteit en sturen de handel aan. Sommige jongeren komen uit families die al ervaring hebben in de drugshandel. In Parkstad (RZ07LI) lopen jongeren met 'grote hoeveelheden' op zak voor straatverkoop. In een Zuid-Hollands vissersdorp (RW09ZH) verplaatsen ze goederen, vaak cocaïne, via de haven; dit is georganiseerd en afhankelijk van de actuele vraag. Voor de betrokken jongeren voelt dit vaak normaal, en sommigen stoppen als ze hierop worden aangesproken. Een aantal cannabisdealers verlegt hun terrein naar cocaïne en crack. In een Noord-Hollands havendorp (RW07NH) werken loopjongens bij containers in Antwerpen. "Ze zijn niet bang voor politie, maar wel voor echte criminelen." In een dorp aan zee (RW11ZH) verbaast men zich over hoe gemakkelijk sommigen instappen in de handel van cocaïne, bori (crack), snus en vapes. De

verkoop richt zich vooral op klanten binnen hun bezorggebied en gaat vooral om dealen, minder om vervoer. Dit betreft echter een kleine groep, aldus een jongerenwerker (RW02ZH).

Allrounders

Deze groep is breed georiënteerd en actief op verschillende drugsmarkten, van soft- tot harddrugs. Jongeren in deze groep beginnen vaak met cannabis, snus en vapes. Sommige groepen hebben hun eigen 'turf' en bedienen meerdere markten tegelijk.

In een stad in Flevoland (RW08FL) worden vapes, snus, wiet en hasj thuisbezorgd, terwijl klanten voor cocaïne, crack en heroïne van buiten de wijk komen.

"Een groep zit in de drugshandel en wapenhandel en heeft binnen deze werelden banden met de georganiseerde criminaliteit.. Ze kunnen hier inrollen en opdrachten krijgen om snel geld te verdienen. Het opzetten van een crimineel netwerk lijkt aantrekkelijk, omdat het voelt als makkelijk geld verdienen. In het begin gaat het vaak om relatief onschuldige taken, zoals het verkopen van snacks of pakketjes, maar dit kan zich later ontwikkelen tot de verkoop van meer illegale zaken. Zowel het dealen als het functioneren als loopjongen komt hierbij voor." (RW11ZH)

Professionals volgen bij elk thema of zij positieve of negatieve veranderingen zien in het gedrag van groepen.

- Na coronaperiode (2022-2023, derde meting): Jongeren pakken hun leven weer op, soms met psychologische begeleiding. Zelfvertrouwen en eigenwaarde nemen toe, en het straatbeeld in dorpen en steden wordt rustiger. Tegelijkertijd blijft een deel van de jongeren motivatieproblemen houden, kampt met psychosociale

problematiek of zoekt zijn heil in de drugshandel.

- Chronische nasleep coronaperiode (2023-2024, vierde meting): Sommige fracties blijven uit de boot vallen en tonen verbittering of laconiek gedrag. Wie opgroeit in sociaaleconomisch zwakke buurten wordt uitgedaagd om het anders te doen dan hun omgeving. Het opbouwen van een nieuw sociaal netwerk blijkt moeilijk. In enkele kerngroepen verhardt overlast en geweld, maar jongerenwerkers signaleren ook positieve ontwikkelingen: jongeren maken autonome keuzes en keren zich soms af van de straat, waardoor ze minder snel met politie in aanraking komen en een voorbeeldfunctie vervullen.

Succesfactoren en signalen uit de vijfde meting

Professionals benoemen vijf succesfactoren om jongeren voor uitval te behoeden:

- Meer ouderondersteuning en betrokkenheid van oudergroepen.
- Inzetten van positieve rolmodellen om gezondere keuzes te stimuleren.
- Groepsgerichte aanpak van (jonge) straatdealers in samenwerking met onderwijs, sociale, veiligheids- en zorgpartners.
- Creëren van zinvolle dagbesteding.
- Faciliteren van meer opvang en begeleiding in de buurt.

Observaties uit de huidige meting:

De signalen zijn minder eenduidig, omdat bijna alle groepen nieuw zijn en deels onbekend.

- Jongeren lijken minder geobsedeerd door wapenbezit (o.a. messen), mede door het afnemen van de drillrapcultuur
- Effect van jongerenwerk is zichtbaar: langdurige aanpak van problematische

drillrap-groepen heeft incidenten rond jeugdcentra flink verlaagd (RW11ZH).

- In sommige nieuwe groepen leidt afgenomen vandalisme en overlast tot minder contact met politie.
- Dealactiviteiten blijven grotendeels beperkt tot snus, vapes en cannabis; een deel komt echter onder invloed van harddrugs.
- Meer groepen zijn betrokken bij handel in illegaal vuurwerk, wat een aandachtspunt blijft.

4. Groepen, cultuur en domeinen van gebruik

Inleiding

In dit hoofdstuk zoomen we in op groepsgedrag en groepsculturen in dorpen en stadswijken. Wat hebben jongerengroepen met elkaar gemeen en waarin verschillen ze? Professionals die met deze groepen werken, moeten eerst bepalen met welk type groep zij te maken hebben. De ene groep is relatief gemakkelijk te benaderen, terwijl er in andere groepen voortdurend spanningen of problemen spelen. Sommige groepen zijn hecht georganiseerd, terwijl andere meer fluïde van samenstelling zijn.

Ook de geografische oriëntatie verschilt. Sommige groepen zijn sterk verbonden met het dorp of een volkswijk, terwijl andere hun vertier eerder buiten de eigen buurt zoeken. Leeftijd en de beschikbaarheid van transportmiddelen spelen daarin een belangrijke rol. Dit geldt bijvoorbeeld voor een stadsgroep in Brabant (RZ01NB), waar niet alleen softdrugs en feesten een bindende factor zijn, maar ook het rondzwerven in de nacht op scooters en fatbikes.

Wat veel groepen gemeen hebben, is dat hun groepscultuur deels wordt gevormd door de omgeving waarin zij opgroeien. Het maakt verschil of jongeren opgroeien in een rurale omgeving met veel boerenbedrijvigheid, in een moderne Vinexwijk of in een stedelijke volkswijk. In latere hoofdstukken over middelengebruik zal blijken dat ook afkomst en cultuur mede van invloed zijn op de keuze voor bepaalde middelen. De observaties over groepsculturen, culturele verschillen en middelengebruik die in dit hoofdstuk worden beschreven, vormen daarom een belangrijke basis voor het latere hoofdstuk waarin vier profielen van risicogroepen in relatie tot middelengebruik worden uitgewerkt.

4.1 Groepsbinding en domeinen van gebruik

Adolescenten zoeken vaak contact met leeftijdsgenoten en streven naar cohesie binnen hun peergroep. In deze levensfase bouwen zij voor het eerst buiten het gezin een eigen sociaal netwerk op. Vriendschappen kunnen het zelfvertrouwen en een positief zelfbeeld versterken, terwijl conflicten met leeftijdsgenoten juist als zeer ingrijpend worden ervaren.

In deze paragraaf beschrijven professionals jongeren en groepen die zich met elkaar identificeren op basis van gedeelde interesses, zoals muzieksmaak, stijlkeuzes of het opgroeien in dezelfde buurt. Soms gaat het ook om jongeren die gezamenlijk betrokken zijn bij delinquent gedrag. De groepen kunnen sterk van elkaar verschillen en lang niet elke groep veroorzaakt overlast. Veel jongeren sporten, hebben bijbaantjes, houden van shoppen of gamen en zien rondhangen op straat als tijdverspilling.

Er zijn ook groepen die nauwelijks opvallen, maar daarnaast bestaan er groepen die hun expressieve en performatieve stijl juist cultiveren, bijvoorbeeld via sportattributen, taalgebruik, gadgets of kledingstijl, en daarmee aansluiten bij een zogenoemde street coolcultuur. Tegelijkertijd bestaat ook de meer klassieke, masculiene en soms gevreesde straatgroep nog steeds. Kenmerkend voor straatculturen zijn gedeelde ervaringen, kennis, betekenissen en symbolen die richting geven aan de manier van leven. Deze komen tot uiting in verhalen, morele opvattingen en gedragscodes die binnen de groep worden gecultiveerd en bestendigd.²⁷

27 De Jong, 2007.

Groepen en culturele herkenning

Door de voortschrijdende technologie is in de afgelopen decennia ook het onderzoeksveld van de virtuele etnografie sterk gegroeid. Virtuele straatculturen vormen daardoor steeds vaker een bron van onderzoek.²⁸ Het bestuderen van sociale media kan een waardevolle inkijk geven in de manier waarop jongeren en groepen zich profileren, waarbij visuele (straat)cultuur een steeds dominantere rol speelt in het dagelijks leven van jongeren. (Ambulante) jongeren- en meidenwerkers kiezen er daarom soms voor om ook online op de hoogte te blijven van nieuwe hypes en rages onder jongeren.²⁹ Sinds de coronaperiode worden bovendien veel contacten en afspraken met jongeren online gemaakt.

Domeinen van gebruik

Aan de hand van verhalen van professionals onderscheiden we vijf domeinen waar middelengebruik plaatsvindt: (1) het privédomein, (2) het institutionele domein, (3) het publieke domein, (4) het recreatiedomein en (5) het uitgaansdomein. Hoewel de vrijetijdswereld van jongeren – zeker na de puberteit – meer van elkaar gescheiden raakt, betekent dit niet dat middelengebruik ook strikt per domein plaatsvindt.

Sommige jongeren hebben ouders die zelf (mee)blowen of bijvoorbeeld cocaïne of ecstasy gebruiken. Het komt ook voor dat jongeren drinken, blowen of andere middelen gebruiken in de directe omgeving van hun huis. Achter het huis bevindt zich dan bijvoorbeeld een keet of veranda waar de groep samenkomt. Meestal blijft dit gebruik buiten het zicht van de ouders. Een harde gabberplaat opzetten is daarbij een beproefde strategie om nieuwsgierige

moeders op afstand te houden. De grootste afstand tot middelengebruik zien we bij groepen met ouders die (zeer) religieus zijn en streng tegen drugs optreden.

Privédomein

Plekken in en rondom het huis zijn belangrijke ontmoetingslocaties voor jongeren. In kleinere plattelandsgemeenten komen zij vaak bijeen in keten, veranda's, tuinhuisjes, schuurtjes en garages. Alcohol, sigaretten en vapes zijn hier de meest gebruikte middelen. De leeftijd van de aanwezigen varieert van minderjarigen tot jongvolwassenen. Buitenstaanders worden doorgaans niet snel toegelaten; dat geldt ook voor sociaal werkers, tenzij zij expliciet zijn uitgenodigd om bijvoorbeeld eens een 'bakkie koffie' te komen drinken. Brandweer of politie kan een bezoek echter niet worden geweigerd, zoals blijkt uit de praktijk bij een Zeeuwse keet (RZ04ZE) waar jongeren regelmatig samenkomen en de bar goed voorzien is van alcohol.

Gezien de hoeveelheden alcohol die soms worden geconsumeerd, zijn deze plekken niet alleen locaties om in te drinken vóór het uitgaan, maar ook een alternatief voor uitgaan zelf. Jongeren in steden beschikken doorgaans over minder ruimte. Dat geldt in het bijzonder voor jongeren met een migratieachtergrond. Zij wijken daarom vaker uit naar een pleintje, box of portiek in hun wooncomplex. Dit maakt het gebruik van alcohol en cannabis niet altijd eenvoudiger, omdat deze middelen thuis vaak taboe zijn. Om die reden zoeken jongeren soms plekken buiten hun eigen buurt of privédomein op om ongestoord te kunnen chillen.

28 Roks, 2015; Roks & Van den Broek, 2017; Kozinets, 2010.

29 In de tweede meting (2020-2021) trok vooral drillrap de aandacht van professionals, toen groepen in grote steden in videoclippen elkaar uitdaagden. Een studie over de Rotterdamse drillcultuur belicht de relatie tussen muziek, geweld, straatcultuur en sociale media (Roks & Van den Broek, 2020).

Institutioneel domein

Tot het institutionele domein rekenen we onder meer scholen, buurt- en jongerencentra, opvanghuizen en projecten voor begeleid wonen. In jongerencentra geldt doorgaans een verbod op alcohol- en drugsgebruik binnen het gebouw. In de praktijk wordt soms een compromis gevonden waarbij jongeren buiten het gebouw of in de directe omgeving mogen roken of drinken. In projecten voor begeleid wonen gelden meestal strengere regels. Tegelijkertijd hebben begeleiders te maken met privacyregels, waardoor zij niet zonder meer de kamer van een cliënt kunnen betreden.

Publiek domein

Wanneer jongeren samen willen drinken of blowen, blijven weinig plekken onbenut. Parken, stranden, voetbalkooien, speeltuinen en winkelcentra vormen bekende ontmoetingsplekken waar jongeren samenkomen. Groepen jongeren trekken daarbij vaak de aandacht, mede omdat hun manier van 'chillen' niet altijd aansluit bij wat volwassenen als wenselijk gedrag beschouwen. Veel van deze locaties krijgen daarom extra aandacht van professionals in het veiligheidsdomein. Wanneer periodieke handhaving onvoldoende effect heeft, kan de burgemeester via de Algemene Plaatselijke Verordening (APV) aanvullende maatregelen treffen.

Tijdens de coronaperiode bleek bovendien dat jongeren uitweken naar meer afgelegen plekken, zoals natuur- en recreatiegebieden, waar toezicht lastiger was. Ook de auto fungeert voor sommige jongeren als een semiprivate ontmoetingsplek. Dat geldt bijvoorbeeld voor jongeren die zich in de openbare ruimte vaker gecontroleerd of weggestuurd voelen. In een auto kunnen

zij relatief ongestoord samenkomen om muziek te luisteren, te praten of middelen te gebruiken. Het gebruik van middelen in auto's brengt echter ook risico's met zich mee, met name wanneer bestuurders onder invloed deelnemen aan het verkeer. In het verleden werd bijvoorbeeld lachgas regelmatig in auto's gebruikt, wat in sommige gevallen heeft geleid tot gevaarlijke verkeerssituaties en ongelukken. Deze voorbeelden illustreren dat het gebruik van middelen in het publieke domein niet alleen een sociale, maar ook een veiligheidsdimensie heeft.

Recreatiedomein

Ook campings, vakantiehuisjes, hotelkamers en via sociale media geboekte accommodaties, zoals Airbnb-verblijven, worden door jongeren gebruikt voor ontspanning, sportieve weekenden of feestjes waarbij verschillende middelen worden gebruikt. In deze relatief besloten setting wordt soms geëxperimenteerd met uiteenlopende middelen, variërend van stimulerende tot dempende of psychedelische drugs.

De beslotenheid van deze locaties maakt het mogelijk om buiten het zicht van ouders of andere toezichthouders samen te komen. Tegelijkertijd gaat dit niet altijd zonder problemen. Wanneer bijeenkomsten uit de hand lopen door overmatig middelengebruik, geluidsoverlast of vernielingen, kan dit leiden tot klachten van eigenaren of omwonenden. In sommige gevallen worden feestjes voortijdig beëindigd door hotelmanagement of politie. Voor een deel van de jongeren speelt ook het spektakel een rol: incidenten worden soms gefilmd en gedeeld via sociale media. Dat dergelijke beelden vervolgens online circuleren en soms zelfs viral gaan, draagt bij aan de aantrekkings-

kracht van dit soort bijeenkomsten voor bepaalde groepen.

Uitgaansdomein

Er bestaat in zekere zin een juridische overlap tussen het (semi)publieke domein en het publieke uitgaansdomein. Tijdens de coronaperiode, toen reguliere uitgaansgelegenheden gesloten waren, vonden veel bijeenkomsten plaats in de vorm van (illegale) huisfeestjes en raves die via speciale apps of sociale media werden aangekondigd. Hoewel jongeren inmiddels weer toegang hebben tot clubs en festivals zodra zij meerderjarig zijn, kiezen sommigen er nog steeds voor om zelf feesten te organiseren.

De sterk gestegen kosten van festivals en clubbezoeken lijken daarbij een rol te spelen. Voor een deel van de Gen Z-generatie weegt de prijs van entree, eten en drinken niet altijd op tegen de ervaring die dergelijke evenementen bieden. Goedkopere en informelere alternatieven – zoals samenkomsten op locaties die via sociale media worden gedeeld – vormen daarom een aantrekkelijk alternatief. Ook traditionele uitgaansgelegenheden, zoals plattelandsdiscotheken, hebben hierdoor te maken met teruglopende belangstelling onder jongeren. In de media wordt zelfs gespeculeerd dat, als deze trend doorzet, veel streekdiscotheken in de komende decennia zullen verdwijnen.³⁰ In hoeverre dit voor de huidige generatie jongeren als een gemis wordt ervaren, blijft echter de vraag.

Groepsbinding

Jongeren zoeken elkaar niet alleen massaal op via sociale media, maar blijven elkaar ook fysiek ontmoeten. Voor hen zijn de offline en online wereld vaak even belangrijk. De vraag is echter wat groepen precies

bindt. Hoewel de groepen in dit onderzoek voldoen aan enkele inclusiecriteria (zie hoofdstuk 1), kunnen zij onderling sterk van elkaar verschillen. Uit de verhalen van professionals blijkt dat sommige groepen vooral clusteren op basis van afkomst en buurt, terwijl andere subgroepen zich eerder vormen rond gedeelde interesses zoals muziek, criminaliteit (bijvoorbeeld drugshandel) of middelengebruik. De gedeelde symbolen binnen groepen geven vaak richting en betekenis aan de manier waarop een groepscultuur wordt vormgegeven. Sommige jongeren voelen zich sterk verbonden met een bepaald muziekgenre, een voetbalclub of een subcultuur zoals de skatecultuur. In andere groepen speelt juist het gebruik van middelen – met name cannabis, vapes en 3-MMC – een verbindende rol. Op deze thema's wordt uitgebreider ingegaan vanaf hoofdstuk 5.

Kenmerken van groepsbinding

Om een beter beeld te krijgen van groepen en scenes hebben we, op basis van de verhalen van professionals, verschillende collectieve waarden en culturele uitingsvormen onderscheiden. Naast afkomst en buurt blijken ook andere factoren een belangrijke rol te spelen in de manier waarop jongeren en jongvolwassenen zich organiseren en met elkaar verbinden.

Afkomst (familie)

Jongeren zoeken vaak aansluiting bij leeftijdsgenoten met een vergelijkbare afkomst of familieachtergrond. Tegelijkertijd is bij ongeveer een kwart van de groepen sprake van een multiculturele samenstelling. Groepen waarin jongeren met een Nederlandse achtergrond de meerderheid vormen, komen relatief vaker voor in

30 Volkskrant 10 februari 2026. Van nachtleven naar dagleven.

kleinere gemeenten. Groepen waarin de meerderheid een niet-Nederlandse achtergrond heeft, worden vaker aangetroffen in grotere gemeenten. Daarnaast is er een aparte categorie jongeren met zowel een migratie- als een vluchtelingenachtergrond, bijvoorbeeld afkomstig uit Eritrea, Koerdistan, Somalië, Syrië of Oekraïne. Zij herkennen zich vaak in elkaars ervaringen en zien elkaar als lotgenoten, omdat zij – net als hun ouders – een vergelijkbare migratie- of vluchtgeschiedenis delen.

Plaats (buurt, woonwijk, eiland (vaak ook school))

Jongeren brengen in hun identiteitsvormende periode het grootste deel van hun tijd door in hun woonwijk. Zoals in paragraaf 2.3 werd besproken, kunnen wijken sterk van elkaar verschillen. Naast kenmerken als rijkdom, uitstraling of voorzieningen, speelt ook de reputatie van de wijk een belangrijke rol in de identiteitsvorming van jongeren. Vaak is er al een zekere binding aanwezig wanneer jongeren in dezelfde buurt opgroeien, soms zelfs in sterke mate.³¹ In sommige gevallen voelt een wijk bijna als een dorp. Zo beschrijft een jongerenwerker uit Den Haag (RW09ZH) een wijk waar jongeren het groepsgevoel actief cultiveren, merchandise van hun wijk verzamelen en rivaliteit voelen met jongeren uit andere wijken: “Er heerst een sterk ‘wij-gevoel’ dat je vaker ziet in dorpsstructuren.”

In andere gevallen hebben ouders minder binding met de wijk, terwijl jongeren juist sterk verbonden zijn. In een volkswijk in Zuid-Holland gaan veel jongeren naar dezelfde school en voelen zij trots op hun buurt: “Er is een soort wij/zij-gevoel. Wij, de jongens uit de buurt, tegen de rest. Je wordt als cool gezien als je uit deze wijk komt.”

(RW11ZH). Soms ligt de dynamiek anders. In een Utrechtse probleemwijk (RW05UT) moeten jongeren opboksen tegen een negatief imago van flats, armoede en illegale activiteiten: “Het wordt bestempeld als het afvalputje, waardoor deze jongeren last hebben van veel vooroordelen. Je moet je eerst bewijzen om van het negatieve imago af te komen.” Ook in wijken met diverse culturele achtergronden kan een sterke groepsbinding ontstaan. In het oosten van het land voelt een groep zich goed ingebed in hun wijk, waar ze elkaar ontmoeten op school en in het jongerencentrum bij activiteiten zoals koken, sport, dans, muziek en gamen: “Ze voelen zich in de wijk als een vis in het water. De groep weerspiegelt goed de wijk waarin ze elkaar ontmoeten. Iedereen voelt zich hier welkom.” (RN01DR). Ten slotte kan groepsbinding ook ontstaan door een geografische eenheid die verder reikt dan de stad of wijk. Zo voelen jongeren op een eiland zich vaak vanaf jonge leeftijd sterk verbonden met elkaar (RN04NH).

Lotsverbondenheid

In hoofdstuk 2 zagen we dat bij veel jongeren verschillende uitdagingen spelen op meerdere leefgebieden. In sommige groepen lijken bijna alle leden thuis met sociale problemen te kampen. In een Zeeuws stadje (RZ08ZE) deelt een groep meiden dergelijke problemen, wat hun onderlinge steun versterkt.

Een jongerenwerker die een groep in een middelgrote stad aan de Maas (RW02ZH) langere tijd volgt, ziet hoe een aanvankelijk kleine kern die overlast veroorzaakte, uitgroeit tot een groep van circa 25 minder- en meerderjarigen. Door politie-ingrepen is de groep verplaatst van het centrum naar de rivieroever, waar ze ongestoord kunnen chillen en middelengebruik wordt gedoogd. “Het is een groep kwetsbaren, ‘emo’s’ en

31 Krullerig, Mouktadibillah & De Vries (2021).

schooluitvallers die verbinding voelen met elkaar.” Tegenwoordig lijken drugs het nieuwe bindmiddel, waarbij de ouderen de jongere leden begeleiden.

In de rurale regio rond Den Bosch (RW01NB) treffen we veel schooldropouts die zich van het onderwijs hebben afgekeerd. In een industriedorp onder de rook van Rotterdam (RW10ZH) is het buurthuis een vaste ontmoetingsplek en anker voor jongeren die thuis weinig ruimte hebben. “Vooral tijdens de coronaperiode is deze plek belangrijk geworden,” zegt een sociaal werker. “Ze komen liever hier dan thuis, waar ze opgesloten zitten.” Er zijn projecten opgezet om de groepsbinding te versterken en jongeren het gevoel te geven dat ze het niet alleen hoeven te doen. Deze initiatieven benadrukken het belang van veilige ontmoetingsplekken en ondersteunende netwerken binnen de leefomgeving van jongeren.

Groepsaard, gender

Hier draait het om omgangsvormen, de manier waarop jongeren elkaar bejegenen en het delen van gezamenlijke emoties (positief en negatief) en activiteiten. Binnen straatgroepen bestaan duidelijke verschillen. Er zijn ‘warme’ (alto) groepen waarin jongeren om elkaar geven en iedereen zichzelf kan zijn. Daarnaast zijn er ‘harde’ groepen waarin ruzies en vetes vaker voorkomen en men elkaar, indien nodig, laat vallen. In sommige gevallen is er sprake van vrouwvijandig gedrag en straatagressie richting LHBTQ+-personen.

Het komt zelden voor dat meisjes en jongens in gelijke mate samen optrekken binnen een groep, omdat jongens vaak in de meerderheid zijn. Bij minderjarigen mengen jongens en meisjes zich nauwelijks tijdens sportactiviteiten, tenzij een

jongerenwerker hierin het initiatief neemt. Zoals een professional aangeeft: “Jongens willen vooral hangen en voetballen en staan minder open voor andere activiteiten, terwijl meisjes juist meer activiteiten willen doen. Het is moeilijker om jongens betrokken te houden.”

Ook bij meerderjarige groepen zijn vriendinnen zelden onderdeel van de groep. Jongens hebben vaak moeite met het idee dat hun vriendin deel gaat uitmaken van de groep. Andersom willen meisjes zich vaak niet laten associëren met een straatgroep.

Muzikale voorkeur

Sommige groepen profileren zich sterk via een bepaald muziekgenre en luisteren het liefst de hele dag naar bijvoorbeeld hiphop, hard-tech, drillrap of smartlappen. De meest extreme ontwikkeling van de afgelopen jaren was drillrap, dat zich als een olievlek over de grote steden van het land verspreidde. Het verheerlijken van de ‘gangstercultuur’ en het tonen van messen in video’s door onherkenbaar geklede jongeren zorgde voor veel onrust onder professionals, zeker toen er slachtoffers vielen bij confrontaties tussen jonge drillrapgroepen. In de Hofstad vertelde een jongerenwerker (RW19ZH) in de voorgaande meting over zogenoemde drillrap-‘grills’: groepen die zich online én op straat afzetten tegen rapcrews uit andere delen van de stad.³² Tegelijkertijd is het genre breder dan dit beeld. Er zijn ook (drill) rappers die in studio’s, bijvoorbeeld in jongerencentra, vooral muziek maken voor de lol en zich juist distantiëren van messenvertoon en opruiende teksten. Toch blijft het op sommige plekken broeien, aldus jongerenwerker (RW12ZH). Hij weet dat een deel van de jongeren onderdeel is van een criminele organisatie en dat

32 Nabben, Boekholt & Benschop (2025).

sommigen affiniteit hebben met drillrap of deel uitmaken van prominente groepen die geregeld betrokken zijn bij vecht- en steekpartijen. In zulke situaties werken jongerenwerkers samen met reclassering, psychologen en andere professionals en begeleiden zij jongeren met een taakstraf. Hoewel er nog zorgen bestaan over jongeren die op het harde ritme van drillrap dreigen te ontsporen, lijkt er ook sprake van een kentering. In deze meting geven meerdere professionals aan dat de hype lijkt af te nemen en dat de spanning rondom drillrap wat is verminderd. Muziek zegt volgens (RW12ZH) bovendien iets over de emotionele beleving van jongeren: "Als iemand boos of blij is, hoor je dat vaak terug in de muziekkeuze."

Vooraf tieners zijn in hun muzieksmaak sterk trendgevoelig. Daarnaast speelt etniciteit soms een rol. In een Flevolandse stad (RW08FL) hebben alle groepsleden een bi-culturele achtergrond en zijn het juist rappers uit de eigen wijk die goed verwoorden wat zij voelen.

Naast rapcultuur zijn er ook groepen waarin elektronische muziekstijlen domineren, vaak muziek die ook in het uitgaansleven wordt gedraaid. Bekende stijlen zijn hardcore, hardstyle en hardtechno, die sinds de coronapandemie aan populariteit hebben gewonnen.

"Er is een gedeelde interesse in hardstyle, vaper en fatbikes. Kleding is ook belangrijk. Veel jongeren dragen dure kleding, terwijl de financiële situatie thuis vaak slecht is. Dat kan ermee te maken hebben dat ze zwart bijverdienen en status willen uitstralen, of dat werkende ouders hen op deze manier aandacht of liefde willen geven." (RW09ZH)

Daarnaast zijn er – vooral onder Nederlandse jongeren – ook aanhangers van kleinere muziekstijlen zoals gothic, punk en metal. Tegelijkertijd loopt het muzikale landschap steeds meer door elkaar. Via platforms als Spotify mengen verschillende stijlen zich moeiteloos. Welke muziek wordt gedraaid, hangt vaak af van de plek, de groep en de activiteit. Voor sommigen hoort bij vissen of barbecueën met vrienden een goede smartlap, terwijl punkers of metalfans in de stad juist met een JBL-speaker muziek draaien in het park, soms met een joint erbij om te ontspannen.

Werkethos en hobby's

Er zijn ook groepen, vaak jongvolwassenen op het platteland, waarin veel jongeren praktische en fysiek zware beroepen hebben. De mentaliteit is er doorgaans gericht op hard werken en goed verdienen. Jongeren in hun omgeving die er volgens hen de kantjes vanaf lopen, krijgen weinig krediet. De omgeving waarin jongeren opgroeien weerspiegelt zich vaak ook in hun beroepskeuze, bijvoorbeeld voor praktische, verzorgende of technische beroepen. Voor een deel liggen hun hobby's in het verlengde hiervan. Het schept bijvoorbeeld een band wanneer jongeren een gezamenlijke interesse hebben in vrachtwagens of samen sleutelen aan auto's en scooters. Gamen lijkt daarentegen vaker voor te komen bij jongens in stedelijke gebieden.

Sport

Er zijn geen groepen waarin iedereen sport, maar voor veel jongeren speelt sport wel een belangrijke rol. Professionals benadrukken dat sport gezond is, bijdraagt aan teambuilding, verveling tegengaat en discipline bevordert. Vooral (kick) bokscoaches onderstrepen dit belang. Discipline die jongeren in de sport leren,

werkt volgens hen vaak door in het dagelijks leven, bijvoorbeeld bij het nakomen van afspraken – iets waar veel jongeren moeite mee hebben. Veel jongerenwerkers zien sport bovendien als een waardevolle vrijetijdsbesteding die verbinding tussen jongeren kan versterken. Tegelijkertijd geldt dat jongeren die sporten op dat moment niet blowen, drinken, gamen of gokken. Het mooiste is volgens professionals wanneer jongeren zelf het belang van voldoende beweging en sport gaan inzien en hun gedrag daar geleidelijk op aanpassen. Sportieve jongeren haken bovendien eerder af wanneer anderen doorgaan met drinken, blowen of snuiven. Professionals signaleren soms een duidelijke scheidslijn tussen jongeren die een meer hedonistische levensstijl nastreven en sportgroepen die hun energie en kicks juist halen uit gezonde inspanning.

Criminaliteit

In hoofdstuk 3 zagen we dat criminaliteit zich soms diep in een groep kan nestelen, waardoor deze voor professionals moeilijker bereikbaar wordt. Veel professionals zijn van mening dat de periode rond het vijftiende levensjaar bij jongens cruciaal kan zijn, vooral wanneer zij zich begeven in een omgeving waar oudere jongeren zich bezighouden met criminaliteit. Samen met zorg- en handhavingspartners proberen sociaal werkers de negatieve invloed van een criminele kerngroep zo veel mogelijk te beperken. Een van de maatregelen is het weren van invloedrijke personen uit buurthuizen en jongerencentra. Hun aanwezigheid kan een negatieve en intimiderende invloed hebben op andere jongeren en de sfeer verstoren. Jongeren gaan zich anders gedragen, uit angst dat zij later op straat ter verantwoording worden geroepen. Professionals signaleren dat

problemen vooral ontstaan wanneer een groep op meerdere leefgebieden negatief scoort: op school, op straat, zonder werk en met frequente politiecontacten. In zulke situaties is de grens met criminaliteit vaak dun.

In een Twents dorp (RO02OV) ervaren professionals dit van dichtbij. Daar zorgt een dominante groep voor veel problemen, onder meer door afpersing en vechtpartijen. Als reactie heeft de jeugdorganisatie samen met de gemeente en de politie een gerichte jeugdaanpak ontwikkeld. Binnen deze groep vormen alcoholgebruik, merkkleding (vaak namaak), wapens, geweld en status belangrijke verbindende factoren. De groep veroorzaakt regelmatig onrust door onuitgenodigd op feestjes te verschijnen (zogenoemd 'party crashen'). De *street credibility* (status) die jongeren binnen de groep verwerven, trekt bovendien nieuwe leden aan. De groep is lastig te volgen, omdat jongeren via Snapchat afspreken en op wisselende locaties in de regio opduiken, bijvoorbeeld op straat of in een keet.

5. Middelengebruik: vier profielen

Inleiding

Middelengebruik loopt als een rode draad door veel jongerengroepen. Professionals signaleren dat het gebruik aan betekenis wint naarmate jongeren ouder worden, gaan experimenteren en zich groeperen in gebruikersnetwerken. In het proces van identiteitsvorming zoeken jongeren aansluiting bij gelijkgestemden. In de geschiedenis van Nederlandse muzikale subculturen – zoals ravers, clubbers, trancers, rappers en gabbers – zijn hiervan talrijke voorbeelden te vinden.³³ Binnen dergelijke scenes kan middelengebruik een symbolische betekenis krijgen en bijdragen aan de vorming van een collectieve identiteit, vaak gepaard met een sterk wij-zijgevoel.³⁴ In dit verband wordt in de literatuur steeds vaker gesproken over de ‘normalisering’ van drugsgebruik: het verschijnsel dat gebruik zich niet langer beperkt tot het uitgaansleven in de Randstad, maar ook voorkomt in heterogene groepen en rurale gebieden.³⁵ Professionals signaleren bovendien dat gezamenlijk gebruik een belangrijke sociale bindende factor kan zijn.

In eerdere edities van Antenne Nederland werd al vastgesteld dat kwalitatief drugsonderzoek in rurale gebieden lange

tijd onderbelicht bleef.³⁶ Sinds de jaren nul is meer onderzoek verricht in dorpen zoals Spakenburg, Volendam en Urk.³⁷ Hoewel er in absolute aantallen minder gebruikers op het platteland wonen dan in steden, is het verschil in prevalentie (gebruik per capita) in de afgelopen decennia kleiner geworden.³⁸

Tegelijkertijd hebben productie en gebruik van drugs zich over meer plattelands-gemeenten verspreid, waardoor lokale bestuurders vaker worden geconfronteerd met drugsgerelateerde criminaliteit.³⁹ Hoge concentraties amfetamine en cocaïne in rioolwater worden door bestuurders en inwoners gezien als een aanwijzing dat drugsgebruik – naast cannabis – ook onder plattelandsjongeren gangbaarder wordt.⁴⁰ Deze zorg wordt gedeeld door jeugdwerkers, straathoekwerkers en preventiewerkers.

Oorspronkelijk had het begrip ‘normalisering’ echter een andere betekenis.⁴¹ Britse sociologen koppelden het in de jaren negentig aan de ‘normalisation’ van middelengebruik als een sociaal proces dat de grenzen van subculturen overstijgt.⁴² Deze benadering wordt vooral toegepast op recreatief gebruik, mede na de snelle verspreiding van ecstasy.⁴³ De

33 Ter Bogt & Hibbel, 2000.

34 Lamont & Molnár, 2002.

35 Planken, 2018.

36 Nabben & Korf, 2016b.

37 Korf, 2006; Van Rooy et al., 2011; Van Laar & Van Ooyen-Houben, 2016.

38 Korf et al., 1989; Stoele et al., 2004; Kool, 2005; Zoutendijk, 2005; Korf, 2006; Nabben & Benschop, 2023.

39 De Lange, Streefland & Van de Reep, Drugslabs verspreiden zich als plaag over het land, FD, 7 mei 2021; De Lange, Streefland & Van de Reep, ‘Drugsgebruik op het platteland hoort bij de arbeiderscultuur’, FD, 9 mei 2021; De Lange, Streefland & Van de Reep, We dreigden greep op het drugsgebruik te verliezen’, FD, 10 mei 2021; De Lange, Streefland & Van de Reep, ‘Drugsproblemen infecteren lokale gemeenschappen’, FD, 11 mei 2021.

40 Boekholt, 2021.

41 In de oorspronkelijke betekenis werd normalisering in Nederland als (normatief) beleidsdoel gezien (geen uitsluiting, maar insluiting) ter voorkoming óf teruggedringing van (gemarginaliseerde) groepen drugsgebruikers. De term normalisering was oorspronkelijk (jaren ’60, ’70 en ’80) van toepassing op marginale en deviante (verborgen) populaties die slecht bereikbaar waren voor hulpverleners. De afname van deze marginalisatie en van de daarmee gepaard gaande stigmatisering werd normalisering genoemd en behelsde een positieve ontwikkeling: normalisering om adequate preventie (harm reduction) mogelijk te maken

42 Parker, Aldridge & Measham, 1998.

popularisering van zogenoemde clubdrugs heeft er ook in Nederland toe geleid dat middelengebruik een vast onderdeel werd van het uitgaansleven. Omdat gebruik nog steeds geconcentreerd is binnen specifieke groepen, spreken sommige onderzoekers liever van 'differentiated normalisation'.⁴⁴

Naast stilistische en culturele verschillen tussen groepen bestaan er ook sociale verschillen, bijvoorbeeld naar klasse, geslacht, etniciteit en geografische herkomst. In hun dagelijkse interacties construeren jongeren symbolische grenzen waarmee zij objecten, handelingen, personen, maar ook tijd en ruimte betekenis geven en categoriseren. Het gedeelde groepsgevoel en de ervaren onderlinge gelijkheid dragen bij aan de vorming van een collectieve identiteit.⁴⁵ Sociale grenzen hebben daarentegen betrekking op de indeling van groepen mensen.⁴⁶ Individuen construeren een sociale identiteit door onderscheid te maken tussen een 'in-group' (insiders) en een 'out-group' (outsiders). Dergelijke categorisaties kunnen gepaard gaan met gevoelens van superioriteit en met stereotiepe opvattingen over andere groepen.

Binnen dit kader wordt middelengebruik in sommige studies – met name in onderzoek

naar risicovol pleziergedrag – geïnterpreteerd als een vorm van ontsnapping aan de alledaagse routine en als reactie op een snel veranderende samenleving.⁴⁷ Wanneer sociale controle afneemt, kan de neiging tot experimenteren, excessen en het zoeken naar kicks toenemen. De coronaperiode vormt hiervan een illustratief voorbeeld. Het sociale isolement leidde, zowel in stedelijke als rurale contexten, tot nieuwe vormen van samenkomen en gebruiken, soms ook met andere middelen.⁴⁸ Zo ging een toegenomen blootstelling aan 3-MMC in jonge, relatief onervaren dorpsgroepen gepaard met een grotere acceptatie en experimenteerbereidheid, maar ook met nieuwe gezondheidsrisico's.⁴⁹ Dit onderstreept het belang om middelengebruik niet alleen te beschouwen in termen van prevalentie, maar ook aandacht te besteden aan de sociale context en omstandigheden waarin het plaatsvindt.⁵⁰

Drug, set en setting

Professionals kunnen rijkelijk vertellen over middelengebruik in groepsverband. Waarom deze middelen, met wie, waar en wanneer? Het drug-, set- en setting-model van Zinberg kan ons helpen om de aard van middelengebruik in groepen beter te begrijpen.⁵¹ Het gebruik (frequentie en prevalentie) en middelenvoorkeur per groep kan soms flink verschillen.

43 Duff, 2005; Measham, Newcombe & Parker, 1994; Parker, Williams & Aldridge, 2002; Measham, 2016.

44 Fitzgerald, Mazzerole & Mazzerole, 2013; Shildrick, 2016; O'Gorman, 2016.

45 Collins, 2004.

46 Lamont & Molnár, 2002.

47 Hayward, 2004; Presdee, 2000; Young, 2007.

48 In de tweede meting (2020-2021) had de coronacrisis ook een grote invloed op het middelengebruik van jongeren in dorpen en steden.

49 Nabben, 2026.

50 Een grote studie naar de gezondheid en welzijn van jongeren in Nederland laat zien dat jongeren uit onvolledige gezinnen vaker (zowel ooit in het leven als de laatste maand) roken, alcohol drinken, cannabis alsmede XTC en lachgas gebruiken dan jongeren uit volledige gezinnen (Stevens et al., 2018).

51 Zinberg, 1984. Set en setting zijn termen die verwijzen naar psychologische, sociale en culturele parameters die de reactie op drugs mede vormgeven. Dit concept wordt oorspronkelijk beschouwd als fundamenteel voor psychedelisch onderzoek omdat ook niet-farmacologische factoren invloed kunnen hebben op het beleefde effect. Het model werd ook toegepast op andere middelen zoals cocaïne, alcohol en MDMA (Hartogsohn, 2017).

De factor 'drug' (middel) heeft betrekking op de farmacologische eigenschappen van de stof (en de biologische respons) die weer samenhangen met de dosis, gebruiksfrequentie en de wijze van toediening (bijvoorbeeld slikken, roken, snuiven, spuiten). De factor 'set' (mens) verwijst naar kenmerken van de gebruikers, zoals persoonlijkheidsstructuur, verwachtingen ten aanzien van de effecten van een drug, mentale voorbereiding en gemoedstoestand van de gebruiker. De 'setting' (milieu), ten slotte, omvat fysieke, sociale en culturele omgevingsfactoren.

De basis voor gecontroleerd drugsgebruik hangt volgens Zinberg nauw samen met waarden en gedragsregels ('sociale sancties') en gedragspatronen ('sociale rituelen'). Samen vormen ze de informele sociale controle binnen een groep drugsgebruikers. Sociale rituelen dragen – zeker bij illegale drugs – een vaak sterk gestileerd karakter dat onder meer tot uitdrukking komt in een specifieke wijze van gebruik, de keuze van de fysieke en sociale setting, de activiteiten die worden ondernomen en de strategieën die worden gevolgd om ongewenste effecten te minimaliseren. De informele sociale controle, die tegelijkertijd uit rituelen en sancties bestaat, is van toepassing op elk middel, inclusief alcohol. Het bestaan van sociale sancties en rituelen wil overigens niet zeggen dat deze per se effectief zijn en automatisch worden nagevolgd of altijd controle bevorderend werken. Herhaaldelijk excessief gebruik of het niet naleven van afspraken kunnen leiden tot sancties en zelfs uitsluiting van de groep. Andersom gebeurt ook wanneer een jongere zich niet meer prettig voelt bij het heftige gebruik in de (vrienden)groep en er afstand van neemt.⁵²

Middelengebruik vindt vaak plaats binnen een subgroep van een breder sociaal netwerk van vrienden of bekenden. In sommige gevallen spelen er uiteenlopende problemen binnen zo'n groep en fungeert middelengebruik als een vorm van ontsnapping. In een impulsieve of criminele peergroep kunnen leden elkaar aanzetten tot negatief gedrag en middelengebruik; zelfs in groepen waar jongeren opgroeien in een stabiele gezinssituatie, zien professionals. Soms is het 'hoe gekker hoe beter'. "Soms zijn er al op jonge leeftijd (12-13 jaar) gesprekken over drugsgebruik." (RZ01NB)

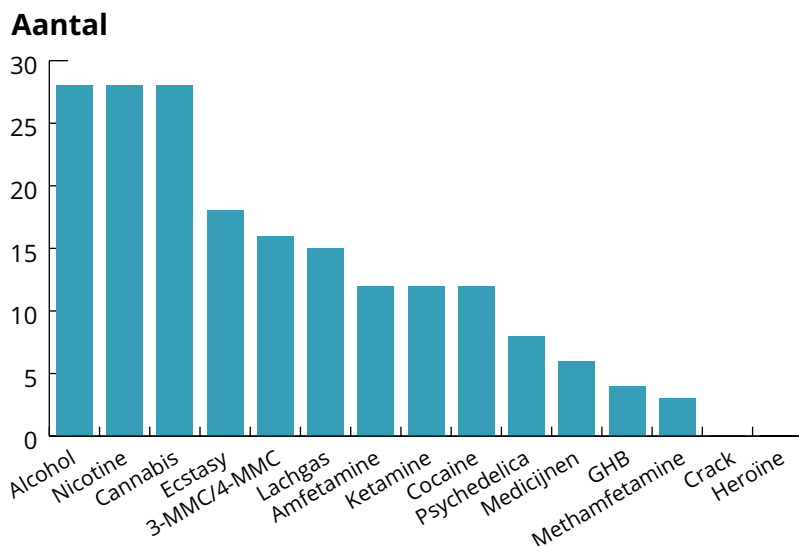
In andere situaties is er sprake van meer gecontroleerd gebruik. Hoe dan ook vormt het voor professionals vaak een uitdaging om middelengebruik binnen een groep bespreekbaar te maken, zeker wanneer het gebruik problematische vormen aanneemt. Dit geldt temeer wanneer groepsleden geleidelijk betrokken raken bij illegale activiteiten, zoals dealen, het telen van cannabis, drugsproductie of het exploiteren van drugspanden.

5.1 Middelengebruik in groepen

We vroegen aan professionals welk percentage in de groep een lijst van vijftien middelen in het afgelopen half jaar heeft gebruikt. Gedetailleerde informatie over het gebruik van de afzonderlijke middelen volgt in de komende hoofdstukken. Onderstaande figuur geeft een algemeen overzicht van het aantal groepen waarin het gebruik van een bepaald middel werd gerapporteerd. Duidelijk is dat nicotine, cannabis en alcohol het hoogst scoren. GHB en methamfetamine worden bijna niet gebruikt, crack en heroïne helemaal niet.

52 Nabben & Benschop, 2023.

Figuur 5.1 Overzicht verspreiding middelen laatste half jaar (aantal groepen)

Motieven van gebruik

In gesprekken met professionals werd in voorgaande metingen ook aandacht besteed aan de motieven achter middelengebruik: om welke middelen het gaat, waarom deze worden gekozen en in welke context ze worden gebruikt. Uit deze gesprekken blijkt dat vaak meerdere motieven tegelijkertijd een rol spelen binnen groepen (o.a. nieuwsgierigheid, ontspanning, thrillseeking, verveling, verdoving, persoonlijke problemen, trauma).⁵³

Differentiatie van middelengebruik en clustering groepen

Bovengenoemde motieven zeggen echter niet alles over de groepen. Alcohol, nicotine en cannabis scoren (bijna) overal, maar het percentage gebruikers kan per groep zeer verschillen. Ook de andere (illegale) middelen laten een heel gevarieerd beeld zien. Om hier meer duiding aan te geven hebben we gekeken naar kenmerken en patronen van gebruik in groepen. Want middelengebruik in groepen is niet louter een individuele keuze. Wat bindt een groep?

Is het alleen de buurt, of spelen ook andere factoren een rol? In onze analyse van de groepen blijkt dat sociale, psychologische en contextuele factoren een grote invloed hebben op het middelengebruik, de specifieke drugspreferenties en de momenten waarop wordt gebruikt. Op basis hiervan hebben we verschillende groepen geclusterd met vergelijkbare leefstijlen en gebruikspatronen. Deze groepen vertonen vaak gelijkenissen met groepen elders in het land.

Gebruikspatronen

De bereidheid om te experimenteren, de kennis van en ervaring met middelen kunnen flink verschillen. In een groep zitten vaak subgroepjes met hun eigen middelenvoorkeur en taboes rondom bepaalde drugs. Het middelenpalet bij risicojongeren (in deze monitor) is smaller dan bij de uitgaanders en trendsetters in het Amsterdamse uitgaanspanel.⁵⁴ Wat overeenkomt is dat groepsbinding soms sterk drugsgerelateerd is. Het gebruikspatroon van een groep zegt iets over

⁵³ Nabben, Boekholt & Benschop, 2025.

⁵⁴ Benschop & Nabben, 2024.

de (lokale) mores en cultuur. Het samen (willen) beleven van 'eenzelfde' ervaring versterkt en bezegelt de sociale banden. In boerenketen wordt gedronken, er zijn 'poesgroepen' (3-MMC) en 'blowgroepen', maar ook uitgaansgroepen die verschillende middelen gebruiken.

Risicjongeren en drugs: vier profielen

De 29 groepen (in 12 provincies) zijn niet representatief voor alle andere jongerengroepen in de regio. De focus in deze monitor is vooral gericht op (sub)groepen die naast alcohol en cannabis ook (ruime) ervaring hebben met een paar andere middelen. Tevens moet er sprake zijn van enige problematiek op ten minste één van de volgende drie terreinen: (1) problematisch en/of fors drugsgebruik (risicogedrag en/of afhankelijkheid); (2) meervoudige problematiek in de directe of sociale omgeving; en (3) overlast c.q. criminele problematiek (dealen, runnen, inbraak, etc.). Op grond van deze criteria zal het niet verbazen dat sommige groepen bij gezagsdragers en sociaal werkers voor de nodige hoofdbreken kunnen zorgen.

Gedrag en risico's: experimenteel, recreatief en roekeloos

Alcohol en drugs brengen uiteenlopende risico's met zich mee. Om deze te minimaliseren zijn er in groepen soms afspraken, regels over dosering, frequentie en welbevinden. Die regels liggen niet vast en kunnen veranderen na een incident of door voortschrijdend inzicht. Soms zijn er sancties als iemand zichzelf of anderen in gevaar brengt. In de kern wil de meerderheid, ondanks de risico's, een leuke tijd hebben met elkaar. Het gebruik van middelen kan een groep in een gewenste gemoedstoestand brengen en versterkt de sfeer. De aard van het middelenge-

bruik zegt ook iets over culturele inbedding en motieven van gebruik. Speed op de motor is weer anders dan speed op de bouwplaats. Blowen tijdens het bezorgen van pakketjes is weer anders dan bij een Netflix-serie.

Deze monitor vertegenwoordigt ook individuen en (sub)groepen die (bijna) elke dag blowen, drinken of andere middelen op een excessieve manier (veel en vaak) nemen zonder enige zelfreflectie over de risico's daarvan. Anderen zijn in staat om te reguleren en de risico's te beperken (recreatief). Vaak heeft het volgens professionals te maken met of iemand lekker in zijn vel zit. De invloed van het geloof in de leefomgeving is voor sommigen een beschermfactor, maar kan ook een katalysator zijn om met drugs te provoceren tegen gepropageerde braafheid en onthouding in de omgeving.

Veel jongeren beginnen met drugs uit nieuwsgierigheid en hebben geen enkele ervaring op dit vlak (novieten). Een sigaret, blowtje of pilletje nemen hoort bij een fase van experimenterdrang, nieuwe dingen willen proberen en dingen doen die niet mogen, die spannend zijn. Het zoeken naar kicks versterkt de drang naar avontuur, het opzoeken of overtreden van grenzen, het nemen van risico's. Sommige (sub) groepen worden zo beheerst door drugsgebruik dat er eerder sprake is van ontspoord (roekeloos) gedrag.

Frontlijnwerkers in het sociale domein hebben vaak de meeste kennis van de leefwereld van de peergroep. In het sensibiliseren van de profielen is er in de voorgaande hoofdstukken al geschreven over geografische, sociale en culturele verschillen tussen groepen.⁵⁵ Ook zien we verschillende risicofactoren en percepties van risicogedrag (set en setting) die een rol spelen bij het middelengebruik in groepen.

55 O.a. dorp-stad; wel-niet westers; lage-hoge SES; praktisch-theoretisch opgeleid; wel-geen werk; veel-weinig criminaliteit, muziekvoorkeuren).

Op grond van de genoemde variabelen zijn er uit 29 groepen vier profielen van groepen risicojongeren gedefinieerd: *eigenheimers*, *expressionisten*, *'gangsters'* en *getroebleerden*.

Het kenmerk van een profiel of typologie van jongeren die drugs gebruiken ligt in het feit dat het een systematische manier is om groepen te onderscheiden op basis van gedeelde kenmerken, gedragingen en motieven. In onderzoek naar jongeren en middelengebruik helpt een typologie om inzicht te krijgen in hoe, waarom en in welke context verschillende groepen middelen gebruiken.

Enkele belangrijke kenmerken zijn:

- **Gedeelde gedragingen en voorkeuren** – Bijvoorbeeld welke middelen gebruikt worden, de frequentie, het gebruiksritueel, en de sociale context (solo, subgroep, feest).
- **Motieven van gebruik** – Nieuwsgierigheid, ontspanning, thrillseeking, escapisme, sociale binding, hedonisme, coping met trauma of persoonlijke problemen.
- **Sociale en culturele context** – Klasse, geslacht, etniciteit, woonomgeving (stedelijk vs. landelijk), muzikale of subculturele identiteit.
- **Normen en regels binnen de groep** – Wat is acceptabel gebruik, wie kan meedoen, welke middelen worden gezien als symbolisch of statusverhogend.
- **Risicoprofiel** – De mate van kwetsbaarheid voor problemen zoals verslaving, criminele betrokkenheid of gezondheidsrisico's.
- **Interacties binnen en buiten de groep** – Relatie met andere groepen, familie, school, werk, en professionals; hoe sociale controle of groepsdruk gedrag beïnvloedt.

Kortom, een typologie is geen individueel profiel, maar een groepsmatig patroon dat professionals helpt het middelengebruik beter te begrijpen, risico's in te schatten en interventies doelgerichter te richten. Bij de beschrijving van een profiel merken we daarnaast het volgende op:

- Het kan betrekking hebben op een fractie van de groep, of bijna de hele groep.
- (Sub)groepen binnen een profiel kunnen gelijkenissen vertonen met (sub)groepen elders in Nederland.
- Binnen sommige groepen bevinden zich soms fracties die tot verschillende profielen kunnen worden gerekend.
- Elk profiel bevat vaak jonge, beginnende gebruikers (novieten) die experimenteren, maar ook roekeloze typen die weinig grenzen kennen.

Eigenheimers (buitenbeentjes)

- Vaak woonachtig in dunbevolkte gebieden. Groepsleden kennen elkaar van jongs af aan. Dorpscultuur is voor de buitenwacht vrij gesloten.
- Het ouderlijk milieu heeft een bovenmodale sociaaleconomische status. Religie speelt een belangrijke rol in de gemeenschap. 'Moeilijke' groepen worden als 'outlaws' gezien.
- Jongeren die hier blijven wonen volgen vaak een praktische opleiding ('bollebozen' vertrekken naar studentensteden). Er heerst een werkcultuur (hoog arbeidsethos) die nog wel eens wil botsen met de 'disciplinerende' schoolcultuur. Masculiene waarden spelen een belangrijke rol in jongerenculturen op het platteland, dat ook minder warmloopt voor de snel opeenvolgende modes in de steden.
- Het toekomstige beroep van jongeren wordt vaak bepaald door de industriële bedrijvigheid in de eigen regio (o.a.

visserij, boomkwekerij, bouw, pluimveehouderij; transport).

- Een deel van hen koestert de 'lawaacultuur' (o.a. motoren, gepimpte auto's, trekkers, vuurwerk/carbid, luilak). De groep verzet zich soms tegen strikte regels van de overheid ('Den Haag') of strikte religieuze levenswijzen in het dagelijkse leven. Opstandigheid tegen handhaving komt voor (o.a. coronarellen, oudejaarsnacht) net als het luidruchtig aanhangen van een voetbalteam (o.a. supportersgroepen).
- Het drugsgebruik speelt zich grotendeels af op plekken waar alleen groepsleden komen (o.a. keet, bunker, schuur, garage, boot). Door taboes in de sociale omgeving, blijft de lokale drugscultuur vrij gesloten voor andere dorpsbewoners en professionals.
- Het zoeken naar kicks (o.a. middelengebruik) is het gevolg van 'weinig prikkels' in hun directe omgeving ('saai dorp'). Anderen zien het middelengebruik (vooral bij jongvolwassenen) als een catharsis van lange werkdagen en/of zwaar lichamelijke arbeid.
- Bij veel sociale gelegenheden (o.a. verenigingsleven, evenementen) heerst een dorpse 'alcoholcultuur' waar ook ouders vaak aan deelnemen. Er is weinig toezicht op leeftijdscontrole.

Gangsters (broeders, soldaten)

- Straatgroepen van jonge mannen met een migratieachtergrond die excelleren in de armere volkswijken van grote steden (ook buiten de Randstad).
- Uitdragen van straatwaarden (o.a. schijt hebben, ballen tonen, naam maken) naar elkaar en naar hun omgeving die leiden tot provocerend, overlastgevend en soms crimineel gedrag. Bravoure en heroïsering van 'bad boy' scoort hoge ogen. Wie hierin uitblinkt krijgt waardering en status in

plaats van afwijzing. *Showing-off* van luxe werkt eveneens statusverhogend.

- Veel jongeren verblijven een substantieel deel van de tijd op straat (o.a. pleinen, auto's, portieken, snackbars). De straatcultuur botst vaak met het hiërarchische opvoedmodel en school met (veel) verzuim als gevolg.
- Risicofactoren in hun leefwereld (evenals bij de andere profielen) zijn: afwezige ouders; criminele vrienden, conflicten op school en met gezagsdragers (o.a. boa's, docenten, straatcoaches, wijkagenten). Een aparte subgroep zijn niet-westerse jonge statushouders uit (voormalige) oorlogsgebieden.
- Een deel heeft baantjes (o.a. chauffeur, koerier bij bezorgdienst, supermarkt) of heeft een rol in de drugshandel (o.a. straatdealer, vervoer, stash van drugs).
- Het gebruik van middelen druist in tegen de geboden in de oudercultuur met een taboe op alcohol- en drugsgebruik. Middelengebruik vindt vaak heimelijk plaats in auto's, shishalounges, privéfeesten, cabarets (soort nachtclubs) of op hotelkamers.
- Het gebruik blijft doorgaans beperkt tot cannabis, lachgas, vaperen, snus en soms cocaine (bij oudere groepjes). Het gebruik van alcohol en stimulantia scoort laag.
- De meeste zorgen betreffen cannabis (psychisch en sociaal) en lachgas (psychisch, sociaal en lichamelijk).

Expressionisten

- Sterke binding met muziekculturen: een elektronische (o.a. hardcore, techno, tekno, hardstyle) én een urban variant (o.a. hiphop).
- Groepen in het elektronische genre zijn in meerderheid wit. Urban is meer etnisch gemixt met relatief veel jongeren die naar Nederlandse hiphopartiesten luisteren.

- De settingkeuze is sterk verbonden aan de muziekcultuur waar dj's en artiesten optreden (o.a. buurthuizen, poppodia, grotere evenementen en raves). Dit is de meest reislustige groep, gezien de overdaad aan muziekfestivals.
- De groepen zijn heterogener van aard qua school- en opleidingsniveau.
- Ze komen vaak uit middelgrote steden en grotere dorpen en groeien op in werkwoonwijken met een relatief hoge levensstandaard of komen juist uit armere woonwijken.
- Groepsdeelnemers in het elektronische muziekgenre hebben (behalve alcohol en cannabis) ook veel ervaring met middelengebruik (vooral in het weekend): stimulantia (ecstasy en speed), narcosemiddelen (GHB en ketamine), designer drugs (o.a. 3-MMC) en soms ook psychedelica (truffels/paddo's en LSD). Het middelenpalet bij urban is smaller en betreft vooral cannabis, alcohol, snus en lachgas.

Getroebleden (kwetsbaren)

- Dit is de meest gemarginaliseerde groep met multiple problemen op verschillende leefgebieden.
- Ze zitten in projecten voor begeleid wonen, internaten of zijn dak- of thuisloos. Een klein deel komt uit meer welgestelde gezinnen.
- De jongeren zijn vaak 'hulpverleningsmoe'.
- Door hun intense straatleven hebben de meeste politiecontacten en/of een strafblad.
- Plekken waar wordt gebruikt zijn leegstaande panden, op straat en in de dag-/nachtopvang.
- Er is vaak sprake van dagelijks en impulsief gebruik, met veel polygebruik. vaak in groepen waarin mensen elkaar stimuleren om te gebruiken. Dit brengt een hoog risico met zich mee, met overdoseringen als mogelijk gevolg. Bij veel jonge gebruikers is sprake van psychische kwetsbaarheden.

6. Alcohol

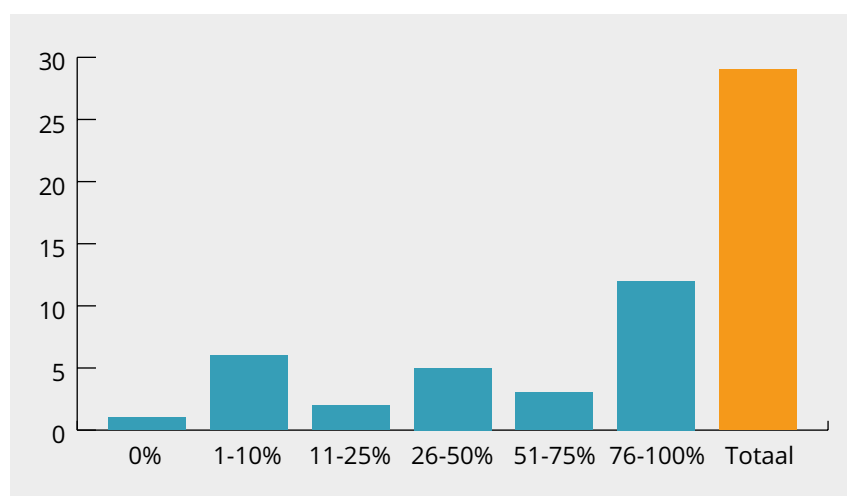
Inleiding

We starten met het legale middel alcohol. Alle professionals zijn gevraagd naar de verspreiding binnen de groep en dynamiek in het gebruik van dit middel. Ook werden alle professionals doorgevraagd over motieven van gebruik, aanbod en verkrijgbaarheid, context van gebruik in de sociale omgeving, gebruikspatronen en over gezondheidsrisico's.

Alcoholgebruik in dorpen en steden

In 28 van de 29 groepen wordt alcohol gedronken (Figuur 6.1). In 12 daarvan door (bijna) iedereen (76-100%), in 3 groepen door het grootste deel van de jongeren (51-75%), in 5 groepen door meer dan een kwart tot de helft (26-50%), in 2 groepen door een klein deel (11-25%) en in 6 groepen door enkele individuen (1-10%). In één groep drinkt niemand. Met name binnen de drinkende (sub)groepen zijn jongeren van Nederlandse komaf oververtegenwoordigd.

Figuur 6.1 Verspreiding alcohol afgelopen half jaar (aantal groepen)⁵⁶

⁵⁶ Zie Tabellen voor scores van afzonderlijke professionals/groepen.

Motieven voor alcoholgebruik

Uit gesprekken met professionals blijkt dat alcoholgebruik bij jongeren verschillende motieven kan hebben. Vaak spelen meerdere motieven tegelijk een rol en zijn deze verbonden met de sociale context waarin jongeren opgroeien.

Sociale motieven

Een van de meest genoemde motieven is de sociale functie van alcohol. Jongeren drinken vaak samen met vrienden, bijvoorbeeld om het gezellig te maken, iets te vieren of simpelweg tijd door te brengen met elkaar. Alcoholgebruik kan onderdeel zijn van groepsrituelen (o.a. voetbalclub, kaarten, keetbezoek) en uitgaan, en wordt soms gezien als iets dat “bij de avond hoort”. Groepsdruk en de wens om erbij te horen spelen eveneens een rol. Stoerdoenerij en het imago dat met drinken gepaard gaat kunnen het gebruik versterken.

Culturele en normatieve factoren

In sommige regio's of gemeenschappen wordt alcoholgebruik als relatief normaal beschouwd. Wanneer ouders of andere volwassenen regelmatig drinken, raken jongeren vaak al op jonge leeftijd vertrouwd met alcohol.⁵⁷ In dergelijke contexten wordt alcoholgebruik eerder gezien als onderdeel van de lokale cultuur of van sociale activiteiten, bijvoorbeeld bij festiviteiten of sportgerelateerde bijeenkomsten.

“Ik merk dat ouders het vaker oké vinden dat kinderen drinken bij specifieke gelegenheden, zoals Oudejaarsdag of Kerst, waardoor kinderen al op jonge leeftijd met alcohol in aanraking komen.” (RW09ZH).

Ook de gemakkelijke beschikbaarheid van alcohol draagt hieraan bij. In eerdere edities van de monitor is al gewezen op onder

andere regionale tradities en economische omstandigheden die een basis vormen voor drinkgedrag, bijvoorbeeld in vissersdorpen waar alcohol wordt gezien als een erfenis van het maritieme verleden. Dit geldt eveneens voor jongeren in rurale (boeren) gebieden.

Nieuwsgierigheid, ontspanning en experimenteren

Voor veel jongeren vormt nieuwsgierigheid een belangrijke drijfveer. Zij willen experimenteren met alcohol en grenzen verkennen, bijvoorbeeld om te ontdekken welk effect het heeft. Dit experimentele karakter komt vooral voor bij jongere gebruikers. Alcohol wordt ook gebruikt bij plezier en om te ontspannen in de roes.

Coping en emotionele motieven

Een deel van de jongeren gebruikt alcohol om met problemen om te gaan. Professionals noemen onder meer stress door school, spanningen thuis, onzekerheid of een moeilijke thuissituatie. In deze gevallen kan alcohol dienen als een manier om gevoelens te dempen, problemen tijdelijk te vergeten of emotionele spanning te verminderen. In sommige groepen speelt verveling een rol waarbij alcoholgebruik fungeert als tijdverdrijf.

Gewoontegebruik en afhankelijkheid

Bij oudere jongeren kan alcoholgebruik ook voortkomen uit gewoonte of uit een vorm van afhankelijkheid. In dergelijke gevallen wordt soms gedronken om ontwenningsverschijnselen te voorkomen. In enkele gevallen wordt alcohol gebruikt als compensatie (proberen te stoppen) voor ander middelengebruik.

57 (Zie ook: Alcohol, drugs en opgroeien in Bunschoten) Nabben, 2023.

Geen of beperkt gebruik

Ten slotte zijn er ook groepen waarin weinig of geen alcohol wordt gedronken, bijvoorbeeld onder sommige migrantenjongeren of binnen specifieke vriendengroepen waar andere middelen een grotere rol spelen.

Aanbod en verkrijgbaarheid

Uit de gesprekken met professionals blijkt dat alcohol voor jongeren over het algemeen relatief gemakkelijk verkrijgbaar is (o.a. online, snapchat, lokale winkel/slijter). In veel gevallen krijgen minderjarige jongeren alcohol via vrienden, oudere bekenden of familieleden, bijvoorbeeld tijdens evenementen, feestjes of informele bijeenkomsten. Soms nemen jongeren zelf sterke drank mee die vervolgens in de groep wordt gedeeld, vaak gemengd met frisdrank. Het is voor professionals vaak moeilijk te achterhalen hoeveel alcohol individuele jongeren daadwerkelijk consumeren.

Daarnaast speelt de sociale omgeving een belangrijke rol in de beschikbaarheid. In sommige regio's wordt alcoholgebruik als vrij normaal beschouwd en is het aanwezig bij sociale gelegenheden of binnen huishoudens (waar soms fors gedronken wordt). Jongeren komen daardoor al op jonge leeftijd met alcohol in aanraking. Ook informele plekken waar jongeren samenkomen, zoals keten of schuren, kunnen een context bieden waarin alcohol aanwezig is, bijvoorbeeld doordat er een bar of voorraad (van ouders) aanwezig is.

“Oudere jongeren in de groep nemen vaak alcohol mee. In de keet is ook een bar en de moeder is mogelijk alcohol verslaafd en neemt het niet nauw met alcohol NIX18.” (RZ03NB).

In enkele gevallen wordt alcohol verkregen via (avond) winkels of evenementen, al gebeurt dit bij minderjarigen vaak indirect

via anderen. Professionals noemen daarnaast incidentele gevallen van diefstal. In grensregio's kan de nabijheid van het buitenland en lagere prijzen eveneens bijdragen aan de beschikbaarheid.

Hoewel het aanbod dus relatief toegankelijk is, verschilt de zichtbaarheid van het gebruik per groep. In sommige groepen wordt alcoholgebruik weinig besproken of komt het nauwelijks voor, terwijl het in andere groepen een meer vanzelfsprekend onderdeel vormt van sociale activiteiten.

De context van alcoholgebruik

Uit de gesprekken met professionals blijkt dat alcoholgebruik onder jongeren voornamelijk plaatsvindt in sociale en *informele settings*, vaak in groepsverband en vooral in het weekend. Jongeren drinken bijvoorbeeld bij iemand thuis, op feestjes of verjaardagen, maar ook in de openbare ruimte, zoals op straat, bij hangplekken, in parken, bij skatebanen of op parkeerplaatsen. Daarnaast komt alcoholgebruik voor tijdens *uitgaan, festivals, vakanties* en *lokale evenementen*. In sommige dorpen en wijken maakt alcohol drinken deel uit van bredere sociale activiteiten, zoals sportwedstrijden, festiviteiten of bijeenkomsten in keten of schuren. Deze specifieke gebeurtenissen of omstandigheden hebben invloed op de groepsdynamiek en kunnen het gebruik versterken.

Een deel van het gebruik vindt plaats in *thuissettings*, bijvoorbeeld wanneer ouders afwezig zijn of wanneer ouders het gebruik toestaan. In andere gevallen gebeurt het juist buiten, bijvoorbeeld op vaste ontmoetingsplekken zoals bankjes, jeugd-ontmoetingsplekken (JOP's) of plekken in de natuur zoals duinen. In dergelijke situaties drinken jongeren vaak samen, bijvoorbeeld

door een fles alcohol te delen. In sommige groepen blijft het gebruik relatief incidenteel en beperkt tot specifieke gelegenheden, terwijl het in andere groepen een meer vanzelfsprekend onderdeel vormt van het samen 'chillen'.

Alcoholgebruik gaat regelmatig gepaard met het gebruik van andere middelen. Veel professionals noemen combinaties met vaperen, roken en cannabis. In sommige groepen worden daarnaast ook andere middelen genoemd, zoals lachgas, snus, THC-vapes of incidenteel synthetische drugs. Hoewel alcohol vaak het eerste middel is waarmee een avond begint, kan het gebruik in sommige gevallen overgaan in het gebruik van andere middelen.

We zagen eerder al dat de sociale omgeving en lokale cultuur een belangrijke rol speelt bij het alcoholgebruik. In sommige regio's is alcohol sterk genormaliseerd en wordt het drinken vanaf een bepaalde leeftijd – bijvoorbeeld rond zestien jaar – als gebruikelijk gezien, bijvoorbeeld bij sportclubs, dorpsfeesten of evenementen. Tegelijkertijd zijn er ook groepen waarin alcoholgebruik minder zichtbaar is of minder vaak voorkomt, bijvoorbeeld door strengere ouderlijke regels of andere culturele normen.

Gebruikspatronen

Er zijn meerdere gebruikspatronen van alcohol onder jongeren die verschillen in frequentie, hoeveelheid en sociale context. Het gebruik varieert van experimenteel tot meer routinematig. Bij een deel van de jongeren (vooral bij minderjarigen) alcoholgebruik voornamelijk *experimenteel*. Zij drinken sporadisch, bijvoorbeeld tijdens feestjes of bij speciale gelegenheden. Dit kan variëren van slechts enkele keren per jaar tot incidenteel gebruik in het weekend.

Een veelvoorkomend patroon is gebruik in het weekend of tijdens sociale activiteiten zoals feestjes, uitgaan of bijeenkomsten met vrienden. In deze situaties kan het gebruik relatief hoog zijn, bijvoorbeeld meerdere mixdrankjes of sterke drank die gezamenlijk wordt gedronken.⁵⁸

Alcohol wordt vaak gezamenlijk aangeschaft en gedeeld, bijvoorbeeld wanneer iemand een fles sterke drank en frisdrank meeneemt om te mixen. Drankspellen en het gezamenlijk drinken van mixdrankjes komen regelmatig voor. Vooral bij speciale drankspellen worden grenzen al snel overschreden. In sommige groepen wordt alcohol minder frequent gebruikt, maar wanneer er wordt gedronken gebeurt dit in grotere hoeveelheden (binge gebruik). Het doel kan soms expliciet zijn om dronken te worden. Dit patroon komt vooral voor tijdens weekendbijeenkomsten of feestjes.

“Wanneer de leider van de groep niet in detentie zit wordt er meer alcohol gedronken. Er gaan dagelijks bij elke drie blikjes mixdrank doorheen en in weekend 1 liter wodka voor zijn vieren. Ik zie dit vooral bij lager opgeleide jongeren met minder perspectief.” (R002OV).

Bij een kleinere groep (oudere) jongeren lijkt alcoholgebruik meer routinematig te zijn. In enkele gevallen wordt melding gemaakt van regelmatig of zelfs dagelijks gebruik van kleinere hoeveelheden, zoals mixdrankjes. Dit komt bijvoorbeeld voor bij jongeren met minder structuur of perspectief.

Gezondheidsrisico's

Professionals zien dat de meeste jongeren nog niet op het punt zijn dat alcoholgebruik leidt tot (ernstige) uitval op school, werk of opleiding. Toch worden er verschillende risico's en gezondheidsproblemen

⁵⁸ De mate van alcoholgebruik kan ook afhangen van groepsdynamiek of omstandigheden, zoals de aanwezigheid van bepaalde groepsleden, beschikbare financiële middelen of de hoeveelheid alcohol die aanwezig is.

gesignaleerd, zowel op korte als op langere termijn. Deze zijn lichamelijk, maar ook sociaal, psychisch en gedragsmatig van aard. In sommige regio's of groepen is het alcoholgebruik sterk genormaliseerd, en minder snel als problematisch gezien, en beginnen jongeren al rond hun dertiende of veertiende met drinken.

In sommige groepen worden fysieke klachten waargenomen, zoals vermoeidheid, een bleke uitstraling, donkere kringen onder de ogen en algemeen lichamelijk ongemak. Daarnaast zijn er gevallen bekend van alcoholintoxicatie, waarbij jongeren in het ziekenhuis zijn beland. Ook drinken sommigen door totdat zij moeten overgeven.

Bij psychische en emotionele problematiek wordt alcohol soms ingezet als manier om emoties te dempen of met problemen om te gaan, bijvoorbeeld bij een moeilijke thuissituatie, stress of een laag zelfbeeld. In bepaalde groepen spelen daarnaast onderliggende psychische problemen zoals ADHD, autisme of andere vormen van kwetsbaarheid. Ook wordt genoemd dat sommigen zich niet goed in hun vel voelen en alcohol gebruiken om spanning of onzekerheid te verminderen.

Onder invloed van alcohol ontstaat meer risicovol gedrag. Professionals noemen onder meer rijden onder invloed, baldadig

gedrag, vechtpartijen en gevaarlijke situaties met bijvoorbeeld vuurwerk, wapens of verkeer. Ook kan alcoholgebruik leiden tot grensoverschrijdend gedrag, zoals onveilig seksueel contact of impulsieve beslissingen.

“Onder invloed van alcohol zijn ze met een windbuks gaan spelen, waarbij iemand in zijn voet werd geschoten. Vervolgens hebben ze met een zakmes het lood uit de voet moeten peuteren. Hetzelfde geldt voor het afsteken van vuurwerk: als ze dronken zijn, nemen ze meer risico's. Net als wanneer ze op een fatbike rijden.” (RN02GR)

Alcoholgebruik kan gevolgen hebben voor het dagelijks functioneren. Jongeren verschijnen bijvoorbeeld katerig op school, melden zich ziek of functioneren minder goed. In bepaalde groepen - bijvoorbeeld bij kwetsbare jongeren of jongeren met problematische thuissituaties - kan groepsdruk een rol spelen waarbij alcohol een aanjager wordt van een negatieve groepsdynamiek en jongeren elkaar versterken in risicovol gedrag.

Dynamiek en signalen

Professionals is gevraagd of het gebruik in de groep het laatste jaar is veranderd. Het alcoholgebruik is in 23 groepen voor zover bekend stabiel gebleven, in 4 groepen afgenomen en in één groep toegenomen.

Figuur 6.2 Dynamiek alcohol afgelopen jaar (aantal groepen)

- Het alcoholgebruik is in veel groepen *relatief stabiel* gebleven ten opzichte van een jaar geleden. Er worden geen grote veranderingen waargenomen. Wel wordt benadrukt dat de zichtbaarheid van gebruik kan afnemen wanneer jongeren ouder worden en minder gebruikmaken van jongerencentra of jeugdhonken. Het gebruik verplaatst zich naar plekken die soms minder goed in beeld zijn.
- In sommige groepen signaleren professionals een *toename van alcohol-gebruik*. Dit hangt onder meer samen met het ouder worden van jongeren, waardoor zij gemakkelijker aan alcohol kunnen komen en meer financiële middelen hebben door werk of inkomen. Ook wordt genoemd dat het gebruik toeneemt wanneer er meer meerderjarige jongeren in de groep aanwezig zijn. Ook *normalisering* van alcoholgebruik binnen de lokale cultuur of opvoeding kunnen een rol spelen.
- In sommige groepen lijkt alcohol minder centraal te staan omdat andere middelen, zoals cannabis of synthetische drugs, populairder worden. Tegelijkertijd wordt alcohol in andere gevallen juist gecombineerd met andere middelen. Zo wordt genoemd dat een toenemend festivalbezoek kan leiden tot een lagere drempel voor het gebruik van zowel alcohol als andere drugs.
- Ook een *veranderende groepsdynamiek* kan invloed hebben op het gebruik. Wanneer dominante of problematische groepsleden verdwijnen (o.a. sancties of uitsluiting op bepaalde plekken) kan het gebruik afnemen en voelen jongeren zich veiliger om hulp te zoeken. Ook positieve veranderingen in werk, relatie of opleiding kan bijdragen aan minder problematisch gebruik.
- Tot slot wijzen professionals op *praktische factoren* die het gebruik beïnvloeden, zoals de beschikbaarheid van alcohol of de vorm waarin het wordt aangeboden. Zo maken mixdrankblikjes het mogelijk om relatief onopvallend alcohol te drinken. Ook grensregio's spelen soms een rol, doordat jongeren daar gemakkelijker of goedkoper aan bepaalde middelen kunnen komen.

7. Nicotine

Inleiding

Het tweede legale middel na alcohol is nicotine. Hieronder vallen sigaretten en andere vormen van (rook)tabak, evenals snus en vapes. Alle professionals werden bevraagd over de verspreiding en dynamiek van nicotinegebruik binnen de groepen. Daarnaast werd ingegaan op de motieven voor gebruik, het aanbod en de verkrijgbaarheid, de context van gebruik binnen de sociale omgeving, gebruikspatronen en de mogelijke gezondheidsrisico's.

7.1 Nicotinegebruik in dorpen en steden

In 28 van de 29 groepen wordt nicotine gebruikt (Figuur 7.1). In 17 daarvan door (bijna) iedereen (76-100%); in 7 door het grootste deel van de jongeren (51-75%); in 1 door meer een kwart tot de helft (26-50%); en in 3 door een klein deel (11-25%).

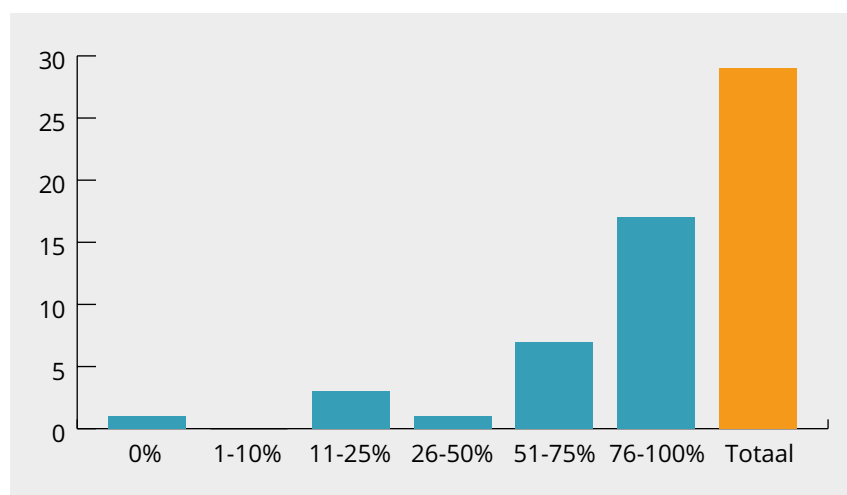
Snus en vapes

Bij jongeren wordt nicotine onder verschillende namen aangeduid, afhankelijk van het product dat ze gebruiken. Voor tabaksproducten zoals sigaretten en shag gebruiken ze vaak termen als *Geroe* of *Sjekkje*. Voor vapes zijn populaire bijnamen *Elfbar*, *Puffbar*, *pofje* of *pufje*, terwijl bij snus meestal gewoon de term snus wordt gebruikt. Daarnaast komt het ook voor dat jongeren simpelweg de smaak van de vape noemen, zoals 'ananas' of 'blueberry', wanneer ze het product aanbieden of delen binnen de groep. Vapen lijkt in de belevingswereld van jongeren normaler en minder beladen dan traditioneel roken.

Motieven voor nicotinegebruik

Uit de reactie van professionals blijkt dat jongeren om verschillende redenen nicotine gebruiken, waarbij vapes het meest genoemd wordt.

Figuur 7.1 Verspreiding nicotine afgelopen half jaar (aantal groepen)⁵⁹

⁵⁹ Zie Tabellen voor scores van afzonderlijke professionals/groepen.

Een belangrijk motief is het *sociale aspect*. Jongeren beginnen net vaperen/roken omdat vrienden of anderen in hun omgeving het ook doen. Erbij willen horen, meedoen met de groep en niet buiten de groep willen vallen spelen hierbij een grote rol. In sommige groepen is het gebruik van vapes of andere nicotineproducten zo genormaliseerd dat niet-gebruikers juist opvallen. Het gebruik wordt soms als iets stoers gezien dat bij het groepsimago hoort, maar het gebeurt ook als tijdverdrijf of uit verveling.

"Ik zie dat vaperen wordt gebruikt omdat het makkelijk is en een gewoonte wordt. Je kunt het binnen doen in plaats van roken en het stinkt niet. Sommige kinderen beginnen doordat anderen in de groep het doen. De meesten hebben weinig geld en delen daarom vaak vapes met elkaar." (RZ12ZH)

Er worden ook *praktische voordelen* genoemd. Vaperen laat minder geur achter dan sigaretten waardoor het vaker binnen wordt gebruikt. Snus is minder zichtbaar en verkleint de kans om te worden betrapt. *Beschikbaarheid* en *prijs* spelen eveneens een rol. Nicotineproducten worden als relatief toegankelijk en soms goedkoop gezien, waardoor jongeren er makkelijk aan kunnen komen. Ook de smaak en het prettige gevoel zijn redenen voor gebruik. Vooral bij vaperen worden de verschillende smaakjes als aantrekkelijk ervaren. Hierdoor wordt het product vaak als minder schadelijk of onschuldig gezien. Sommige jongeren geven daarnaast aan dat nicotine hen een rustig gevoel geeft of helpt bij het omgaan met *stress en spanning*.

Eerder en op grotere schaal dan bij alcohol het geval, lijkt ook gewoontevorming en afhankelijkheid een rol te spelen. Wat voor

sommige jongeren begint uit nieuwsgierigheid, experimenteren of sociale druk kan na verloop van tijd uitgroeien tot regelmatig gebruik of afhankelijkheid van nicotine. Bij snus zijn ook zwaardere varianten verkrijgbaar, waardoor afhankelijkheid sneller kan ontstaan.

Aanbod en verkrijgbaarheid

Uit de reacties van jongerenwerkers blijkt dat nicotineproducten, met name vapes en sigaretten, relatief makkelijk verkrijgbaar zijn voor jongeren, ondanks bestaande regelgeving. De verkrijgbaarheid verloopt via verschillende formele en informele kanalen. Een belangrijk kanaal is de informele handel binnen vriendengroepen en op school. Professionals geven meermaals aan dat jongeren zelf handelen in nicotineproducten en deze onderling verkopen of doorgeven. Er ontstaat soms een interne markt in groepen tussen verkopers en afnemers, waardoor ook minderjarigen relatief eenvoudig aan vapes of sigaretten komen. Het komt ook voor dat jongeren via lokale dealers of oudere jongeren (buiten hun eigen groep) hun nicotineproducten krijgen. In sommige situaties faciliteren ook ouders het gebruik door producten te kopen of beschikbaar te stellen. Hieronder het relaas van een Zeeuwse jongerenwerker die veel veranderingen ziet op de nicotinemarkt.

"Jongeren komen eraan via dealers binnen de groep en via jongeren die zij kennen van school; ook via Snapchat worden ze verkocht. Het valt me op dat veel pakjes een andere kleur hebben en buitenlandse teksten bevatten, bijvoorbeeld Engelstalige, Franstalige of talen die ik niet herken. Merken die ik regelmatig terugzie zijn Marlboro en Camel. Voor een klein pakje wordt een tientje betaald. De prijs van een vape verschilt; die prijs is mij niet bekend. Afgelopen jaar zag ik

vooral vapes met felle fluorescerende kleuren, met lichtjes, en vapes die qua vorm doen denken aan een Zippo-aansteker.” (RZ05ZE)

Sociale media spelen eveneens een grote rol in de verkoop en verspreiding. Platforms zoals Snapchat en Telegram worden regelmatig genoemd als plekken waar nicotineproducten worden aangeboden. Jongeren kennen vaak specifieke accounts of dealers via deze kanalen, waar zij producten kunnen bestellen of ophalen. Soms worden er zelfs lijsten gedeeld met reviews van verschillende vape-smaken. In sommige gevallen worden producten via deze accounts in grotere hoeveelheden besteld, bijvoorbeeld via oudere broers of zussen of via buitenlandse webshops.

Verder zijn er ook *avondwinkels*, *tabakszaken* of *andere winkels* (soms onder de toonbank) waar jongeren soms zelf kopen of via een oudere laten kopen. De controle op leeftijdsgrenzen is niet altijd even consequent. Bedragen van vapes (met 10.000 puffs) variëren tussen 5 en 15 euro en voor kleine pakjes sigaretten bedragen rond een tientje. De exacte prijzen verschillen per product en per plek waar ze worden gekocht. Jongerenwerkers zien regelmatig producten met buitenlandse verpakkingen of teksten die mogelijk wijzen op import uit het buitenland of het illegale circuit. Dit geldt ook voor vapes met smaken die in Nederland verboden zijn. In sommige regio's kopen jongeren hun producten in buurlanden zoals Duitsland of België. Online bestellingen uit het buitenland (o.a. China) komt ook voor.

Context van gebruik

Nicotinegebruik bij jongeren komt op veel verschillende plekken voor. Vapes, sigaretten, shag en snus worden zowel in groepsverband als individueel gebruikt en

hangt sterk samen met sociale situaties en dagelijkse routines. Veel gebruik vindt plaats buiten het zicht van volwassenen op straat, bij hangplekken, rond jeugdhonken, op schoolpleinen of onderweg.

“(...) Eigenlijk overal waar het maar kan. Laatst zat ik bij een meisje uit de groep in de auto en zij had gewoon een bakje snus in haar auto liggen. Tijdens het rijden gebruikte ze dat ook. Voor haar is dat heel normaal. Ze functioneert verder goed en ervaart er eigenlijk geen problemen mee, behalve dat ze niet meer zonder kan.” (RW07NH)

Het gebruik thuis is vaak afhankelijk van de toestemming van ouders of gebeurt stiekem. Jongeren vaperen of roken vaak samen met vrienden, maar ook individueel. Het gebruik in groepsverband leidt tot meer sociale verbinding. Sommigen combineren vaperen en roken met alcohol of blowen. Snus lijkt hierop een uitzondering te zijn, omdat er veel minder wordt gecombineerd. Het gebruik van vapes is inmiddels zo genormaliseerd dat jongeren het overal en op elk moment als acceptabel zien en zich soms niet meer realiseren dat het op bepaalde plekken (o.a. jongerencentrum, school(plein), café) niet is toegestaan.

Gebruikspatronen

Het frequente gebruik van vapes, sigaretten of shag is bij veel jongeren geïntegreerd in hun dagelijkse routines, soms meerdere keren per dag en – vooral bij vapes – soms bijna continue. Het gebruik vindt plaats tijdens het ‘hangen’ met vrienden, maar ook op school (op het toilet) of in winkelcentra. Sommigen hebben hun vaste rituelen, waarbij opgezette tijden (elk half uur of drie kwartier) naar buiten wordt gegaan om te vaperen of roken, maar er is ook sprake van een sociaal, meer recreatief patroon, waarbij

alleen in groepsverband of met vrienden wordt gebruikt.

Meer professionals zien overmatig gebruik en afhankelijkheid optreden bij vooral vaperen. Terwijl sommigen aangeven dat ze gemakkelijk kunnen stoppen, geven anderen aan dat ze niet meer zonder kunnen en dagelijks sterk afhankelijk zijn van vaperen.

Gezondheidsrisico's

Het begint steeds meer professionals te dagen dat de forse opmars van vapes en snus, gevolgen gaat krijgen. Het gebruik van nicotine brengt allerlei gezondheidsrisico's met zich mee, die vaak onderschat worden door de jongeren. Bij intensief gebruik kunnen jongeren fysiek last krijgen van klachten zoals hoesten, pijn op de borst, verslechterde longfunctie en verminderde conditie. Ook het gebit en de mondgezondheid kunnen achteruitgaan, met beschadigd tandvlees en gebit. Stevig vaperen kan ook leiden tot concentratieproblemen, hoewel jongeren dit vaak niet direct koppelen aan hun gebruik.

Psychologisch is nicotine sterk verslavend. Jongeren raken afhankelijk en kunnen zich onrustig of opgejaagd voelen wanneer het product niet beschikbaar is. Dit kan leiden tot prikkelbaarheid, frustratie of conflicten, bijvoorbeeld binnen de groep of met dealers. Groepsdruk speelt hierbij een belangrijke rol: wie niet meedoet, loopt het risico buitengesloten te worden, wat de druk om te gebruiken verder vergroot. Sommige jongeren proberen te stoppen, maar merken dat dit moeilijk is en dat de behoefte aan nicotine continu aanwezig blijft.

Sommige jongeren ervaren ook sociale en financiële risico's omdat een aanzienlijk deel van hun geld op gaat aan nicotineproducten.

Bij overmatig gebruik stappen sommigen ter compensatie over naar het illegale circuit, zoals een jongerenwerker in een vissersdorp ziet gebeuren.

"Kinderen hebben vaak weinig geld. Als ze veel vaperen, geven ze daar eigenlijk hun geld aan uit. Ik zie dat dat er soms toe kan leiden dat sommige jongeren de criminaliteit in rollen, bijvoorbeeld door zelf vapes te gaan dealen. Dat kan vervolgens weer een opstap zijn naar de handel in hardere drugs. Voor mij is het lastig om daarmee om te gaan, omdat we dan eigenlijk al voorbij het stadium van preventie zijn." (RW11ZH).

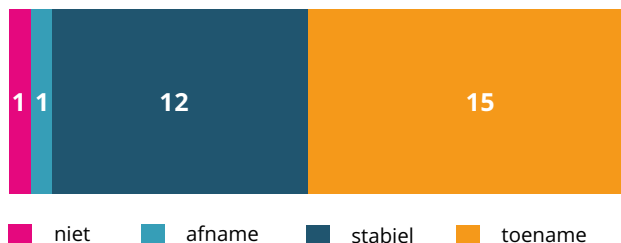
Een opvallend aspect dat veel professionals benoemen is dat veel jongeren de impact van hun soms stevige gebruik onderschatten. Ze voelen zich niet direct ziek of beperkt door het gebruik. Hierdoor wordt het risico vaak onderschat, terwijl de gevolgen voor hun gezondheid op langere termijn zich wel degelijk kunnen gaan manifesteren.

Dynamiek en signalen nicotinegebruik

Alle professionals is gevraagd of het gebruik in de groep het laatste jaar is veranderd. Ze signaleren dat het nicotinegebruik in 15 groepen is toegenomen, in 12 groepen stabiel is gebleven en in één groep is afgenomen (Figuur 7.4).

- Uit de verzamelde observaties van jongerenwerkers blijkt dat het gebruik van nicotineproducten onder jongeren de afgelopen jaren **duidelijk is toegenomen en steeds meer genormaliseerd raakt**, mede omdat een deel van de **oudere jongeren doorgaat met gebruik**. Vooral vaperen (en snus in mindere mate) is in opkomst, terwijl traditioneel roken relatief

Figuur 7.2 Dynamiek nicotine afgelopen jaar (aantal groepen)

beperkt blijft. Het gebruik begint vaak **op jongere leeftijd**, doordat peers, oudere broers of zussen al vaperen en de nieuwsgierigheid en imitatiegedrag worden aangewakkerd. De populariteit wordt versterkt doordat vapes **makkelijk te verstoppen zijn**, aantrekkelijk verpakt zijn en via social media eenvoudig verkrijgbaar zijn.

- Daarnaast speelt de **sociale context** een grote rol. Jongeren vaperen of gebruiken snus vaak in groepjes bij het jongeren centrum, op schoolpleinen of bij hangplekken. Het gebruik wordt gezien als normaal, ondanks dat vaperen zeker gezondheidsrisico's met zich meebrengt. Binnen groepen is er sprake van **imago-**

en aanstekelijk gedrag; het gebruik wordt versterkt door groepsdruk en moedige gevoeligheid; wie niet meedoet dreigt buiten de groep te vallen.

- De ontwikkelingen wijzen ook op een **verschuiving van experimenteel gebruik naar afhankelijkheid**. Waar jongeren eerst alleen probeerden, zien jongerenwerkers nu dat veel jongeren regelmatig vaperen of snus gebruiken en soms al nicotine-afhankelijk zijn.
- Daarnaast is er een levendige **handel in vapes en snus** (ook op scholen) waarbij jongeren producten (door) verkopen. Er zijn indicaties dat sommigen zich bewegen richting illegale circuits.

8. Cannabis

Inleiding

De mate van verspreiding van cannabis in de groepen is vergelijkbaar met die van alcohol en nicotine. Alle professionals werden bevraagd over de verspreiding en dynamiek van cannabisgebruik binnen de groepen. Daarnaast werd dieper ingegaan op de motieven voor gebruik, het aanbod en de verkrijgbaarheid, de context van gebruik binnen de sociale omgeving, gebruikspatronen en de mogelijke gezondheidsrisico's.

8.2 Cannabisgebruik in dorpen en steden

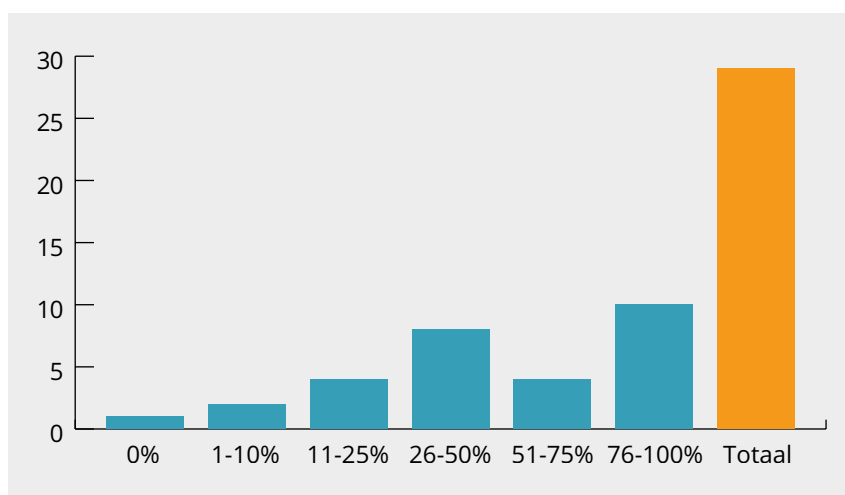
In bijna alle groepen (n=28) wordt cannabis gebruikt. In 9 daarvan door (bijna) iedereen (76-100%); in 5 groepen door het grootste deel van de jongeren (51-75%); in 8 groepen door ruim een kwart tot de helft (26-50%); in 4 groepen door een klein deel (11-25%) en in 2 groepen door enkelen (1-10%) (Figuur 8.1).

Motieven

De professionals schetsen een veelzijdig beeld van de redenen waarom jongeren cannabis gebruiken. Het gebruik lijkt zelden één duidelijke oorzaak te hebben; vaak gaat het om een combinatie van sociale, psychologische en situationele factoren.

Een eerste belangrijk motief is *sociale invloed en groepsdynamiek*. In veel groepen wordt blowen gezien als iets wat 'erbij hoort'; omdat anderen in hun omgeving het ook doen. De nieuwsgierigheid en willen weten wat de anderen ervaren, wint het vaak van de onverschilligheid. Voor sommigen speelt groepsdruk een rol, al benoemen jongeren dit zelf zelden expliciet. Zij geven eerder aan dat ze het 'chill' of gezellig vinden. In sommige groepen heeft cannabis een *stoer* en *cool imago*; versterkt door de straatcultuur, muziek en rappers die

Figuur 8.1 Verspreiding cannabis afgelopen half jaar (aantal groepen)⁶⁰

60 Zie Tabellen voor scores van afzonderlijke professionals/groepen.

gebruik verheerlijken. Het gevoel onderdeel te zijn van een groep draagt bij aan identiteitsvorming en versterkt het gevoel van *saamhorigheid*.

Daarnaast speelt *verveling* en *tijdsbesteding* een rol. Jongeren gebruiken cannabis tijdens informele momenten zoals gamen, vissen, sleutelen aan brommers, bioscoopbezoek, hangen met vrienden of simpelweg om de tijd te doden. In deze context functioneert blowen als een vorm van ontspanning of entertainment. Wanneer dit geregeld voorkomt, kan het oorspronkelijke incidentele gebruik veranderen in een gewoonte.

Een ander terugkerend motief is de behoefte aan *stressvermindering*, waarbij cannabis een middel is om tot rust te komen; het hoofd 'leeg te maken' of spanningen te verminderen. Dit kan samenhangen met school- of prestatiedruk, problemen thuis of in de groep. In sommige gevallen lijkt cannabis een vorm van coping om gevoelens, zorgen of negatieve ervaringen tijdelijk te dempen. Het vermoeden bestaat dat dit ook kan samenhangen met het verwerken of verdoven van moeilijke emoties of traumatische ervaringen. Een kleine groep blowers ontwikkelt gaandeweg een intensiever, routinematig of problematischer gebruikspatroon, waarbij blowen vaker plaatsvindt, ook doordeweeks, en een meer verdovende of ontsnappende functie krijgt.

Bij een deel van de jongeren lijkt volgens professionals sprake te zijn van *zelfmedicatie*. Vooral jongeren met ADHD of ADHD-achtige klachten geven aan dat cannabis helpt de onrust in hun hoofd te verzachten. Sommigen gebruiken het ook om beter te kunnen slapen. Hoewel deze effecten soms

(tijdelijk) als positief ervaren wordt, kan dit gebruik tegelijkertijd leiden tot een bekend patroon waarin cannabis vooral wordt ingezet bij het reguleren van emoties of concentratie.

Ook *normalisering* en *beschikbaarheid* zwingelen het gebruik aan. In sommige groepen is cannabis gemakkelijk verkrijgbaar of wordt er in gehandeld. De drempel van gebruik wordt verlaagd wanneer het middel in de sociale omgeving (of thuissituatie) als relatief onschuldig wordt gezien, zeker in vergelijking met harddrugs. Dit draagt bij aan het beeld dat blowen een normale of alledaagse activiteit is. Ondanks de 'normalisering' van cannabisgebruik vertoont het ook nog steeds kenmerken van een subcultuur of straatcultuur waar jongeren deelgenoot van (willen) zijn en tot uiting komt in hun muziekvoorkeur, kledingstijl en (straat)taal. Cannabisgebruik is soms nauw verbonden met de lokale hiphop en rapcultuur. In die context is het gebruik niet alleen een persoonlijke keuze, maar ook een manier om je status en identiteit binnen de groep te bevestigen.

Aanbod en verkrijgbaarheid

Cannabis is voor veel jongeren (ook bij minderjarigen) relatief gemakkelijk verkrijgbaar. De beschikbaarheid wordt beïnvloed door verschillende kanalen, zoals dealers in de wijk, sociale media, oudere vrienden en soms zelfs via familieleden. Hierdoor ervaren jongeren weinig praktische barrières om aan cannabis te komen wanneer zij dit willen gebruiken.

Een belangrijk kanaal voor de aanschaf van cannabis zijn *informele dealers* binnen de sociale omgeving. Dit zijn vaak jongeren of bekenden binnen de vriendengroep die cannabis verkopen of kunnen regelen

waardoor een informele distributiestructuur ontstaat waarin cannabis binnen de groep circuleert. Soms gaat het om dealers uit de wijk of van school die meer op afstand staan van de groep. In sommige groepen zitten verkopers die handelen in grotere hoeveelheden en ook buiten hun netwerk aan derden (door) verkopen.

Sociale media spelen eveneens een grote rol bij de verkrijgbaarheid. Platforms zoals Snapchat en WhatsApp worden regelmatig genoemd als manier om contact te leggen met dealers (digi-dealers).⁶¹ Via deze kanalen kunnen jongeren eenvoudig een bestelling plaatsen of informatie krijgen over beschikbare producten. Deze digitale vorm van handel verlaagt de drempel om cannabis te kopen, omdat het contact laagdrempelig en relatief anoniem plaatsvindt.

Een gedoogde route loopt via *coffeeshops*, waar jongeren boven de 18 jaar terecht kunnen voor eigen gebruik of om te delen of door te verkopen aan (minderjarige) vrienden. Daarnaast zijn er situaties waarin jongere gebruikers oudere vrienden, broers of zussen actief vragen om cannabis voor hen te halen.

Ook *familieleden* en de *thuissituatie* spelen in sommige gevallen een rol. Professionals geven aan dat ouders soms het gebruik tolereren of zelfs faciliteren, bijvoorbeeld doordat cannabis in huis aanwezig is of doordat ouders het niet actief afkeuren.

Wat de markt betreft wordt aangegeven dat cannabis *relatief betaalbaar* is. Een veelgenoemde prijs is ongeveer tien euro per gram; en vaak met korting bij grotere hoeveelheden door gezamenlijk in te kopen. Naast traditionele cannabisproducten wordt

ook genoemd dat er *nieuwe varianten* op de markt verschijnen, zoals THC-houdende gummies. Deze producten maken deel uit van een breder en veranderend aanbod, waardoor cannabisgebruik voor jongeren in verschillende vormen beschikbaar is.

Context van gebruik

Het woord cannabis wordt vaak als verzamelterm gebruikt, maar binnen de blowcultuur van jongeren circuleren tal van andere benamingen. Naast hasj en wiet spreken jongeren bijvoorbeeld over een jonko (joint), assie (hasj), wienie (wiet), een dikke toeter, stickie of pretsigaret. Ook de term cali (Californische wiet) komt vaker voor. Daarnaast zijn bijnamen vaak gebonden aan specifieke plekken in Nederland. In Drenthe spreken jongeren bijvoorbeeld over 'klappen' of 'knallen', terwijl het in Limburg en Brabant gaat over 'schweir', een 'toep' of 'kiefen'.

Zoals bij middelen in het algemeen het geval is wordt ook het gebruik van cannabis bij jongeren sterk beïnvloed door *sociale situaties, fysieke locaties* en (informele) groepsnormen. Cannabisgebruik vindt vaak plaats in informele settings waar jongeren samenkomen, zoals op straat, bij hangplekken of in de directe omgeving van school, buurthuis of horecagebied. De context van gebruik verschilt echter per groep en hangt samen met factoren zoals sociale controle, thuissituatie en de mate waarin gebruik binnen de groep genormaliseerd is.

"In de groep is vooral cannabis een rode draad en verbindende factor. Harddrugs worden ook wel gebruikt, maar dat gebeurt minder zichtbaar. Daar rust onder jongeren namelijk meer een taboe op dan op het gebruik van softdrugs." (Wie?)

61 Digi-dealer: verwijzwoord naar elke digitale (online actieve) dealer (Snapchat, Telegram, WhatsApp etc).

Op straat, bijvoorbeeld in portieken of op bankjes bij hang- en ontmoetingsplekken in de wijk, wordt vaak cannabis gebruikt. Deze plekken zijn populair binnen de wijk. Cannabisgebruik heeft hier een duidelijke sociale functie: het gebeurt meestal in groepsverband en in het samenzijn met vrienden. Tijdens het blowen worden soms ook tabak, vapes of snus gebruikt.

Sommige professionals beschrijven dat jongeren soms blowen tijdens tussenuren, vlak voor of na schooltijd, of in de pauze. Cannabisgebruik lijkt hier een vergelijkbare plaats te hebben ingenomen als het roken van een sigaret. Hoewel het gebruik vaak verborgen blijft, gebeurt het soms ook openlijk. Naast openbare plekken vindt cannabisgebruik ook plaats in privésituaties, zoals thuis of bij vrienden in de woonkamer, schuur of wanneer ouders niet thuis zijn. In bepaalde gezinnen wordt cannabisgebruik getolereerd of toegestaan.

Jongeren zien cannabisgebruik vaak als een sociale activiteit met vrienden, bijvoorbeeld tijdens het chillen, gamen of op feestjes. Als ritueel wordt cannabis daarbij regelmatig gedeeld: meerdere jongeren roken samen een joint of proberen verschillende soorten uit. In sommige groepen gelden daarbij informele regels, zoals dat iedereen af en toe bijdraagt aan de voorraad. Hoewel het gebruik meestal in groepsverband plaatsvindt, zijn er ook jongeren die alleen gebruiken en dit verspreid over de dag doen. In deze gevallen kan het gaan om problematischer of intensiever gebruik. De mate waarin cannabisgebruik zichtbaar is, verschilt tussen groepen. In sommige groepen gebeurt het relatief openlijk, bijvoorbeeld tijdens het hangen op straat. In andere groepen blijft het gebruik juist verborgen of stiekem, bijvoorbeeld om

boetes te vermijden of om te voorkomen dat volwassenen het zien.

Gebruikspatronen

Professionals zien verschillende patronen van cannabisgebruik; variërend van incidenteel experimenteren tot soms intensief dagelijks gebruik. De mate van gebruik hangt vaak samen met de sociale context, persoonlijke omstandigheden en de rol die cannabis in het dagelijks leven van jongeren speelt. Het komt voor dat er binnen een groepsdynamiek verschillende patronen van gebruik zijn, bijvoorbeeld wanneer door een intensieve gebruiker ook andere jongeren meer gaan gebruiken en de frequentie en hoeveelheid van gebruik (tijdelijk) verschuift.

“De groep is uit elkaar gevallen in twee subgroepen: gebruikers en niet-gebruikers. Ze gaan elkaar nu uit de weg en zijn echte tegenpolen geworden. Degenen die een jaar geleden begonnen te experimenteren met blowen doen dat nu regelmatig, waardoor de anderen liever niet meer met hen omgaan. De blowgroep is hechter geworden en zoekt minder contact met jongerenwerkers. Misschien uit schaamte?” (RO03GE)

Experimenteel gebruik komt veel voor bij novieten of jongeren die maar heel af en toe meedoen. Het gebruik is vaak verbonden aan nieuwsgierigheid, gezelligheid of het uitproberen van nieuwe ervaringen. In deze groep blijft het gebruik meestal beperkt tot enkele momenten en lage hoeveelheden. Sommigen roken bijvoorbeeld gezamenlijk een joint waardoor de hoeveelheid per persoon relatief klein blijft.

Jongeren die *recreatief gebruiken* doen dit vaker dan de experimentele groep, maar meestal in specifieke situaties, zoals tijdens

het chillen in de avond of in het weekend. Het gebruik vindt soms enkele keren per week plaats. Van één gram worden meerdere joints gedraaid. Hoewel dit gebruik nog vaak als sociaal wordt gezien, kan het geleidelijk toenemen wanneer cannabis een vaste rol krijgt binnen de vriendengroep.

Een derde patroon is *gewoontegebruik*. Hierbij wordt cannabis een terugkerend onderdeel van het dagelijkse leven. Jongeren gebruiken dan bijvoorbeeld meerdere keren per week of dagelijks, vaak in de avond om te ontspannen of tot rust te komen. In sommige gevallen wordt ongeveer één gram per dag gebruikt, terwijl anderen één of twee joints per dag roken. Dit patroon komt regelmatig voor bij jongeren die al langere tijd blowen, soms vanaf hun vroege tienerjaren. Cannabis wordt dan niet alleen in sociale situaties gebruikt, maar ook individueel.

Bij *overmatig of problematisch gebruik* blowen jongeren dagelijks en soms meerdere keren per dag. Het gebruik kan plaatsvinden in de ochtend, gedurende de dag en in de avond. Professionals noemen voorbeelden van jongeren die één tot vier gram per dag gebruiken of meerdere joints verspreid over de dag roken. In sommige gevallen gebeurt dit zelfs op school of tijdens pauzes. Bij deze groep lijkt cannabis een sterke rol te spelen in het reguleren van emoties, stress of onrust. Dit gebruik gaat soms samen met een gebrek aan dagritme of structuur of verminderde motivatie voor school of werk.

Gezondheidsrisico's

De professionals benoemen verschillende gezondheidsrisico's en psychosociale gevolgen die cannabisgebruik met zich mee kan brengen. Deze risico's doen zich zowel

op korte als op langere termijn voor en kunnen invloed hebben op het functioneren op school, het mentale welzijn en het dagelijks leven van jongeren.

Een eerste risico betreft *cognitieve en schoolgerelateerde problemen*. Meerdere professionals signaleren dat cannabisgebruik samenhangt met verminderde concentratie, een slechter geheugen en minder focus op school. Jongeren hebben soms moeite om 's ochtends uit bed te komen na gebruik, waardoor zij te laat op school verschijnen of lessen missen. In sommige gevallen leidt dit tot schoolverzuim, slechtere schoolprestaties of zelfs blijven zitten. (zie Hoofdstuk 2) Bij jongeren die langdurig of dagelijks gebruiken wordt daarnaast een afname in motivatie waargenomen. Zij stellen school, werk of andere toekomstplannen vaker uit.

Daarnaast worden *psychische en emotionele klachten* genoemd. Sommige jongeren ervaren paranoia of het gevoel dat anderen kunnen zien dat zij hebben geblowd. Ook worden prikkelbaarheid, onrust en een 'kort lontje' beschreven, vooral wanneer jongeren ontwenningsverschijnselen ervaren als ze een poosje willen stoppen met gebruik. Soms kan er sprake zijn van sombere of depressieve gevoelens, een gevoel dat je er niet meer toe doet. Het gebruik van cannabis kan ook een rol spelen in het onderdrukken van emoties of het verdoven van stress of trauma met als risico dat onderliggende psychische problemen minder goed worden verwerkt.

Ook zijn er *fysieke en gedragsmatige sociale gevolgen* zichtbaar; bijvoorbeeld een verminderde zelfzorg, een grauwe of vermoeide uitstraling en een verstoord dag- en nachtritme. Stevige blowers

hebben moeite in het behouden van een vaste dagstructuur, ze staan later op en hebben minder energie om activiteiten te ondernemen. In sommige gevallen is het gebruik verweven met het dagelijks leven van naar school gaan en sportactiviteiten. Intensief gebruik kan er ook toe leiden jongeren zich meer gaan afzonderen en sociaal geïsoleerd raken. In enkele gevallen leidde dit tot conflicten, ontslag op werk, betrokkenheid bij geweldsincidenten en boetes wegens rijden onder invloed

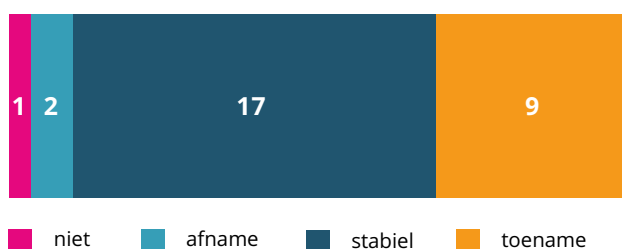
Sommige jongeren geven toe dat ze *afhankelijk* zijn geworden en willen minderen of stoppen, ofschoon dat niet altijd lukt. Bij intensief gebruik kan tolerantie ontstaan, waardoor je steeds meer nodig hebt om hetzelfde effect te ervaren. Er zijn ook situaties waarin jongeren duidelijke ontwenningsverschijnselen vertonen wanneer zij tijdelijk niet blowen. Ook *contextuele factoren* kunnen een rol spelen zoals een problematische thuissituatie of verslavingsproblematiek in het gezin.

Dynamiek en signalen

Professionals is gevraagd of het gebruik in de groep het laatste jaar is veranderd. Het cannabisgebruik is in twee derde van de groepen stabiel gebleven (17 van de 29), in 9 groepen toegenomen, en in 2 groepen afgenomen (Figuur 8.3).

- Professionals zien verschillende signalen en ontwikkelingen rondom cannabisgebruik, maar over de hele linie blijft het gebruik in de meeste groepen (tweederde) stabiel; terwijl er soms (een derde) sprake is van een toename in groepen.
- Een toename van gebruik kan onder andere worden verklaard dat **jongeren simpelweg ouder worden** (veel jongeren zijn nog minderjarig) en daarom meer groepsleden beginnen met experimenteren of gaan meedoen met gebruik. Daardoor groeit het aantal gebruikers binnen een groep geleidelijk. In enkele gevallen is ook zichtbaar dat jongeren die al op vroege leeftijd experimenteerden, in korte tijd vaker of intensiever gaan gebruiken.

Figuur 8.3 Dynamiek cannabis afgelopen jaar (aantal groepen)

- Daarnaast wordt gesignaleerd dat cannabis een **grotere plaats gaat innemen** in het dagelijks leven van sommigen. Professionals zien vaker jongeren met cannabis op zak en dat gebruik vaker voorkomt tijdens ontmoetingen en gaandeweg meer genormaliseerd raakt binnen de groep. Hierdoor kunnen grenzen rondom school en opleiding, werk of andere verplichtingen vervagen. In enkele gevallen wordt ook waargenomen dat jongeren vaker stoned naar het jongerencentrum komen of dat er vlakbij de locatie wordt geblowd.
- Het gebruik is **minder verborgen**; het taboe rond cannabis wordt kleiner en het middel raakt meer geaccepteerd onder andere als gevolg van de invloed van oudere peers of rolmodellen binnen de groep. Als er gedeald wordt in de groep neemt het gebruik door een grotere beschikbaarheid sneller toe.
- Naast deze groepsdynamiek zien professionals bij sommigen meer **persoonlijke problematiek ontstaan**, waarbij cannabis als panacee dient voor **psychische klachten**, stress of andere problemen. In deze gevallen krijgt het gebruik een functionele rol, bijvoorbeeld om rust te ervaren of emoties te verdoven. Professionals merken op dat dit soort gebruik soms lange tijd onder de radar kan blijven voordat het wordt opgemerkt door professionals en hulpverlening wordt ingezet.
- Tegelijkertijd geven meerdere professionals aan dat het beeld **niet overal verandert**. In verschillende groepen blijft het gebruik meer recreatief en gelijk aan voorgaande jaren of wordt er geen duidelijke toename of afname gezien. In sommige situaties zijn jongeren zelfs gestopt met blowen, bijvoorbeeld na gesprekken met jongerenwerkers of door veranderingen binnen de groep.
- Het hele veld overziend valt het professionals op dat er **veel andere producten** zijn bijgekomen op de markt, zoals vapes (soms met THC), snus of eetbare cannabisproducten (zoals brownies of gummies met THC). Dit kan volgens professionals ook invloed hebben op de volgorde van middelengebruik tijdens de experimenteerfase, waarbij jongeren eerder beginnen met vaperen of roken en daarna pas gaan experimenteren met alcohol en andere middelen.

9. Stimulantia

Inleiding

In dit hoofdstuk bespreken we stimulantia: een paraplueterm voor oppeppende en (licht) euforische middelen zoals ecstasy (MDMA), cocaïne, 3-MMC (en andere vergelijkbare cathinonen) en amfetamine.⁶²

Alle professionals zijn bevraagd over de verspreiding en dynamiek van het gebruik van deze middelen. Degenen die meer konden vertellen over een van de stimulantia, zijn bevraagd over motieven, het aanbod en de verkrijgbaarheid, de context en patronen van gebruik, en de gezondheidsrisico's. Ecstasy blijft net als in voorgaande metingen het meest populair, maar wordt op de voet gevolgd door 3-MMC dat cocaïne en amfetamine voorbij gestreefd is. De middelen zullen in volgorde van bekendheid en verspreiding nader worden uitgediept.

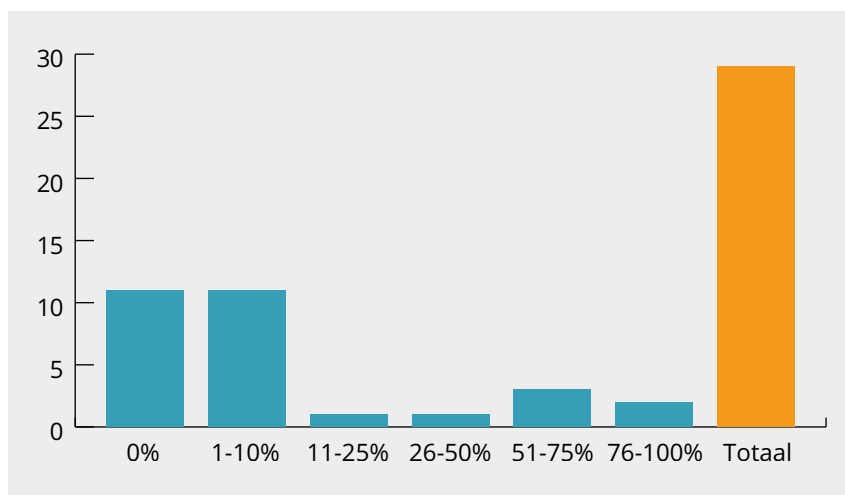
9.1 Ecstasygebruik in dorpen en steden

In tweederde van de groepen (18 van de 29) wordt ecstasy gebruikt. In 2 groepen door (bijna) iedereen (76-100%); in 3 groepen door het grootste deel van de jongeren (51-75%); in één groep door ruim een kwart tot de helft (26-50%); in één groep door een klein deel (11-25%) en in 11 groepen door enkelen (1-10%) (Figuur 9.1).

Groepskenmerken ecstasy-gebruikers

Van de groepen waarin ecstasy wordt gebruikt (n=18) bestaat de helft (n=9) in meerderheid uit jongeren van Nederlandse komaf, terwijl de andere helft een gemengde etnische samenstelling heeft (n=5) of voornamelijk uit jongeren met een niet-Nederlandse achtergrond (n=4).

Figuur 9.1 Verspreiding ecstasy afgelopen half jaar (aantal groepen)⁶³

62 Met cocaïne wordt snuifcoké bedoeld.

63 Zie Tabellen van afzonderlijke professionals/ groepen.

Maar de groepen waar iedereen of het grootste deel ecstasy gebruikt zijn allen in meerderheid van Nederlandse afkomst. De meeste groepen zijn gemengd qua geslacht. De gemiddelde leeftijd ligt tussen de 13 en 26 jaar, waarbij in het merendeel van de groepen (14 van de 18) de meerderheid minderjarig is. Het grootste deel van de gebruikende groepen woont in de stad (11 van de 18). Enkele professionals zijn doorgevraagd over ecstasygebruik binnen de groepen.

Populariteit, setting en patronen

Ecstasygebruik is sterk verbonden met elektronische muziek en de festivals waar dit genre centraal staat.⁶⁴ Een deel van de jongeren komt pas op feesten voor het eerst in aanraking met ecstasy, al wordt er ook daarbuiten wel eens gebruikt, bijvoorbeeld op een privéfeestje, in de keet of op een illegale rave. Bijnamen voor ecstasy zijn: X, sjieve, molly, prettablet etc.

Voor veel jongeren is ecstasy in de eerste plaats een partymiddel dat bij een festival hoort. Ze voelen een grotere behoefte om te praten en te knuffelen en leggen ook makkelijker contact met bezoekers die ze niet kennen. Het verhoogde energieniveau stimuleert het dansen, terwijl de muziek intenser wordt ervaren. Door het effect van ecstasy ontstaat bovendien de behoefte om zo lang mogelijk in die feeststemming te blijven. Jongeren gebruiken ecstasy meestal in kleine groepen en (bijna) nooit alleen. Hoe intenser en vaker er wordt gefeest, hoe groter de kans dat er ook ecstasy wordt gebruikt, of dat anderen in de groep het ook wel eens willen proberen. Deze groepjes zoeken elkaar vaak op tijdens feesten. Maar ook een relatieve grote groep waar ecstasy wordt gebruikt is minderjarig en experimenteert ook op andere settings dan

alleen op festivals. Het komt ook voor dat jongeren doordeweeks ecstasy gebruiken, zoals een jongerenwerker observeerde tijdens een inloopavond. Het gebruik wordt vaak gecombineerd met cannabis, nicotinehoudende producten en soms ook met 3-MMC. Het gebruik van ecstasy en andere uppers hebben in de meeste jonge groepen (15-16 jaar) een experimenteel karakter. Per keer gaat het doorgaans om één tot twee pillen.

Aanbod en verkrijgbaarheid

De gemiddelde prijs voor ecstasy is landelijk zo'n 4 à 5 euro per pil.⁶⁵ (Zie ook nog Whatsapp berichten). Jongeren kopen vaak via-via, bij vrienden die dealen of via Whatsapp en snapchat. Bij grotere afnames (meer dan 10 pillen) geven sommige dealers korting. Bijna niemand laat zijn pillen testen.

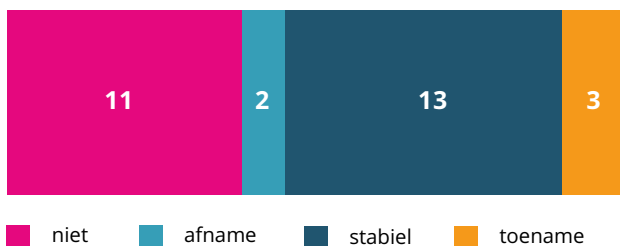
Gezondheidsproblematiek

Omdat het gebruik van ecstasy doorgaans incidenteel is, zien professionals relatief weinig gezondheidsrisico's. Maar er zijn uitzonderingen zoals een casus van een jongere die gedurende enkele maanden meerdere keren per week ecstasy gebruikte. Via Snapchat deelde hij beelden waarop te zien was dat hij onder invloed was, onder meer door zichtbaar tandenknarsen. In die periode maakte hij op school een vermoeide indruk en kwam hij tijdens telefonisch contact bovendien paranoïde over. De jongere wilde geen contact met hulpverlening, uit angst om door handhaving te worden opgepakt. Zijn ouders waren niet op de hoogte van het gebruik. Het omgekeerde komt echter ook voor: in een van de groepen is een tripsitter aanwezig die zelf niet gebruikt, maar wel een oogje in het zeil houdt bij de anderen. In eerdere metingen geven professionals aan dat ecstasy soms wordt gebruikt door

64 Nabben, 2010.

65 Nationale Drug Monitor, editie 2025, [Ecstasy \(MDMA\) 6.8.2 Prijs](#), Trimbos-instituut & WODC.

Figuur 9.2 Dynamiek ecstasy afgelopen jaar (aantal groepen)

jongeren met een vluchtelingenstatus, als manier om aan de realiteit te ontsnappen. Trauma's uit het verleden spelen daarbij vaak een grote rol. Ook gecombineerd gebruik met andere middelen kan de risico's verder vergroten.

Dynamiek en signalen

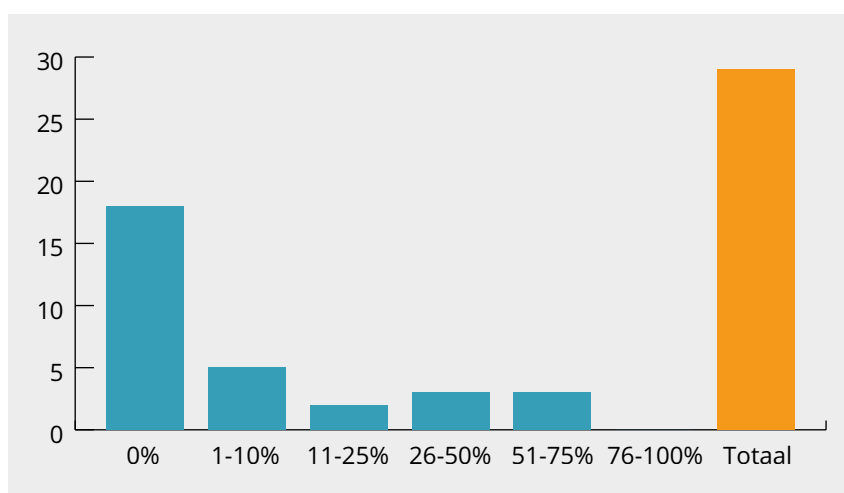
Aan alle professionals is gevraagd of het gebruik binnen de groep het afgelopen jaar is veranderd. In 13 van de 18 groepen waarin ecstasy wordt gebruikt, is dit gebruik voor zover bekend stabiel gebleven (figuur 9.2). Dit komt overeen met de stabilisering die ook in het vorige meetjaar werd waargenomen. Daarnaast is het gebruik in drie groepen toegenomen en in twee

groepen afgenomen. In een van de groepen waar het ecstasygebruik sterk is gestegen, signaleert de professional ook een toename in festivalbezoek en meer contact met oudere jongeren.

9.2 Cocaïnegebruik in dorpen en steden

In een derde van de groepen (11 van de 29) wordt cocaïne gebruikt. In één groep door het grootste deel van de jongeren (51-75%); in 3 groepen door ruim een kwart tot de helft (26-50%); in 2 groepen door een klein deel (11-25%) en in 5 groepen door enkelen (1-10%). In de resterende 18 groepen wordt, voor zover bekend, geen cocaïne gebruikt. (Figuur 9.3).

Figuur 9.3 Verspreiding cocaïne afgelopen half jaar (aantal groepen)⁶⁶

⁶⁶ Zie Tabellen van afzonderlijke professionals/ groepen.

Groepskenmerken cocaïne-gebruikers

Van de groepen waarin cocaïne wordt gebruikt (n=11) bestaat de helft (n=5) in meerderheid uit jongeren van Nederlandse komaf, terwijl de andere helft (n=6) een gemengde etnische samenstelling heeft. Eén groep bestaat voornamelijk uit jongeren met een niet-Nederlandse achtergrond. De meeste groepen zijn gemengd qua geslacht; slechts twee groepen bestaan uitsluitend uit mannen. De gemiddelde leeftijd ligt tussen de 13 en 23 jaar, waarbij in het merendeel van de groepen (8 van de 11) de meerderheid minderjarig is. Het grootste deel van de gebruikende groepen woont in de stad (8 van de 11).

Populariteit, setting en patronen

Binnen jongerengroepen staat cocaïne bekend onder bijnamen als 'sos', 'envelop' en 'witte parachute'. Cocaïne wordt in verschillende settings gebruikt, zoals tijdens feesten, in de thuissituatie en bij het uitgaan (kroegen) in de stad of dorp. Als motief voor gebruik wordt door jongeren vaak 'gezelligheid' genoemd. Daarnaast speelt ook het versterken van het uitgaansgevoel een rol: het langer door willen gaan, meer energie en scherpte ervaren en zich zelf-verzekerder en socialer voelen. Voor sommige jongeren speelt 'stoer doen' een rol als motief voor gebruik. Er is soms sprake van combinatiegebruik met 3-MMC, ecstasy, ketamine, cannabis en alcohol. De combinatie met alcohol is het meest bekend om de nadelige effecten (sloom gevoel, moeheid) te verminderen of te 'neutraliseren'.

In veel groepen signaleren professionals geen cocaïnegebruik. Mogelijk hangt dit samen met de relatief hoge prijs van het middel in vergelijking met 3-MMC en

amfetamine. De doorsnee gebruiker is dan ook een jongvolwassene met een eigen inkomen.

Aanbod en verkrijgbaarheid

Cocaïne wordt binnen de groepen vaak verkregen via oudere groepsleden en via-via contacten of bezorgdiensten. De prijs van cocaïne ligt doorgaans tussen de €40 en €60 per gram. Binnen sommige groepen wordt echter aangegeven dat cocaïne relatief goedkoop is en soms al voor ongeveer €20 per gram verkrijgbaar is (en waarschijnlijk van lage kwaliteit).

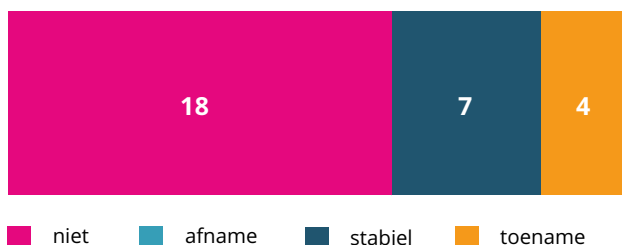
Cocaine problematiek

Gezien de jonge leeftijd van veel gebruikers en het vaak incidentele gebruikspatroon is er doorgaans nog geen sprake van herkenbare gezondheidsproblematiek. Voor jongeren met agressieproblematiek werkt cocaïne bovendien niet kalmerend. Sommige professionals suggereren dat de combinatie van alcohol en cocaïne op jonge leeftijd juist een trigger kan vormen voor latere problematiek, zoals toenemend gebruik van zowel alcohol als cocaïne.

Dynamiek en signalen

Cocaïne wordt minder vaak gebruikt dan ecstasy, en ook de subgroepen gebruikers binnen de groepen zijn, net zoals vorig jaar, relatief gezien kleiner. Vergeleken met de vorige meting (17 wel en 15 niet) zijn er in deze meting in relatieve zin minder gebruikersgroepen (11 wel en 18 niet). Alle professionals is gevraagd of het gebruik in de groep het laatste jaar is veranderd. Van de 11 groepen waarbinnen cocaïne wordt gebruikt, is het gebruik ervan in 7 groepen stabiel gebleven en in 4 groepen toegenomen.

Figuur 9.4 Dynamiek cocaïne afgelopen jaar (aantal groepen)

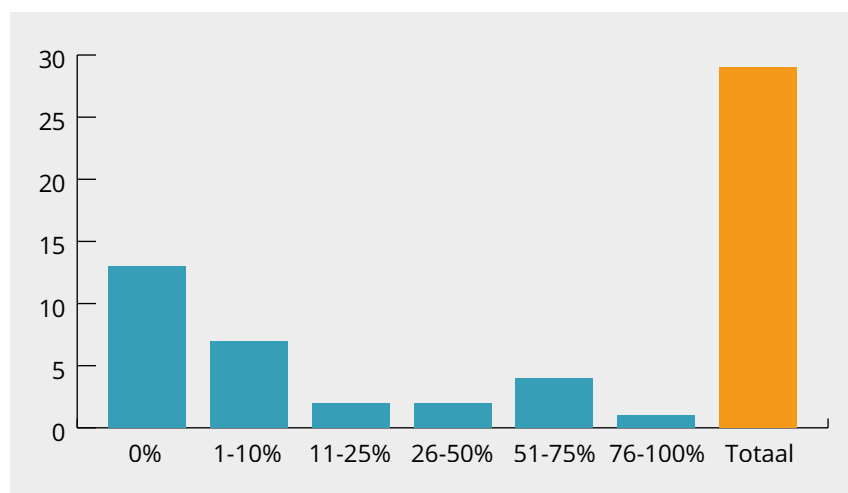
- In sommige groepen is sprake van een duidelijke stijging: zo wordt in één geval aangegeven dat 5 van de 10 jongeren gebruiken, wat wijst op een flinke toename in zowel het aantal gebruikers als de frequentie van gebruik.
- Het cocaïnegebruik binnen deze groepen lijkt te zijn toegenomen ten opzichte van een jaar geleden. Cocaïne wordt soms gezien als een hype, hoewel slechts een minderheid er daadwerkelijk actief gebruik van maakt.
- Een belangrijke factor in de toename is de beschikbaarheid. Vooral als er personen in de vriendengroep zitten

die geld verdienen met de verkoop van cocaïne, waardoor het middel vrijwel altijd aanwezig is. Dit verlaagt de drempel om te gebruiken.

9.3 3-MMC-gebruik in dorpen en steden

In 16 van de 28 groepen wordt 3-MMC of varianten daarop gebruikt (Figuur 9.5). In één daarvan door (bijna) iedereen (76-100%); in 4 groepen door de meerderheid (51-75%); in 2 groepen door een kwart tot de helft (26-50%); in 2 groepen door een klein deel (11-25%); en in 7 groepen door een enkeling (1-10%).

Figuur 9.5 Verspreiding 3-MMC afgelopen half jaar (aantal groepen)⁶⁷

⁶⁷ Zie Tabellen van afzonderlijke professionals/ groepen.

Groepskenmerken 3-MMC gebruikers

Van de groepen waarin 3-MMC wordt gebruikt (n=16) bestaat de helft (n=8) in meerderheid uit jongeren van Nederlandse komaf, terwijl de andere helft (n=5) een gemengde etnische samenstelling heeft of voornamelijk uit jongeren met een niet-Nederlandse achtergrond (n=3). Maar de groepen waar iedereen of het grootste deel 3-MMC gebruikt zijn allemaal (op één etnische gemengde groep na) in meerderheid van Nederlandse afkomst. De meeste groepen zijn gemengd qua geslacht. De gemiddelde leeftijd ligt tussen de 13 en 26 jaar, waarbij in het merendeel van de groepen (13 van de 16) de meerderheid minderjarig is. Het grootste deel van de gebruikende groepen woont in de stad (10 van de 16).

Uiteindelijk zijn negen professionals doorgevraagd over het gebruik van 3-MMC in de groepen waar zij zicht op hebben. De gebruikerskern van 3-MMC-gebruikers binnen deze negen groepen is vaak breder dan in de andere groepen.

Context van gebruik

3-MMC lijkt qua gebruik, net als cocaïne en in tegenstelling tot ecstasy, weinig settings-pecifiek. 3-MMC (ook wel 'meow', 'miauw' of 'MMC', poes of simpelweg 3M genoemd) wordt gebruikt in uitgaanssettings, zoals op festivals en in clubs, maar net zo goed op de kermis, in cafés en op thuisfeestjes. Ook groepjes hangjongeren op straat, in het oosten van het land, gebruiken zo nu en dan 3-MMC. Het gebruik wordt gezien als een manier om feesten intenser en leuker te maken, maar vloeit soms ook voort uit verveling. Binnen de groepen spelen sociale

factoren binnen de uitgaanscultuur een belangrijke rol, waarbij ook sprake is van onderlinge beïnvloeding. Het middel heeft in bepaalde kringen een positief imago dat het gebruik stimuleert, maar ook als een verbindende factor wordt gezien. Er zijn indicaties dat de populariteit van 3-MMC het gebruik van amfetamine terugdringt dan wel vervangt.

Het gebruik heeft zowel een experimenteel als functioneel karakter. Jongeren proberen het uit wanneer het wordt aangeboden, maar gebruiken het soms ook doelgericht vanwege de stimulerende effecten. Zo zou het middel leiden tot meer zelfvertrouwen, een langer euforisch gevoel en de mogelijkheid om 'hard te gaan'. Tegelijkertijd geven sommigen, bijvoorbeeld met ADHD, aan dat zij zich er juist rustiger door voelen en zich beter kunnen afsluiten voor prikkels of om tijdelijk even nergens aan te hoeven denken en minder stress te ervaren.

Aanbod en verkrijgbaarheid

Sinds oktober 2021 is 3-MMC onder de Opiumwet geplaatst en officieel een verboden middel.⁶⁸ Daarop reageerden verschillende websites met het aanbieden van andere daarop moleculair gelijkende cathinonen (o.a. 2-MMC) die (nog) niet verboden waren, maar in veel gevallen als zogenaamde 3-MMC werden verkocht. Ook in de Amsterdamse Antenne blijven bezorgdiensten na het verbod 3-MMC (of wat daarvoor doorgaat) aanbieden.⁶⁹ Maar slechts een klein deel van de als 3-MMC aangeleverde samples bleek bij de testservice daadwerkelijk ook 3-MMC te bevatten.⁷⁰ De markt wordt nog rommeliger als na invoering van de generieke wetgeving

68 Aanvankelijk werd 3-MMC op lijst II van de Opiumwet geplaatst; in april 2024 werd 3-MC verplaatst naar lijst I (Smit-Rigter, Van Goor & Schutten, 2024).

69 Benschop & Nabben, 2024.

70 Hutten & Smit-Rigter, 2024.

bezorgdiensten via Telegram, WhatsApp en Snapchat 3-MMC blijven aanbieden. Landelijk kostte een gram 3-MMC in 2022 gemiddeld zo'n 20 euro, maar in werkelijkheid kan de prijs variëren van een paar euro (via webshops) tot 30-35 euro (via dealers).⁷¹

In een onderzoek naar de prijsontwikkeling en regionale spreiding van 3-MMC (en andere vergelijkbare cathinonen) werden samen met preventiewerkers en Unity tussen augustus en december in 10 provincies (met uitzondering van Drenthe en Zeeland) 84 WhatsApp-drugs-menu's verzameld.⁷² Ongeveer een derde komt uit Noord-Holland. De menu's circuleren in 22 steden en/of landelijke gebieden. Na een inventarisatie, waarbij vooral gekeken is naar NPS en in het bijzonder de groep cathinonen, waren er 70 originele menu's waarop ook ergens 3-MMC, 4-MMC, 2-MMC, of de fenylethylaminen 4F of 4-FMA stonden vermeld, inclusief prijzen.⁷³ Opvallend zijn de grote prijsverschillen bij '3-MMC' ('poes', 'miauw'). In Gelderland, Brabant, Overijssel, Flevoland en Friesland betalen gebruikers gemiddeld 16 euro per gram en 92 euro voor 10 gram. In de andere provincies (o.a. Randstad) liggen de prijzen bijna twee keer zo hoog (27 euro per gram en 166 euro voor 10 gram). Andere NPS (4-MMC, 4-FA, 4-FMA en 2-MMC) komen slechts sporadisch voor op de drugsmenu's.

Gebruikspatronen

3-MMC wordt voornamelijk gesnoven maar over de exacte hoeveelheden en frequentie is niet altijd goed zicht, al geven sommige signalen een globaal beeld van het gebruik. Het middel laat zich volgens professionals makkelijk integreren in de leefstijl en gewoontes van jongeren. Het gebruik heeft bij een deel een experimenteel karakter en vindt vooral plaats in uitgaanssettings, maar soms ook op privésettings waar het gebruik incidenteel beperkt blijft tot specifieke gelegenheden. Voor veel jongeren ligt de frequentie rond één keer per maand, al zijn er ook signalen van intensiever gebruik binnen bepaalde groepen, waarbij de dosering per persoon kan oplopen tot een paar gram per keer en soms ook buiten de bekende feestmomenten waar meerdere dagen wordt doorgegaan. Het gebruik concentreert zich bij de meesten vooral in vakantieperiodes en lange weekenden. Forse gebruikers die ook doordeweeks nemen hebben vaak moeite om hun gebruik onder controle te houden.⁷⁴

3-MMC wordt ook regelmatig gecombineerd met andere middelen, zoals cocaïne en ecstasy. Er zijn aanwijzingen dat de kwaliteit van cathinonen soms wisselend van kwaliteit is en gebruikers ook vaak niet weten welke cathinonen er in omloop zijn. Het combineren van 3-MMC met andere drugs maakt het gebruik complexer en risicovoller.

71 Smit-Rigter, Van Goor & Schutten, 2024.

72 Nabben, 2026

73 Bij 14 inzendingen betrof het deels dezelfde menu's, werden er geen prijzen vermeld, ging het om persoonlijke sms-berichten aan de klant of was de prijs alleen op aanvraag verkrijgbaar. Bij één inzending ging het om een zogenaamde 'huki buki' (fantasie) advertentie met een oproep om I love Amsterdam terug te posten in ruil voor een gratis 2-MMC sample.

74 Dit problematische gebruikspatroon komt overeen met ander onderzoek. (Zie: Nabben, 2026).

Gezondheids problematiek

Het gebruik van 3-MMC kent in sommige gevallen een recreatief karakter. Jongeren geven aan dat zij het middel inzetten zonder dat er direct zichtbare problemen ontstaan op andere leefgebieden. Binnen de groep speelt het imago een belangrijke rol: 'junkie zijn' wordt gezien als iets zeer negatiefs, wat maakt dat jongeren bewust proberen hun gebruik niet als problematisch te laten overkomen.

Toch komt het voor dat jongeren afstand nemen van een groep wanneer het gebruik bij anderen problematisch wordt. Er zijn ook duidelijke signalen van risicovol en problematisch gebruik, waarin het gebruik verweven lijkt te zijn met andere middelen, bijvoorbeeld wanneer jongeren aangeven dat zij niet meer kunnen drinken zonder ook te snuiven. Er zijn signalen van ondergewicht en overmatig gebruik in weekenden, waarbij grote hoeveelheden (meerdere grammen per sessie) worden gebruikt. In een enkel geval heeft dit geleid tot acute problemen, zoals een ziekenhuisopname. Er zijn ook jongeren afhankelijk geraakt en in behandeling geweest. Binnen de groep lijkt het gebruik in zekere mate genormaliseerd, ondanks de negatieve consequenties die optreden. Voorbeelden hiervan zijn verminderde zelfcontrole, problemen op werk (zoals ontslag) en zelfs uit huis gezet worden.

Ook op psychosociaal vlak worden problemen gerapporteerd over jongeren die vaker sombere of depressieve gevoelens ervaren als gevolg van overmatig 3-MMC gebruik. Sommige professionals vermoeden ook fors gebruik bij jongeren die negatieve gevoelens proberen te verdoven. Door de negatieve nasleep van het gebruik hebben zij meer moeite met het volgen

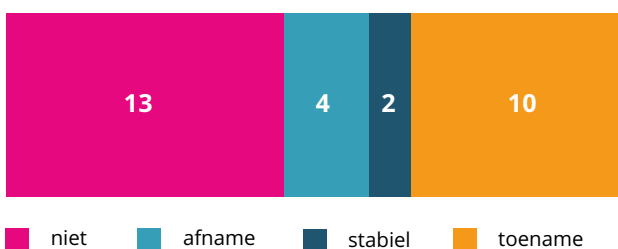
van onderwijs, werk en het nakomen van afspraken. Over het geheel genomen zien meer professionals de negatieve kanten van 3-MMC dat ontregelend kan werken voor het dagelijks functioneren van vaak nog jonge gebruikers. Problemen zoals schooluitval, overprikkeling, een slecht eetpatroon en een gebrek aan energie liggen daarbij op de loer. Een professional in de Achterhoek volgt al een paar jaar een 'poesgroep' en ziet langzaam veranderingen in de oorspronkelijk groep.

"Ik had zicht op een groep die samen 3-MMC ('poes') gebruikten. Qua kleding en gedrag zaten ze in de alternatieve hoek. Een groot deel van deze jongeren woonde begeleid. Inmiddels bindt de groep zich niet meer door excessief gebruik. Veel van hen zijn gestopt na een klinische opname en een verblijf in een safehouse. Degenen die nog wel gebruiken, doen dit niet langer in groepsverband. Ze zagen zichzelf ook niet als een hechte vriendengroep. Meestal kwamen ze elkaar alleen 's avonds tegen, wanneer ze samen wilden gebruiken. Een specifiek café speelde hierbij een belangrijke rol: als ik hoorde dat ze daar naartoe gingen, wist ik dat gebruik waarschijnlijk zou plaatsvinden. Buiten die momenten hadden ze weinig tot geen contact met elkaar. Dit is een belangrijke reden waarom de groep uiteindelijk uit elkaar is gevallen. Terugkijkend op deze periode blijkt dat meerdere jongeren eerder behandeld zijn voor verslavingsproblematiek. Die trajecten zijn vaak succesvol afgerond. Goede nazorg maakt echt het verschil en heeft ervoor gezorgd dat een aantal jongeren nog steeds clean is na hun behandeling. Tegelijkertijd blijft er een klein groepje over dat na behandeling terugvalt en onvoldoende sociale vaardigheden heeft om een netwerk op te bouwen waar middelengebruik niet centraal staat." (RO04GE)

Dynamiek en signalen

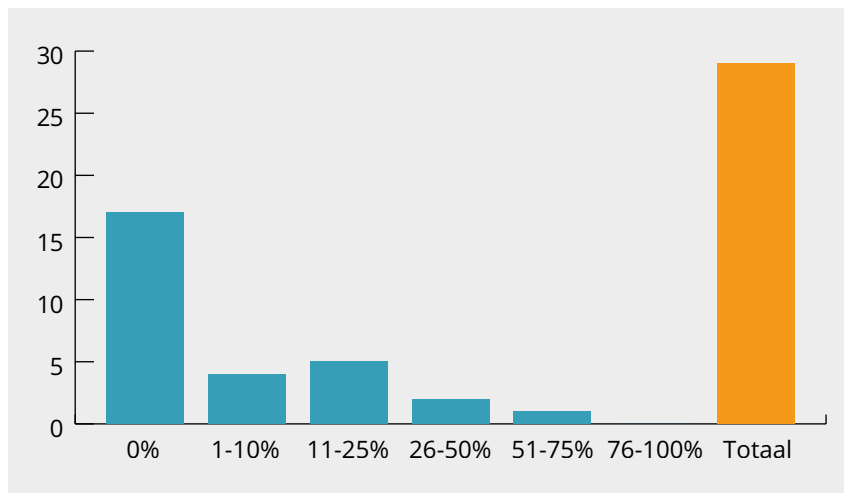
Alle professionals is gevraagd of het gebruik in de groep het laatste jaar is veranderd. Ze signaleren dat het 3-MMC-gebruik is toegenomen in 10 van de 16 groepen waarin het wordt gebruikt, gevolgd door een stabilisering in 2 groepen en een afname in 4 groepen. (Figuur 9.6). Dit jaar zien we net als in de vorige meting een vergelijkbaar aantal groepen waar het middel wordt gebruikt en met een zelfde frequentie van gebruik.

**Figuur 9.6 Dynamiek 3-MMC/4-MMC
afgelopen jaar (aantal groepen)**

- In een meerderheid van de groepen is er sprake van toenemend gebruik. De professionals geven daarvoor verschillende redenen. 3-MMC wordt gebruikt als vervanger van de meer 'klassieke' uppers en lijkt in bepaalde kringen verder genormaliseerd. Het middel wordt in uiteenlopende settings gebruikt: van kroeg tot festival, maar ook thuis. Sommige jongeren gebruiken het om het euforische effect van andere middelen, zoals XTC, te verlengen.
- Hoewel het gebruik in sommige groepen nog steeds voorkomt en met name in het weekend kan toenemen, is er in andere groepen juist sprake van een lichte afname ten opzichte van vorig jaar. Niet iedereen is enthousiast: er zijn signalen dat jongeren, mede onder druk van ouders of door negatieve ervaringen (van henzelf of anderen), afstand nemen van het middel. Daardoor fungeert 3-MMC binnen deze groepen minder als verbindende factor dan voorheen.
- Ook het verslechterde imago draagt hieraan bij. Naarmate jongeren ouder worden (rond hun twintigste), verschuift het gebruik vaker van groepsverband naar individueel gebruik, of neemt het af doordat andere verantwoordelijkheden belangrijker worden. Tegelijkertijd hebben veldwerkers minder groepen in beeld en is het aantal meldingen van 3-MMC-gebruik afgenomen.

Figuur 9.7 Verspreiding amfetamine afgelopen half jaar (aantal groepen)⁷⁵

9.4 Amfetaminegebruik in dorpen en steden

In 12 van de 29 groepen wordt amfetamine gebruikt (Figuur 9.7). In één daarvan door de meerderheid (51-75%); in 2 groepen door een kwart tot de helft (26-50%); in 5 groepen door een klein deel (11-25%); en in 4 groepen door een enkeling (1-10%).

Groepskenmerken

Van de groepen waarin amfetamine wordt gebruikt (n=12), bestaat de helft (n=6) grotendeels uit jongeren van Nederlandse komaf. De andere helft bestaat uit groepen met een gemengde etnische samenstelling (n=4) of voornamelijk uit jongeren met een niet-Nederlandse achtergrond (n=2). De groepen waarin het gebruik van amfetamine het hoogst is, bestaan, op één etnisch gemengde groep na, overwegend uit jongeren van Nederlandse afkomst. De meeste groepen zijn gemengd wat betreft geslacht. De gemiddelde leeftijd varieert tussen de 13 en 23 jaar, waarbij in

het merendeel van de groepen (7 van de 12) de meerderheid minderjarig is. Het grootste deel van de gebruikende groepen woont in stedelijke gebieden (8 van de 12).

Context van gebruik

Hoewel geen enkele professional specifiek is bevraagd over het gebruik van amfetamine binnen groepen, kan op basis van losse opmerkingen (bij de dynamiek van gebruik) en eerdere rapportages toch een beeld worden geschetst. Er zijn aanwijzingen dat de Gen Z-generatie een groeiende voorkeur heeft voor 3-MMC (en vergelijkbare cathinonen), waardoor amfetamine aan populariteit verliest. Preventiewerkers merken daarbij op dat amfetaminegebruik vooral nog voorkomt onder oudere gebruikersgroepen.

In de groepen waar amfetamine (pep, snelle, speed, amf) wordt gebruikt, fungeert het vooral als middel om extra energie te krijgen tijdens het uitgaan of als aanvulling op

⁷⁵ Zie Tabellen van afzonderlijke professionals/ groepen.

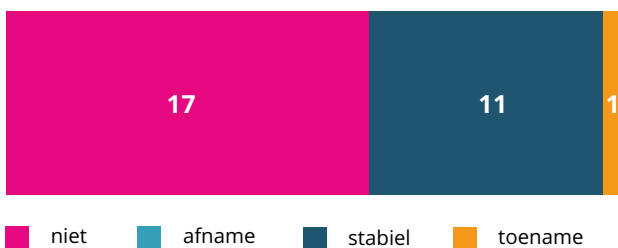
alcoholgebruik. Daarnaast wordt het soms functioneel ingezet bij fysiek zwaar werk of lange werktijden. De indruk bestaat dat sommige gebruikers de werkingsduur van amfetamine als te lang ervaren en daarom de voorkeur geven aan 3-MMC, dat qua effect als beter stuurbaar wordt gezien. De prijzen in het land variëren. Voor 1 gram wordt 15 euro betaald; voor 5 gram tussen de 25 en 60 euro en voor 10 gram 50-100 euro. In de Randstad liggen de prijzen (ook voor andere drugs) doorgaans iets hoger.

Dynamiek en signalen

Van de vier stimulantia zoals besproken in dit hoofdstuk kent amfetamine de

minst brede verspreiding. Net als in de voorgaande meetjaren zien we ook dit jaar geen groepen waar iedereen amfetamine gebruikt. In 17 groepen wordt, zover bekend, geen amfetamine gebruikt. Alle professionals is gevraagd of het gebruik binnen de groep het afgelopen jaar is veranderd. Zij signaleren dat het amfetaminegebruik in geen enkele gebruikersgroep is toegenomen. In 11 groepen is het gebruik stabiel gebleven en in één groep is het toegenomen (zie figuur 9.8). Zowel in relatieve als in absolute zin is daarmee sprake van een stabilisering van het gebruik.

Figuur 9.8 Dynamiek amfetamine afgelopen jaar (aantal groepen)

10. Narcosemiddelen

Inleiding

Onder de narcosemiddelen worden lachgas, ketamine en GHB gerekend. Net als in het voorgaande jaar staat lachgas hierbij duidelijk op de eerste plaats, gevolgd door ketamine, terwijl GHB slechts in beperkte mate wordt gebruikt. Om een meer samenhangend beeld te krijgen op welke wijze de narcosemiddelen zich manifesteren binnen de doelgroep is aan alle professionals gevraagd naar de verspreiding en dynamiek in het gebruik van deze middelen. De professionals die hier meer zicht op hadden, zijn vervolgens uitgebreider bevraagd. Daarbij is ingezoomd op verschillende aspecten, zoals de populariteit van de middelen, het aanbod, gebruiksetting, -patronen en gezondheidsrisico's die samenhangen met het gebruik. Op deze manier ontstaat een verdiepend en samenhangend beeld van hoe narcosemiddelen zich momenteel manifesteren binnen de doelgroep.

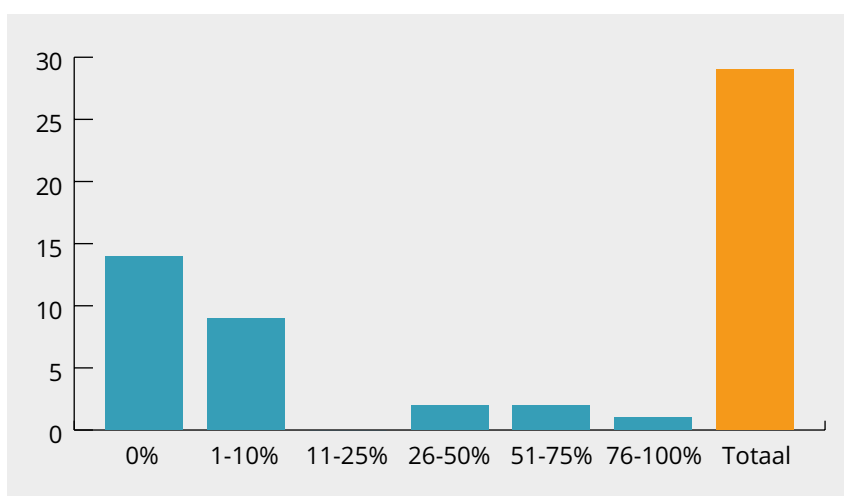
10.1 Lachgasgebruik in dorpen en steden

In de helft van de groepen (15 van de 29) wordt lachgas gebruikt. In één groep door (bijna) iedereen (76-100%), in 2 groepen het grootste deel van de jongeren (51-75%); in 3 groepen door ruim een kwart tot de helft (26-50%); en in 9 groepen door enkelen (1-10%). In de resterende 14 groepen wordt, voor zover bekend, geen lachgas gebruikt. (Figuur 10.1).

Groepskenmerken lachgasgebruikers

Van de groepen waarin lachgas wordt gebruikt (n=15) heeft ongeveer een derde (n=4) een overwegend Nederlandse samenstelling. De overige groepen zijn ofwel gemengd qua etnische achtergrond (n=5), of bestaan voornamelijk uit jongeren met een niet-Nederlandse achtergrond (n=6). Wat betreft geslacht is het merendeel van de groepen gemengd, al zijn er vier groepen die uitsluitend uit mannen bestaan. De

Figuur 10.1 Verspreiding lachgas afgelopen half jaar (aantal groepen)⁷⁶

⁷⁶ Zie Tabellen van afzonderlijke professionals/ groepen.

leeftijd van de jongeren varieert tussen de 13 en 26 jaar, waarbij in het grootste deel van de groepen (12 van de 15) de meerderheid minderjarig is. Daarnaast blijkt dat het lachgasgebruik voorkomt met name voorkomt binnen diverse, overwegend jonge en stedelijke groepen (9 van de 15).

Context

Drie professionals zijn nader bevraagd over het lachgasgebruik binnen de groepen waar zij zicht op hebben. In één van deze groepen, bestaande uit jongeren met een migratieachtergrond, maakt vrijwel iedereen gebruik van lachgas. Binnen de groep is sprake van wisselende onderlinge verbondenheid: een deel van de jongeren vormt een hechte kern, terwijl anderen minder sterk met elkaar verbonden zijn. Wat hen echter samenbrengt, is het gezamenlijke gebruik van lachgas.

Een outreachend werker (RW04UT) die nauw contact heeft met een gebruikersgroep vertelt hoe veel van deze jongeren tijdens de coronapandemie zijn begonnen met gebruiken. In die periode zochten zij elkaar op in informele settings, zoals parkeerplaatsen en auto's, waar lachgasgebruik oorspronkelijk vooral een sociale en gezellige activiteit was. Het gebruik werd destijds als onschuldig gezien, mede doordat het middel gemakkelijk verkrijgbaar was en de risico's onvoldoende bekend: "Niemand was zich ervan bewust dat lachgas zo verslavend kon zijn." Inmiddels is de situatie drastisch veranderd. Waar het gebruik aanvankelijk draaide om sociale verbondenheid en plezier, lijkt nu juist de problematiek rondom het gebruik een verbindende factor te zijn geworden.

Over de gehele linie laat het gebruik van lachgas onder jongeren een wisselend

patroon zien. Waar het enkele jaren geleden als een groot probleem werd ervaren, lijkt het gebruik in sommige groepen afgenomen doordat nieuwe rages de aandacht opeisten. Een professional (RW07NH) beschrijft het zelfs als 'een beetje uit de mode'. Toch betekent deze afname niet dat het probleem helemaal verdwenen is. Recente signalen wijzen erop dat het gebruik in een paar groepen (opnieuw) toeneemt, wat zichtbaar wordt in de terugkeer van grote hoeveelheden achtergelaten tanks in wijken. Dit roept bij sommige professionals zorgen op over een mogelijke heropleving van het fenomeen.

Het gebruik dat zich eerst vooral afspeelde in de openbare ruimte, op straat, in auto's en op parkeerplekken, is meer verplaatst naar de privésfeer. Jongeren gebruiken vaker thuis, op hun kamer of bij vrienden. Deze verschuiving maakt het gebruik minder zichtbaar voor de omgeving, en professionals, waardoor het moeilijker te signaleren en aan te pakken is.

Het imago van lachgas is binnen groepen waar intensief wordt gebruikt duidelijk veranderd. Waar het aanvankelijk werd gezien als een onschuldig middel, wordt het inmiddels vaker ingezet als een manier om negatieve emoties te dempen en te ontsnappen aan de eigen situatie. Tegelijkertijd blijft er een duidelijke aantrekkingskracht uitgaan van populaire videoclips, met name op groepen die recenter zijn begonnen met experimenteren. In deze groepen lijkt het gebruik minder verbonden met problematiek en juist meer met status en een 'cool' imago. Verschillende professionals zien dat er nog steeds een duidelijke link is met thuisfeestjes waar lachgas naast alcohol wordt gebruikt. Een jongerenwerker in Overijssel (RO02OV)

hoort van jongeren dat lachgas 'iets extra's' toevoegt en het feest leuker zou maken.

Patronen van gebruik

Het gebruikspatroon van lachgas onder jongeren in de afgelopen jaren laat een grillig patroon zien. Waar lachgas eerder nog veelvuldig, en vooral experimenteel, werd gebruikt, lijkt dat inmiddels aanzienlijk te zijn afgenomen nu jongeren zich bewuster zijn geworden van de risico's. Daarnaast is lachgas minder makkelijk verkrijgbaar. Hoewel er af en toe nog tanks op straat worden aangetroffen, wijst dit niet per se op intensief gebruik. Het daadwerkelijke gebruiksniveau ligt lager en lijkt zich te stabiliseren. Sommige professionals zien hoe jongeren 'uit hun gebruik zijn gegroeid' of zijn overstapt naar andere middelen.

Het gebruik zelf kent daarnaast duidelijke sociale en situationele patronen. Lachgas wordt bijvoorbeeld nog regelmatig ingezet op huisfeestjes, waarbij één of meerdere tanks worden besteld om gezamenlijk te gebruiken. In die context wordt het gezien als een toevoeging aan de sfeer. Daarnaast lijkt lachgas voor sommigen een incidentele "zomerdrug" te zijn geworden: gebruik dat vooral in bepaalde periodes of settings terugkomt, in plaats van structureel.

Maar een periode van terugval, na een korte periode van abstinentie, komt ook voor. Jongeren geven vaak aan te willen minderen of stoppen, en slagen daar soms dagen of weken in. Vervolgens kan het gebruik echter volledig escaleren zoals een ambulant werker (RW05UT) ziet, waarbij er periodes van 24 uur of langer nonstop wordt gebruikt. Dit cyclische patroon maakt het moeilijk om grip te krijgen op het gebruik en vergroot de risico's op zowel lichamelijke als mentale schade. Lachgas wordt in

sommige groepen ook gecombineerd met alcohol, cannabis, MDMA en 3-MMC. Deze combinaties versterken de risico's en maken het gebruik minder voorspelbaar.

Aanbod en verkrijgbaarheid

Het aanbod van lachgas laat een diffuus en veranderlijk beeld zien, waarbij beschikbaarheid en distributiekanaal voortdurend in beweging zijn. Jongeren geven aan dat lachgas lastiger te verkrijgen is dan voorheen. In sommige regio's worden nauwelijks nog cilinders waargenomen. Tegelijkertijd zijn er signalen dat het aanbod niet volledig is verdwenen en dat de handel zich verplaatst heeft naar informele netwerken en sociale media als Snapchat. Er zijn, weliswaar op kleinere schaal, nog steeds (thuis) feesten waar lachgas door bezoekers wordt ingebracht en meiden soms als een 'lokkertje' gratis ballonnen krijgen.

Een professional die meer van de markt zegt te weten vertelt dat een deel van de liter tanks uit Polen via Duitsland wordt gesmokkeld. Er zit nog steeds een aanzienlijke winstmarge op de verkoop van lachgas. De inkoop prijs van een tank ligt rond de 20 euro, terwijl de verkoopprijs kan oplopen tot circa 70 euro (zonder borg). Bij grotere afnames kan de prijs dalen naar circa 40 euro per tank. Dit maakt de handel voor sommigen nog steeds financieel aantrekkelijk. Er zijn ook verkopers die met de verkoop hun eigen lachgasgebruik kunnen bekostigen.

Gezondheidsproblematiek

De gezondheidsimpact van langdurig lachgasgebruik kan groot zijn. In de praktijk worden jongeren soms in zeer slechte fysieke en mentale toestand aangetroffen. Hulpverleners in de Domstad treffen

bijvoorbeeld uitgeput aan in auto's, huilend of smekend om een slaappil of kalmeringsmiddel. Hoewel zij vaak aangeven te willen stoppen, lukt het hen niet om hun gedachten tot rust te brengen. Er zijn schrijnende situaties waarin jongeren nauwelijks aanspreekbaar zijn, lichamelijk verzwakt en tekenen van zelfverwaarlozing vertonen (o.a. sporen van urine op spijkerbroek). Het zijn de gevolgen van langdurig of intensief gebruik.

Tegelijkertijd lijkt er bij een deel van de groep sprake van een afname in gebruik, mede doordat zij de negatieve impact bij anderen hebben gezien. Enkele jongeren zijn daadwerkelijk afhankelijk geweest, wat binnen de groep als afschrikwekkend voorbeeld wordt gezien.

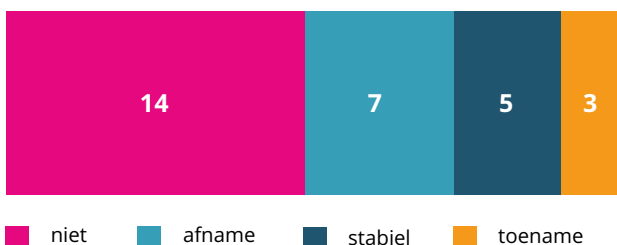
Een belangrijk knelpunt volgens sommige professionals is de toegang tot zorg. Door schaamte durven jongeren niet over hun gebruik te praten met familie of vrienden, waardoor urgente problemen verborgen blijven. Dit leidt ertoe dat zij pas laat, of helemaal niet, in beeld komen bij hulpverleners.⁷⁷ Zelfs wanneer zij hulp

zoeken, zijn er drempels bijvoorbeeld bij het maken van afspraken bij de huisarts voor vitamine B12-injecties. Hierdoor kunnen lichamelijke klachten zoals neurologische uitvalsverschijnselen van ledematen verergeren. Reden waarom veldwerkers en sociaal verpleegkundigen soms ondersteuning bieden door het toedienen van – via de huisarts verkregen – injecties. Op deze manier kan een professional in contact blijven met gemarginaliseerde gebruikers. Naast de directe gezondheidsrisico's brengt lachgasgebruik ook gevaarlijke situaties met zich mee in het verkeer omdat het kan leiden tot risicovol gedrag en ongelukken.

Dynamiek en signalen

Aan alle professionals is gevraagd of het gebruik van lachgas binnen de groepen (n=15) het afgelopen jaar is veranderd. De sterke opmars van een paar jaar geleden lijkt inmiddels getemperd. In 5 groepen is het gebruik voor zover bekend stabiel gebleven; in 7 groepen is het gebruik afgenomen en in 3 groepen toegenomen. (figuur 10.2).

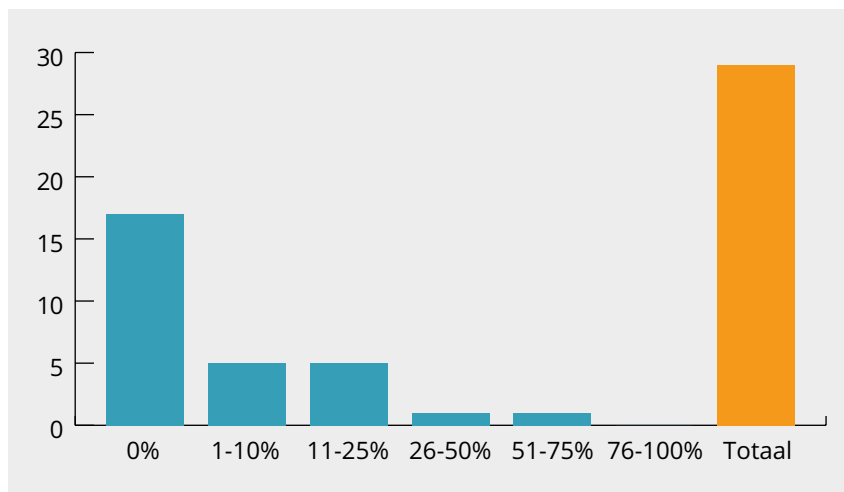
Figuur 10.2 Dynamiek lachgas afgelopen jaar (aantal groepen)

- Het gebruik van lachgas is over het algemeen duidelijk minder zichtbaar dan vóór het verbod. Er lijkt sprake van een afnemende interesse onder jongeren. Tegelijkertijd zijn er signalen dat binnen bepaalde groepen juist een heropleving plaatsvindt, of dat het gebruik zich verdiept, met name onder meer gemarginaliseerde groepen in stedelijke omgevingen.

⁷⁷ Dit beeld komt overeen met problematisch lachgasgebruik bij jongeren met een migratieachtergrond (Nabben, Van der Pol & Korf, 2017; Nabben & Bahara, 2020; Nabben, Weijs & Van Amsterdam, 2021).

Figuur 10.3 Verspreiding ketamine afgelopen half jaar (aantal groepen)⁷⁸

10.2 Ketaminegebruik in dorpen en steden

In bijna de helft van de groepen (12 van de 29) wordt ketamine gebruikt. In één groep het grootste deel van de jongeren (51-75%); in één groepen door ruim een kwart tot de helft (26-50%); in 5 groepen door een klein deel (11-25%) en in 5 groepen door enkelen (1-10%). In de resterende 17 groepen wordt, voor zover bekend, geen ketamine gebruikt. (Figuur 10.3).

Groepskenmerken ketaminegebruikers

Van de groepen waarin ketamine wordt gebruikt (n=12) heeft ongeveer bijna de helft (n=5) een overwegend Nederlandse samenstelling. De overige groepen zijn ofwel gemengd qua etnische achtergrond (n=4), of bestaan voornamelijk uit jongeren met een niet-Nederlandse achtergrond (n=3). Wat betreft geslacht is het merendeel van de groepen gemengd. De leeftijd van de jongeren varieert tussen de 13 en 23 jaar, waarbij in het grootste deel van de groepen

(7 van de 12) de meerderheid minderjarig is. Daarnaast blijkt dat het ketamine-gebruik iets meer voorkomt binnen diverse, overwegend jonge en stedelijke groepen (7 van de 12).

Populariteit, effect en imago

Professionals hebben zich dit jaar in mindere mate uitgelaten over ketamine-gebruik, dat door gebruikers ook wel 'keta', 'ket' of simpelweg 'k' wordt genoemd. Gezien de jonge leeftijd van de doelgroep bevindt het gebruik zich, op enkele groepen na, nog grotendeels in een experimentele fase. In sommige kringen is het middel bekender geworden door verhalen over het bijzondere effect, dat volgens gebruikers met geen ander middel te vergelijken is. Volgens professionals is dit juist wat ketamine zo aantrekkelijk maakt: het 'unieke' en mild verdovende effect, dat vooral populair is onder uitgaande jongeren. Een deel van hen bewaart ketamine voor na het feesten op afters.

⁷⁸ Zie Tabellen van afzonderlijke professionals/ groepen.

Aanbod, setting, patronen en risico's

Zoals bij veel andere middelen wordt ketamine aangeboden via bezorgdiensten op WhatsApp en Snapchat. Een gram kost doorgaans tussen de 20 en 35 euro, maar bij grotere hoeveelheden (bijvoorbeeld 5 gram) daalt de prijs naar ongeveer 100 tot 125 euro. Een jongerenwerker (RW02ZH) geeft aan dat ketamine ook wordt gebruikt om de effecten van stimulantia te dempen of om beter te kunnen slapen. Het middel wordt gecombineerd met alcohol en cannabis, maar ook met ecstasy en 3-MMC.

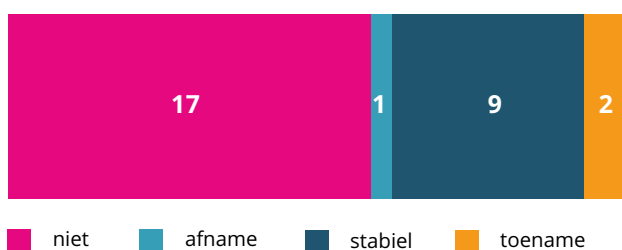
Ketamine wordt voornamelijk gebruikt op feestjes en afterparties. Daarnaast vindt gebruik plaats op andere locaties, zoals thuis (op de bank), in het park, in steegjes en soms op hangplekken. De meesten gebruiken vooral in het weekend, maar soms ook (alleen) doordeweeks.

Het gebruik van ketamine is niet zonder risico's of problemen. De zorg richt zich met name op de nonchalance rondom gebruik op doordeweekse avonden en de mogelijke ontwikkeling van problematisch gebruik. In een voorgaande meting werd bijvoorbeeld gesproken over een groep (solo)gebruikers met blaasproblemen. Daarnaast wordt ketamine soms ingezet om depressieve klachten te reguleren. In één groep (R006GE) lijkt het gebruik juist te zijn afgenomen, als gevolg van de zichtbare afhankelijkheid bij anderen binnen de groep.

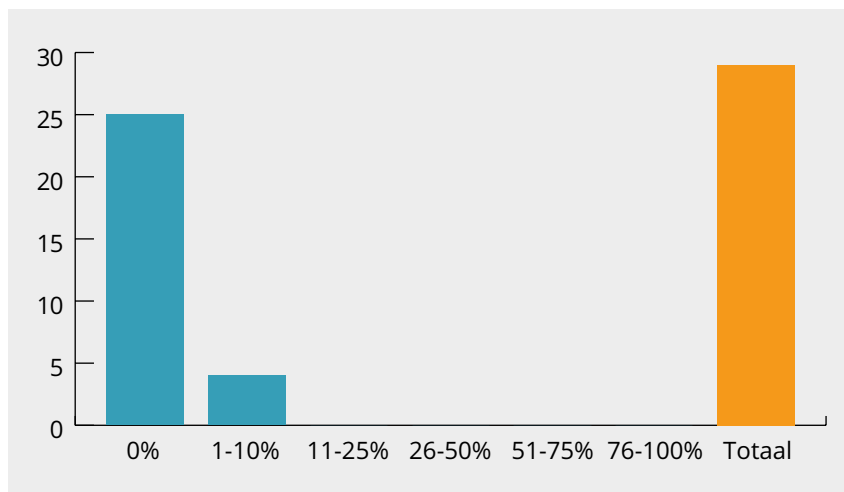
Dynamiek en signalen

Alle professionals is gevraagd of het gebruik in de groep het laatste jaar is veranderd. Ze signaleren dat het ketaminegebruik in 9 (van de 12) gebruikersgroepen stabiel is gebleven; in 2 groepen is toegenomen; en in één groep is afgenomen (Figuur 10.4).

Figuur 10.4 Dynamiek ketamine afgelopen jaar (aantal groepen)

Figuur 10.5 Verspreiding GHB afgelopen half jaar (aantal groepen)⁷⁹

10.3 GHB-gebruik in dorpen en steden

In slechts 4 groepen wordt GHB gebruikt. En in alle groepen ook maar door een enkeling (1-10%). In de resterende 25 groepen wordt, voor zover bekend, geen GHB gebruikt.

Groepskenmerken GHB-gebruikers

Van de groepen waarin GHB wordt gebruikt (n=4) heeft één groep een overwegend Nederlandse samenstelling. De overige groepen zijn ofwel gemengd qua etnische achtergrond (n=2), of bestaat voornamelijk uit jongeren met een niet-Nederlandse achtergrond (n=1). De leeftijd van de jongeren varieert tussen de 13 en 26 jaar, waarbij in het grootste deel van de groepen (3 van de 4) de meerderheid minderjarig is. Het gebruik komt evenveel voor in steden en dorpen.

Populariteit, effect en imago

Professionals signaleren weinig GHB-gebruik.⁸⁰ Uit eerdere metingen blijkt

dat onbekendheid met het middel hierin een rol speelt, maar ook de negatieve reputatie schrikt jongeren af. “Waarom zouden ze een drogeringsdrug gebruiken?” vragen jongeren zich af, aldus een jongerenwerker (RZ04ZE). Verschillende professionals geven aan dat GHB vooral voorkomt binnen meer gemarginaliseerde groepen. Dit beeld sluit aan bij eerder onderzoek.⁸¹ In de vorige meting vertelde een professional bijvoorbeeld over een groepje dorpse jongeren op een van de eilanden, waar het middel bekendstaat als ‘soep’. Zij maken het zelf, testen de pH-waarde, verdelen het onderling en verkopen het door aan andere gebruikers. Binnen deze groep wordt GHB ook gebruikt om de effecten van stimulantia te dempen. Soms gaat het echter mis, bijvoorbeeld bij overdosering.

Aanbod, setting, patronen en risico's

GHB wordt soms zelf geproduceerd, maar ook aangeboden via bezorgdiensten op WhatsApp en Snapchat. Een kwart liter kost

79 Zie Tabellen van afzonderlijke professionals/ groepen.

80 GHB-gebruik komt weinig voor onder jongeren (scholieren), maar veel vaker onder uitgaande jongeren en jongvolwassenen. Zie: Van Laar et al., 2020.

81 Nabben & Korf, 2016a/b.

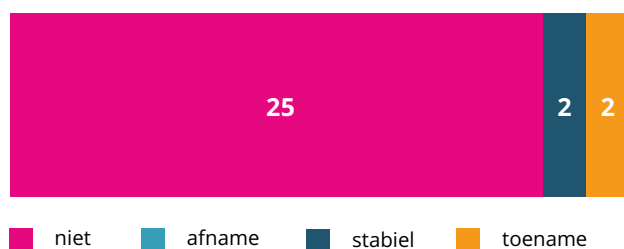
doorgaans tussen de 45 en 80 euro. Het middel wordt vaker gebruikt in privésettings en soms gecombineerd met 3-MMC en cannabis. Er wordt geconstateerd dat GHB geen populair middel is onder jonge risicogroepen. Verschillende professionals geven aan dat (problematisch) GHB-gebruik zich vaak pas later in de gebruikerscarrière ontwikkelt. Binnen de Amsterdamse Antenne blijft GHB bovendien grotendeels onbekend onder kwetsbare jongeren. Dit beeld komt overeen met bevindingen onder jongerengroepen verspreid over Nederland

in deze meting.⁸² Professionals vermoeden dat GHB-gebruik vooral voorkomt onder oudere gebruikersgroepen in de regio, die vaak buiten het zicht van het jongerenwerk vallen.

Dynamiek en signalen

Alle professionals is gevraagd of het gebruik in de groep het laatste jaar is veranderd. Ze signaleren dat het GHB-gebruik in 2 (van de 4) gebruikersgroepen stabiel is gebleven en in 2 groepen is toegenomen. (Figuur 10.6).

Figuur 10.6 Dynamiek GHB afgelopen jaar (aantal groepen)

82 Benschop & Nabben, 2024.

11. Overige middelen

Inleiding

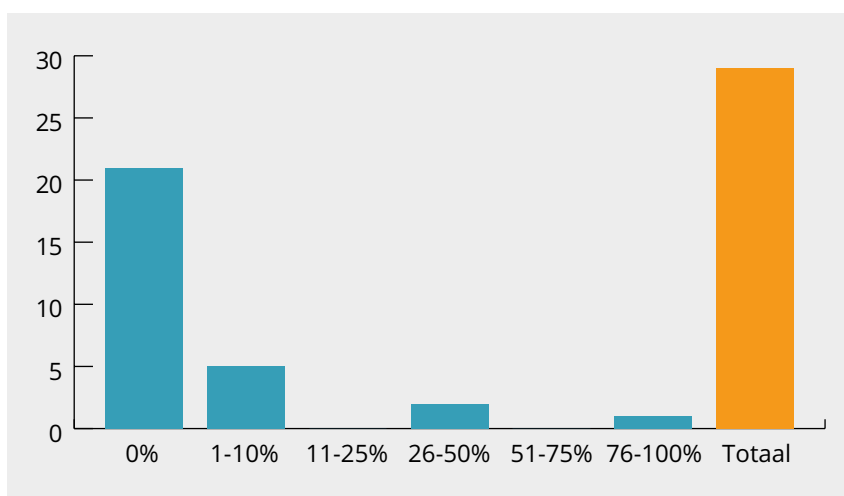
Na stimulantia en narcosemiddelen bespreken we tot slot enkele drugs die we hier gemakshalve onder de noemer 'overige middelen' scharen. We beginnen met psychedelica, zoals LSD, paddo's en 2C-B, vervolgen met de zwaardere middelen — crack, heroïne en methamfetamine — en sluiten af met vrij verkrijgbare medicijnen, die over het algemeen slechts beperkt worden gebruikt.

11.1 Psychedelica

In iets minder dan een derde van alle groepen wordt psychedelica gebruikt (8 van de 29). (Figuur 11.1). In 5 groepen gebruikt slechts een enkeling (1-10%); in 3 groepen door ruim een kwart tot de helft (26-50%) en in één groep door (bijna) iedereen (76-100%). De gebruikende jongeren (groepen) wonen zowel dorpen als in steden. Van de 8 gebruikersgroepen zijn er 4 (in meerderheid) van Nederlandse komaf.

Naast de verspreiding is ook de dynamiek in het gebruik van psychedelica in kaart gebracht. In 6 groepen is het gebruik stabiel gebleven, terwijl in 2 groepen sprake is van een toename. Voor het merendeel van de groepen blijven psychedelica echter buiten bereik. Binnen een minderheid zijn er subgroepen die, naast de bekende uppers, willen experimenteren met psychedelica en nieuwsgierig zijn naar de 'speciale effecten'. Het gaat daarbij vooral om truffels, paddo's en soms paddodruppels. In één groep ging het mis bij het gebruik van LSD, waardoor anderen binnen de groep nu worden gewaarschuwd voor deze ervaring. Daarnaast is er een groep 3-MMC-gebruikers die uitgekeken is op de bekende uppers en vaker kiest voor meer 'avontuurlijke' middelen, zoals 2C-B en truffels.

Figuur 11.1 Verspreiding psychedelica afgelopen half jaar (aantal groepen)⁸³

⁸³ Zie Tabellen van afzonderlijke professionals/ groepen.

11.2 Overige middelen

Het gebruik van crack (basecoke), heroïne en methamfetamine wordt vaak geassocieerd met de gemarginaliseerde gebruikersscene.

Crack en heroïne

Geen van professionals rapporteert dit meetjaar over crack en heroïne.

Methamfetamine

In slechts 2 groepen wordt over methamfetamine gerapporteerd. In beide groepen gebruikt slechts een enkeling (1-10%) methamfetamine en is het gebruik stabiel gebleven.

Medicijnen (niet op recept)

In 6 groepen worden medicijnen zonder doktersvoorschrift gebruikt (vooral ADHD-medicatie en benzodiazepinen). In 1 gebruikersgroep is het gebruik toegenomen en bij de overige 5 groepen bleef het gebruik voor zover bekend stabiel. In sommige groepen wordt gehandeld in medicijnen die afkomstig zijn van de huisarts of op de illegale markt worden aangeboden, maar een deel wordt ook online ingekocht via (legale) sites die handelen in designer benzodiazepines.

Anabolen

In één groep vertelt een professional over jongens die anabolen gebruiken en zijn beïnvloed door de zogenoemde 'Andrew Tate alpha mindset' die online onder jongeren leeft. "Ze willen bepaalde fysieke eigenschappen die op jonge leeftijd nog niet vanzelf ontwikkeld zijn, waardoor zij sneller naar steroïden grijpen." Er is een netwerk op sportscholen waar ze het stiekem aanschaffen. Er wordt veel gecycled (herhaald gebruik) om meer effect te ervaren. Daarbij wordt er ook geïnjecteerd. Het gebruik is deels seizoensgebonden bijvoorbeeld in de aanloop van een vakantie in het buitenland. Het cyclen kan leiden tot een verslavende werking omdat ze hun fysieke uiterlijk willen behouden en telkens naar anabolen blijven grijpen. "Ik heb het gevoel dat het gebruik is toegenomen en er openlijker over wordt gesproken. Negatieve gevolgen worden gebagatelliseerd."

12. Deskundigen over kansspelen

Voor de eerste keer in de Regiomonitor worden professionals ook bevraagd over het gebruik van kansspelen bij jongeren en jongvolwassenen.⁸⁴ De aanvullende topics werden op twee manieren uitgevraagd:

(1) Aan alle jongerenwerkers die ook over middelengebruik worden bevraagd in hun risicogroep. Van de geïnterviewde jongerenwerkers (n=29) blijkt dat ongeveer tweederde (n=17) ook iets kan zeggen over gokken onder jongeren; een derde (n=12) kan dat niet. Sommigen geven aan hier onvoldoende zicht op te hebben, anderen zeggen dat het, voor zover zij weten, binnen hun groep niet voorkomt.

In de groepen waar wel met enige regelmaat wordt gegokt, lopen de schattingen sterk uiteen: van bijna niemand tot bijna iedereen. In zes groepen gokt ongeveer een kwart van de jongeren. In zeven groepen gaat het om een kwart tot de helft van de groep. In vier groepen neemt zelfs een meerderheid van de jongeren met enige regelmaat deel aan kansspelen. In totaal gaat het hier om circa 250 jongeren.

(2) Elke deelnemende instelling is in de eigen organisatie en/of regio op zoek gegaan naar deskundigen die vooral kennis hebben van kansspelen bij minderjarigen en jongvolwassenen. Zo werden er nog eens 18 deskundigen⁸⁵ bevraagd in dezelfde periode van dataverzameling. Zij kregen dezelfde vragen als de jongerenwerkers in de uitgebreide topiclijst. Deze groep kon ook meer vertellen over concrete casussen en soms ook over groepen die in behandeling zijn, met name minderjarigen en jong-

volwassenen.⁸⁶ Bij de meesten is sprake van gokproblematiek in lichte tot soms ernstige mate. Het gaat bij elkaar om circa 85 jongeren, van wie het merendeel al in behandeling is. Het aantal ligt waarschijnlijk hoger, omdat vier professionals niet konden aangeven hoe groot de groep precies was. Wanneer de gegevens uit beide topiclijsten worden samengevoegd, blijkt dat in totaal 35 professionals de vragen over gokken konden beantwoorden.⁸⁷ Zij zijn verspreid over het land en werkzaam in vrijwel alle provincies. Samen hebben zij het over bijna 350 jongeren die deelnemen aan kansspelen, van wie ten minste een kwart al wordt behandeld door de verslavingszorg. In dit hoofdstuk gaan we dieper in op enkele kenmerken van deze groep, die overigens niet representatief is voor Nederlandse jongeren. We bespreken de verschillende soorten kansspelen waaraan zij deelnemen en gaan in op de vraag of dit legaal of illegaal gebeurt. Daarnaast komen hun motieven aan bod, evenals het aanbod van en de toegang tot de kansspelmarkt. Tot slot behandelen we de gokpatronen en de mate waarin gokken binnen hun leefomgeving voorkomt.

12.1 Risicogroepen en risicofactoren

De achtergrond van jonge gokkers is zeer uiteenlopend. Er is geen specifieke culturele of familiale herkomst die deze groep kenmerkt. Tegelijkertijd blijft gokproblematiek bij jongeren vaak lang onder de radar. Veel jongeren denken dat het weinig zin heeft om hun probleem te bespreken met ouders, familie of vrienden. Sommigen zijn ervan overtuigd dat schulden uiteindelijk weer kunnen worden teruggewonnen door

84 In overleg met de VKN zijn er op verzoek van de Kansspelautoriteit (KSA) een set aanvullende vragen over kansspelen opgenomen in de huidige topiclijst.

85 O.a. gezondheidspsycholoog, verpleegkundige, (ambulant) preventiewerker of behandelaar, CRA behandelaar, bewindvoerder, leidinggevende woonafdeling, gamblers anonymous, ervaringsdeskundige

86 Een groep hoort loopt bij de gamblers anonymous en is in meerderheid ouder dan 24 jaar.

87 Eén professional kon de gokvragen maar voor de helft beantwoorden.

te gokken, ook wanneer zij beter weten. Wat er precies aan de gokproblematiek ten grondslag ligt, is vaak onduidelijk. Dat blijkt bijvoorbeeld uit een casus van een preventiedeskundige over een 18-jarige jongen uit een dorp: hij zit in een hechte vriendengroep, volgt een opleiding, sport intensief en heeft een bijbaantje. Toch raakt hij telkens opnieuw in de problemen door gokken. Zodra zijn schulden zijn afgelost, begint hij opnieuw.

Op basis van casuïstiek en gesprekken met jonge gokkers hebben professionals, zoals behandelaars, bewindvoerders en sociaal verpleegkundigen, doorgaans een beter beeld van de verborgen gokwereld en de onderliggende risicofactoren dan jongerenwerkers. In deze paragraaf maken we vooral gebruik van hun ervaringen. Daarbij blijkt dat risicofactoren vaak samen voorkomen en niet altijd in één duidelijk profiel passen. Een volgend citaat van een ambulante behandelaar illustreert dit treffend:

"Mijn client is een jonge vrouw (20 jaar) afkomstig uit een gebroken gezin. Ze woont bij haar vader omdat haar moeder een gokverslaving heeft (online en fruitautomaten). Zelf drinkt ze veel en gebruikt 3-MMC in de weekenden. Ze heeft schulden opgebouwd en ligt om geld te lenen bij vrienden en familie. Alleen nuchter kan ze de zucht om te gokken goed weerstaan." (NB02)

Jonge mannen

De groep bestaat voor het overgrote deel uit jonge mannen, naar schatting ongeveer 90 procent. Sommige professionals zien bovendien dat hun cliëntengroep sinds de coronaperiode jonger is geworden, met relatief meer twintigers dan dertigers. Uiterekend in deze periode werd op 1 april 2021 ook de Wet Kansspelen ingevoerd in Nederland.

Kwetsbare jongeren

Jongeren uit lagere sociaaleconomische milieus komen vaker in beeld bij hulpverlening. Veel minderjarigen wonen nog thuis en een deel van de jongvolwassenen leeft van een uitkering. Ook jongeren die niet (meer) naar school gaan of onderwijs op een laag niveau volgen, blijken kwetsbaarder. Daarnaast signaleren hulpverleners dat sommige groepen, zoals jongeren met een migratieachtergrond, minder snel hulp zoeken, onder meer vanwege taal- en cultuurbarrières. Een deel van de jongeren voelt bovendien een sterke drang om snel veel geld te verdienen. Het idee om jong rijk te worden blijkt in de praktijk vaak onrealistisch, maar vormt wel een belangrijke motivatie om te blijven gokken. Een gezondheidspsycholoog vertelt daarover het volgende:

"In de praktijk zie ik bij veel jongeren de mentaliteit dat snel geld verdienen de norm is. Ik wil voor mijn 30e miljonair zijn en met pensioen gaan, hoor ik dan. Die mindset leeft echt onder hen. Door te gaan gokken graven ze hun valkuil omdat ze het verloren geld ook weer terug denken te verdienen met gokken." (NH04)

Jongeren bij wie alles ogenschijnlijk goed gaat

Naast kwetsbare jongeren is er ook een groep bij wie het op het eerste gezicht goed gaat: zij hebben werk, verdienen geld en functioneren sociaal prima. Gokken wordt aanvankelijk gezien als een spannende vorm van vrijetijdsbesteding, maar de uitgaven lopen vaak snel op en overstijgen uiteindelijk de inkomsten. Zodra het inkomen wegvalt, komen deze jongeren direct in de problemen.

Verveling en sociale isolatie

Verveling speelt eveneens een rol. Jongeren die niet werken, niet naar school gaan en sociaal geïsoleerd zijn, blijken kwetsbaarder voor problematisch gokken.

Ouders met een gokverslaving

In verschillende casussen blijkt dat een van de ouders zelf een verleden heeft met problematisch gokken. Dit lijkt het risico op problematisch gokgedrag bij jongeren te vergroten.

Middelengebruik

Ook middelengebruik kan een risicofactor zijn. Vooral alcohol, cannabis en stimulantia worden genoemd. Middelengebruik leidt niet automatisch tot gokken, maar kan wel impulsiviteit versterken en het risico op problematisch gokgedrag vergroten.

Psychische problematiek

Jongeren met psychische stoornissen lijken extra kwetsbaar. Volgens behandelaren zijn jongeren met ADHD bijvoorbeeld gevoeliger voor impulsieve beslissingen en risicovol gedrag, waaronder gokken. Daarnaast worden ook jongeren met autisme, angststoornissen, bipolaire problematiek of persoonlijkheidsstoornissen genoemd. Sommige jongeren hebben bovendien een lange hulpverleningsgeschiedenis. Psychisch lijden kan ertoe leiden dat jongeren de grip op hun leven verliezen en hun toevlucht zoeken tot middelengebruik of gokken. Een gespreksleider bij Gamblers Anonymous (ZH03) herkent in veel verhalen terugkerende factoren zoals eenzaamheid, vermijdend gedrag en obsessieve patronen. Leidinggevende (ZH04) werkt met een groep waarin veel sprake is van persoonlijkheidsproblematiek, depressie en PTSS en ziet dat een deel van hen behalve middelengebruik ook een gokproblematiek ontwikkelt.

“De gokkers in mijn caseload hebben niet één duidelijke profielschets maar ik zie wel enkele gemeenschappelijke kenmerken: het is een kwetsbare groep, die beïnvloedbaar is, er graag bij willen horen, veel groepsdruk ervaart, zoekende is naar een identiteit en vaak gericht is op de korte termijn.” (GE04)

Delinquentie

In sommige gevallen hangt problematisch gokken samen met delinquent gedrag, bijvoorbeeld wanneer jongeren geld proberen te verkrijgen om hun gokgedrag te financieren. Tegelijkertijd benadrukken professionals dat het merendeel van de jongeren geen strafblad heeft.

12.2 Herkennen van de problematiek

Professionals benadrukken dat verstoord gokgedrag zelden op zichzelf staat en vaak gepaard gaat met een onderliggende, soms verborgen problematiek. Een gezondheidspsycholoog (NH04) merkt dat jonge gokkers in het begin van de behandeling vaak ontkennen dat er ook andere problemen spelen. Ze vinden het moeilijk om over onderwerpen buiten gokken te praten. Toch blijkt regelmatig dat relationele problemen, een moeilijke thuissituatie of andere factoren een rol spelen.

Verslavingen liggen bovendien vaak in elkaars verlengde, ziet een leidinggevende van een Jeugd Interventieteam (ZH04) bij een groep jongeren (n=75; gemiddeld 21 jaar) met diverse culturele achtergronden. Ongeveer één op de vijf jongeren in deze groep is gevoelig voor kansspelverslaving, maar veel zijn zich daar niet goed van bewust. Pas wanneer financiële tekorten onhoudbaar worden of betalingsherinneringen bij ouders terechtkomen, komt de problematiek aan het licht.

Gokken vindt vaak in anonimiteit plaats en wordt niet, zoals gamen, gedeeld met vrienden. Professionals zien dat jongeren proberen hun financiële tekorten te verbergen, bijvoorbeeld door geld te lenen bij anderen of soms via criminaliteit. Een gezondheidspsycholoog (NH04) vertelt over vriendinnen van jonge gokkers die klagen dat huurgeld wordt vergokt. Een bewindvoerder (GE04) ervaart regelmatig dat problematische schulden soms al lang sluimeren voordat ze zichtbaar worden. Veel jongeren vertonen vermijgend gedrag, deels uit schaamte en deels door spanningen thuis. Een leidinggevende zegt daarover het volgende:

“De signalen van gokproblematiek zijn vaak subtiel. Je ziet jongeren die fulltime werken maar toch financieel niet rondkomen. Gokproblematiek wordt meestal niet openlijk besproken, door schaamte en het taboe dat erop rust.” (ZH04)

Wie deelneemt aan een zelfhulpgroep, staat vaak al een stap verder. Een gespreksleider (ZH02) vertelt: “Op het eerste gezicht zie je niet dat deze mensen gokverslaafd zijn. Hun leven lijkt op orde.” De deelnemers zijn ervaringsdeskundig en volgen sessies, zowel fysiek als online. Iedereen krijgt tien minuten om zijn of haar problematiek te bespreken, waarna feedback van anderen volgt. Het volledige traject duurt ongeveer een jaar.

Professionals zien dat sommige jonge gokkers, na intensieve behandeling en ondersteuning van familie en vrienden, hun leven weer proberen op te pakken. Een preventiedeskundige (ZH01) beschrijft een groep (20–26 jaar) met gokschulden, waarbij de omgeving inmiddels op de hoogte is. Bij één deelnemer bedraagt de schuld 27.000

euro; hij werkt als onderwaterlasser op een booreiland om deze versneld af te lossen. Bij een ander (NH02) ging het om een jongere die maandelijks 1.000 euro gokte en inmiddels grotendeels gestopt is, met af en toe een tientje op de toto. Soms nemen ouders de financiën volledig over om verdere problemen te voorkomen.

Ook de gespreksleider van Gamblers Anonymous (ZH02) ziet positieve ontwikkelingen. Jongeren zetten minder vaak alles op het spel qua werk, relaties en financiën. Hoewel een ‘rock bottom’-moment nog steeds voorkomt, signaleren de omgeving en professionals eerder oplopende problemen, waardoor hulp sneller wordt gezocht. Bij het JIT⁸⁸ (ZH04) werkt ongeveer de helft van de jongeren of volgt een opleiding. Een kwart leeft van een uitkering. Een belangrijk doel in de begeleiding is het vergroten van participatie, in plaats van enkel te focussen op reïntegratie. Dit betekent dat er actief wordt ingezet op zinvolle dagbesteding, bijvoorbeeld door banen of vrijwilligerswerk.

12.3 Soorten kansspelen

Met de opkomst van het internet zijn steeds meer activiteiten naar een onlineomgeving verhuisd, en ook gokken vindt steeds vaker online plaats. Spelontwikkelaars spelen hier actief op in met bijvoorbeeld videoslots met extra features, bonusspellen en indrukwekkende graphics. Het merendeel van de groep gokt op sportwedstrijden, voornamelijk via TOTO.

“Er wordt ook ingezet op willekeurige sportevenementen, zoals amateur pingpongwedstrijden in Australië. Voetbal blijft het populairst. Mensen met een gokverslaving kunnen vaak niet wachten tot een wedstrijd

begint en zoeken daarom alternatieven. Ik heb zelfs weddenschappen gezien op wedstrijden in Japan, waarbij spelers inzetten op een vierkante meter gras, het aantal wormen onder dat gras of het tijdstip waarop het regent. Ook crypto wordt steeds vaker als een vorm van verslaving ervaren.” (ZH02)

Dit citaat illustreert dat de mogelijkheden om te gokken vrijwel onbeperkt zijn. In principe kan overal op gegokt worden zodra daar een gelegenheid voor is, en daarom bespreekt behandelaar (FR01) dit onderwerp liever niet met zijn cliënten, uit angst voor verheerlijking. Behandelaar (ZH03) merkt bovendien dat jongeren de definitie van wat als gokken wordt gezien steeds verder oprekken, inclusief risicovolle en verslavende vormen van online handelen.

“Bij de jongere groep (20+) zien we een groeiende problematiek van online gokken, maar ook van risicovol online handelen in bijvoorbeeld aandelen en crypto, dat eveneens als gokken wordt ervaren.” (ZH03)

Enkele professionals signaleren een stijgende interesse in crypto, maar zien dit voorlopig nog niet als een groot risico, omdat jongeren vaak weinig geld tot hun beschikking hebben.

Offline

Jongeren gokken ook nog wel eens offline, bijvoorbeeld met krasloten, in casino's of via een ingevuld TOTO-kaartje. Vaak gebeurt dit impulsief, bijvoorbeeld bij het afrekenen van sigaretten of andere producten in een supermarkt of tankstation. Ook bij snackbars en supermarkten komt het voor dat kleine bedragen worden gepind voor het spelen op fruitautomaten.

Daarnaast wordt er soms nog gegokt op gokkasten en fruitautomaten in cafés en snackbars. Gokhallen en casino's worden vooral bezocht door een oudere groep (25+), voor wie offline gokken, vooral overdag, nog de basis vormt. Tegelijkertijd is er een groeiende groep die 's avonds overstapt naar online gokken.

Ook onderlinge weddenschappen komen voor, bijvoorbeeld op voetbalwedstrijden, pool, darts of biljart, vaak om kleine bedragen of een rondje voor de groep. Traditioneel fysiek gokken, zoals poker in cafés, komt steeds minder voor.

12.4 Toegankelijkheid en controle

Online gokken is makkelijk te verbergen en past flexibel in het dagelijkse leven. Jongeren kunnen van de ene site naar de andere gaan en hebben weinig zicht op hun totale uitgaven. Accounts op legale sites zoals TOTO en Unibet zijn gangbaar, maar ook illegale buitenlandse sites en crypto-platforms worden gebruikt, soms door jongeren die nog niet legaal mogen gokken.

Legaal of illegaal

Deskundigen zien een groep jongeren die zich vooral richt op de legale en makkelijk toegankelijke wereld van kansspelen, maar ook een groep die zich tot illegale goksites aangetrokken voelt. Soms keren jongeren weer terug naar de legale wereld. Zo vertelt een hulpverlener (NH03) over een cliënt die zich bij CRUKS aanmeldde om zichzelf te beschermen tegen online websites, waar hij financieel verlies leed. Een verpleegkundige (GW01) ziet juist het tegenovergestelde: jongeren beginnen legaal, zetten zichzelf op CRUKS en stappen vervolgens over naar illegale kansspelen.

De scheidslijn tussen legaal en illegaal is volgens deskundigen vaak flinterdun. Veel jongeren zijn zich daar onvoldoende van bewust, missen kennis of het deert ze simpelweg niet of een spel legaal is. In de praktijk switchen veel spelers moeiteloos tussen legale en illegale websites, of spelen ze via het account van een vriend of meerderjarige als ze zelf nog te jong zijn. Daarnaast kan het gebeuren dat jongeren via online reclames onbewust op malafide websites terechtkomen. Gezondheidspsycholoog (NH04) merkt dat in zijn groep veel websites bekend zijn, maar dat spelers lang niet altijd weten welke legaal of illegaal zijn. CRUKS blokkeert legale websites, maar geen illegale.

Bij sommige jonge gokkers schuift het gokken daardoor snel richting de clandestiene wereld. Illegale sites maken het makkelijker om gokgedrag te verbergen en bieden de mogelijkheid om grote bedragen in te zetten. De toto-winkel-app is bij sommigen in opmars, omdat registratie bij de bookmaker, ID-bewijs of bankgegevens vaak niet nodig zijn. "Zo sluipt het illegale er langzaam in bij spelers die nu nog op legale websites spelen," zegt een deskundige. "Het kan niet gek genoeg," vult een preventiewerker (NH02) aan: "Je kunt niet alleen op de wedstrijduitslag wedden, maar ook op je eigen doel of een cornervlag. De weddenschappen worden steeds extremer." Sommige jongeren zetten bijvoorbeeld in op derde divisie voetbalteams in Engeland, omdat dit meer winst kan opleveren dan bij bekende clubs. "Het geeft status als je er veel vanaf weet en goed bent ingelezen," merkt preventiewerker (NH01) op.

Kortom, de soorten kansspelen zijn divers, maar online gokken domineert. Het is continu beschikbaar en wordt versterkt

door gemak, anonimiteit en de constante verleiding van reclames, meldingen en bonusaanbiedingen, soms zelfs rond loonuitkeringen of vakantiegeld.

Omdat jongeren vaak denken dat ze hun verlies kunnen terugwinnen, kan probleemgokken snel escaleren. Professionals waarschuwen dat het kortetermijndenken van jongeren, gecombineerd met intensieve schermtijd en voortdurende gokprikkels, het moeilijk maakt om dit gedrag onder controle te houden.

12.5 Motieven

Jongeren gokken om uiteenlopende redenen, maar hebben niet allemaal een motief, zoals ervaringsdeskundige (ZH03) merkt tijdens meetings. Sommige zien dat er een groep is die van nature kwetsbaar is voor verslaving. Trauma's, vroege problematiek of een gesloten persoonlijkheid kunnen ook een rol spelen.

Gokje wagen

Voor sommigen begint het gokken als een speels experiment of een geintje binnen de groep. Een klein bedrag inzetten om erbij te horen kan een eerste stap zijn. Maar eenmaal een grote winst ('klapper') behaald, kan dit enorm motiveren om door te gaan. Het aanbod van kansspelen wordt ervaren als laagdrempelig, leuk en spannend, met de hoop op winst. Vaak stopt men bij winst niet, maar blijft doorspelen totdat alles verloren is.

Geld verdienen (financiële prikkel)

Jongeren zoeken soms naar snel geld door in te zetten op kansspelen. Ze zien voorbeelden van bekenden die veel hebben gewonnen en geloven daardoor dat gemakkelijk geld verdienen mogelijk is. Voor sommigen is gokken een manier om het inkomen aan te

vullen of verlies te compenseren. Dit kan leiden tot een neerwaartse spiraal, waarbij elke nieuwe inzet bedoeld is om eerder verlies terug te winnen.

Soms lenen jongeren geld van vrienden of familie in de verwachting dat ze dit snel kunnen terugbetalen bij winst. Dit veroorzaakt persoonlijke schulden waar experts niet altijd zicht op hebben. Voor veel jongeren vormt geld zowel aanleiding, probleem als vermeende oplossing van het gokgedrag. Anderen zien crypto als een snelle manier om rijk te worden of gebruiken gokken om zwart geld wit te wassen. Volgens een groepsleider van gamblers anonymous (ZH03) is het verdienen van geld binnen de problematische groep vaak niet het hoofddoel; het gaat meer om het najagen van geld dat men op zak heeft.

Magisch denken

Ook magisch denken is sommigen niet vreemd. Ze zien op een gegeven moment allerlei signalen die een 'gokgeluksdag' zouden moeten voorspellen. "Ze geloven echt dat je er geld mee kunt verdienen, ongeacht hoe vaak je uitlegt dat het systeem zo is gebouwd dat je uiteindelijk verliest." Niemand praat graag over verlies, terwijl er bij elke kleine winst wordt gepronkt. "Dat schetst een sterk vertekend beeld van de werkelijkheid", zegt een jongerenwerker (RW05UT). Sommige spelers met veel voetbal-kennis zien hun inzetten niet als gokken, maar als een verdienmodel, omdat anderen hen als expert beschouwen. Bij verlies wordt dit buiten hun eigen kennis gezocht.

Dopamine en kick

Veel jongeren gokken uit verveling, tijdverdrijf, voor de kick, lol of spanning, of omdat gaming geen plezier meer geeft. Bij sommigen volgt een vast patroon: eerst

uitgaan, alcohol drinken, daarna 3-MMC of andere uppers gebruiken, en uiteindelijk thuis online gokken omdat ze moeilijk kunnen slapen of zoeken naar afleiding. "De roes van middelen vermindert de remmingen en versterkt het gevoel van zelfoverschatting", zegt een verpleegkundige (GE01).

Imago en status

Geld en winst uit gokken worden gebruikt om materiële verlangens te vervullen en status binnen de groep te verwerven. Jongeren met een lagere sociaaleconomische status zijn hierbij makkelijk beïnvloedbaar, en het inzetten van hoge bedragen kan hun aanzien vergroten.

Gedeelde passie en escapisme

Gokken kan een gevoel van verbondenheid geven, vooral binnen vriendengroepen of rondom gedeelde interesses zoals voetbalclubs. Voor jongeren die niet lekker in hun vel zitten, kan gokken ook dienen als escapisme: de stress van studie, persoonlijke problemen of traumatische ervaringen tijdelijk vergeten en hopen op een grote winst. Vaak gaat het hierbij niet primair om geld, maar om het gevoel controle of voldoening terug te krijgen.

Negatief zelfbeeld en coping

Veel jongeren die problematisch gokken hebben een laag zelfbeeld en vertonen soms ADHD-kenmerken. Gokken kan een manier van coping en emotieregulatie zijn, vergelijkbaar met andere verslavingen. Vaak erkennen jongeren dit pas achteraf. Het profiel dat daarbij hoort: ambitieus, weinig zelfliefde, vragen nauwelijks om hulp, zowel extravert als emotioneel, en het najagen van geld en aanzien. Uiteindelijk wordt gokken gebruikt om problemen te vermijden of gevoelens van falen te onderdrukken.

12.6 Aanbod en toegang

Deskundigen maken vaak een onderscheid tussen de oudere generatie, die nog voor de opkomst van sociale media vaak via cafés, snackbars of gokhallen in aanraking kwam met gokken, en de jongere generatie, die veel meer tijd doorbrengt achter een scherm. Voor de oudere generatie waren ook kaartspelletjes met geldinzet in volkse cafés een eerste kennismaking. De jongere generatie wordt tegenwoordig bediend door bedrijven die hun producten niet alleen via televisie en printmedia promoten, maar ook in de virtuele wereld. Sinds de legalisering van kansspelen maken reclameuitingen, gokadvertenties en extra bonussen deel uit van de online leefwereld van jongeren. De wereld van kansspelen is zo langzaam maar zeker onderdeel geworden van hun dagelijkse omgeving, stellen professionals vast. “Tegenwoordig is gokken heel laagdrempelig. Niet iedereen ondervindt direct gevolgen van een keer gokken, maar voor sommigen kan dat net de trigger zijn”, zegt een groepsleider (ZH03).

Voetbal en vrienden

Volgens een veldwerker (R004GE) begint het vaak met reclames van bekende personen, die vervolgens worden versterkt binnen sportverenigingen. Sport lijkt zo vaak de eerste kennismaking met gokken te zijn. Minderjarigen krijgen toegang via vrienden. “Het lijkt heel normaal omdat het overal zichtbaar is. Voetbal, vrienden die meedoen en zaterdagavond in de kroeg vormen een perfect moment om geld in te zetten op wedstrijden die de volgende dag gespeeld worden. Soms maken minderjarigen met hulp van een bekende of vriend een account op naam van die persoon aan, of gebruiken zij een gedeeld account om te kunnen spelen. Meerderjarige jongeren zien dit soms als een kans om mee te delen

in de winst. De kennismaking kan ook via voetbaltoto's, krasloten of gokkasten in horecazaken plaatsvinden. Groepsdruk speelt hierbij een belangrijke rol. “Het begon vaak in de voetbalkantine, maar gaat thuis door. In de derde helft werd er flink gegokt”, zegt een psycholoog (FR01).

Persoonlijke gevoeligheid

Mensen die vroeg in aanraking komen met gokken, bijvoorbeeld via gokkasten, zijn vaak gevoeliger voor verslaving, zeker als ze affiniteit hebben met competitie of spelletjes. Laagdrempelige triggers, zoals een rollend balletje, kunnen net zo verslavend zijn als middelengebruik.

Invloed van influencers en reclames

Triggers ontstaan ook via reclames, games en internationale influencers op platforms zoals YouTube, die goksites promoten. De legalisering van gokwebsites en de stortvloed aan reclame via influencers hebben de interesse van jongeren versterkt. Campagnes met bekende voetballers spelen hier ook een rol in.

Veel jongeren krijgen op jonge leeftijd toegang tot accounts, soms via ouders of door tegoedkaarten bij Primera, waardoor ze eenvoudig kunnen inzetten. Ook tijdens de coronaperiode kwam hun blootstelling aan online gokreclames verder omhoog. Een gezondheidspsycholoog (ZH01) kan zich goed inleven hoe moeilijk het voor sommigen is om de verleiding te negeren. “Het is ontzettend moeilijk om niet te gokken, zeker wanneer je al schulden hebt en bij de bushalte wordt geconfronteerd met een gokreclame.”

Daarnaast spelen jongeren in groepen op Telegram of worden ze getriggerd door alleen al het zien van aankondigingen van

voetbalwedstrijden. Slimme oplossingen zoals cryptowallets en prepaidkaarten maken het mogelijk om buiten bewindvoering om te gokken. Sommige jongeren worden hierbij beïnvloed door een 'alpha mindset', bijvoorbeeld via figuren als Andrew Tate.

Rol van ouders

De invloed van ouders is belangrijk. Jongeren die op jonge leeftijd laagdrempelig kunnen gokken, bijvoorbeeld via ouders met gokproblematiek of schulden, lopen een groter risico.

Aanbod sociale media

Schermtijd speelt hierin ook een grote rol; het is extreem hoog in de leefwereld van veel jongeren. Sommige influencers maken jongeren bewust afhankelijk door toegang te verkopen tot Telegram-kanalen met gokcontent, waarbij winnaars reclame maken voor gematchfixte wedstrijden in Afrika, nooit voor grote Nederlandse clubs. Een leidinggevende (ZH04) van een woonafdeling merkt hoe groot de impact van de socials kan zijn:

"Ik vind het lastig te zeggen hoe jongeren precies in aanraking komen met gokken. Wat ik wel zie, is dat ze vaak via TOTO beginnen met voetbalweddenschappen in de hoop snel geld te winnen. Veel jongeren zijn gevoelig voor verleidingen via reclame op de socials."

12.7 Gokpatronen

Wanneer jongeren in behandeling komen, is CRUKS vaak al ingezet en wordt hun rekening beheerd door ouders of een bewindvoerder. Hoeveel zij gokken hangt sterk af van het geld waarover zij beschikken. Soms gaat het om kleine bedragen, zoals fooi die overblijft of vijf euro extra die wordt gepind na een aankoop. De hogere inzetten lopen uiteen

van enkele tientjes tot ongeveer honderd euro per keer. Roekelozere gokkers zetten soms zelfs 500 euro in op één weddenschap. In deze categorie kunnen de schulden oplopen van enkele duizenden tot zelfs tienduizenden euro's. Verhalen van jongeren die hun volledige maandinkomen vergokken komen dan ook regelmatig voor.

"Er worden soms flinke bedragen ingezet van 50 tot 100 euro per keer. Ik ken een paar jongens met geldproblemen die bij elkaar geld lenen om hun schulden weer recht te trekken." (RW05UT)

Wanneer het gokken uit de hand loopt en schulden niet meer kunnen worden terugbetaald, wordt het vaak een groot probleem binnen de vriendengroep en verslechtert de sfeer. Sommige jongeren gaan zo ver dat ze een crowdfunding opzetten met een verzonnen verhaal om het geld vervolgens te gebruiken om te gokken. Soms nemen ouders de gokschulden over en maken zij afspraken over terugbetaling. Jongeren die in behandeling zijn hebben meestal hogere schulden, maar voor professionals blijft het vaak gissen hoeveel jongeren daadwerkelijk uitgeven en hoe vaak ze gokken.

"Het gokpatroon kan sterk verschillen per jongere. Waar de één vijf euro inzet, kan een ander per sessie wel duizend euro vergokken. Vaak gaat het om kleine bedragen, maar er zijn ook casussen waarin jongeren duizenden euro's per maand kwijt zijn aan gokken." (GE04)

Binnen de groep waar meer bekend is over het gokgedrag, kan onderscheid worden gemaakt in frequentie (experimenteel, wekelijks of dagelijks), intensiteit (tijdsduur) en inzet (het bedrag per keer). De variatie

loopt uiteen van experimenterend tot structureel en overmatig gokken. Er wordt gesproken van problematisch gokken wanneer een jongere een fase bereikt van hoge frequentie, lange speelsessies en hoge inzetten.

“Het wordt problematisch wanneer iemand meer geld inzet dan hij of zij beschikbaar heeft. Maar wat ik nog belangrijker vind dan het bedrag, is de frequentie. Ik zie mensen die soms dagenlang doorgokken. Die frequentie hangt vaak samen met wat er speelt in iemands leven. Bijna iedereen in mijn groep gokt overmatig.” (ZH02)

Experimenteel

Vaak gaat het om jongeren die individueel of in groepsverband af en toe een klein bedrag inzetten, bijvoorbeeld maximaal een tientje op de TOTO of een kraslot. Het zijn meestal beginners of jongeren met weinig geld die een keer een gokje willen wagen. “Soms gaat het om een wedstrijdje onder vrienden. Als iemand een tientje inzet, wordt dat al als veel gezien.” (RW09ZH)

Wekelijks

Jongeren die wekelijks beginnen te gokken begeven zich al op glad ijs. Terwijl sommigen af en toe een klein bedrag inzetten, gaan anderen richting de gevarenzone. De inzet loopt op naar tientallen euro's per keer en schulden beginnen langzaam op te lopen. In deze fase ontstaat vaak schaamte en wordt er gelogen over uitgaven en verlies. Vooral jongeren die moeite hebben met hun impulscontrole lopen risico. Sommige jongeren gokken niet overdag tijdens werk of studie, maar eenmaal thuis kan het gedrag snel escaleren. In andere groepen wordt vooral in de avonden en weekenden gegokt, vaak uit eenzaamheid of solistisch middelengebruik.

Dagelijks

Dagelijks gokken gaat niet altijd om grote bedragen. Maar elke dag vijf euro inzetten kan ook snel oplopen. Dit profiel sluit aan bij jongeren die zich al in de fase van problematisch gokken of verslaving bevinden. Een voorbeeld is een jongere met een schuld van 27.000 euro die soms tot 100 euro per inzet speelde. Sommige jongeren stoppen tijdelijk, maar beginnen na een paar maanden opnieuw, terwijl de schulden nog niet zijn afbetaald. Al bij een paar honderd euro verlies per maand kunnen jongeren in de problemen komen met het betalen van huur of boodschappen. Geld speelt hierbij een relatieve rol: wie veel geld tot zijn beschikking heeft, kan ook veel geld vergokken. In de praktijk wordt vaak gegokt tot het beschikbare bedrag op is.

“Online gokken gebeurt de hele dag door en overal. De bedragen lopen uiteen van tientjes tot honderden euro's. Bij terugval zie je extreme gevolgen. Anders dan bij drugs blijf je bij gokken jarenlang met schulden zitten en word je elke dag geconfronteerd met die schade.” (GE03)

Veel jongeren vinden het moeilijk om toe te geven dat zij opnieuw zijn gaan gokken of een terugval hebben gehad. Vooral jongeren met een vermijdende persoonlijkheid vinden het lastig om hier eerlijk over te praten. Daarnaast signaleert een professional dat deze groep een verhoogd risico op suïcide kan hebben.

12.8 Normalisering

Online gokken begint volgens professionals soms al op de lagere school of in de eerste jaren van de middelbare school. Er wordt onder jongeren relatief makkelijk over gesproken. Wat je veel om je heen ziet, ga je zelf ook doen, zeggen professionals.

De schaduwzijde van de normalisering van kansspelen is dat het een onbedoelde trigger kan zijn. De overstap naar online gokken baart professionals dan ook zorgen omdat veel jonge spelers de ernst van online gokken niet zien. “Ik zie mensen die jaren later ineens veel geld verliezen en online gokken als copingmechanisme”, zegt een gespreksbegeleider (ZH02).

Professionals verwachten dat het aantal gokkers sterk zal toenemen als het beleid niet verandert. Terwijl jongeren zeggen dat gokken er gewoon bij hoort, plaatsen professionals daar een belangrijke kanttekening bij: de normalisering speelt zich vooral af binnen groepen jongeren die al gokken. Want ondanks de toename gokt nog steeds het grootste deel van de jongeren niet. Het onderwerp komt wel steeds vaker ter sprake in gesprekken met jongeren.

Verschillende (ambulant) behandelaren maken zich zorgen over de stijging van het aantal jonge gokkers (tot en met 24 jaar). In de praktijk blijkt vaak hoe sterk de sociale norm is. “Het hoort er inmiddels bij”, zegt preventiedeskundige (NH02), die weet hoe moeilijk jongeren het soms op school vinden als klasgenoten in de pauze geld inzetten op de TOTO. (NH02). Een preventiedeskundige (NH04) heeft er weinig vertrouwen in dat de situatie vanzelf verbetert. “De wet was bedoeld om jongeren te beschermen, maar juist deze groep raakt nu het meest in de problemen.”

Deskundigen vinden daarom dat er meer psycho-educatie nodig is over de risico's van gokken om jongeren weerbaarder te maken. En ouders zouden beter moeten worden geïnformeerd over de risico's, signalen leren herkennen en sneller betrokken worden.

Een verbod op reclame zou eveneens helpen om gokken minder aantrekkelijk te maken.

“Jongeren vinden gokken steeds normaler, want iedereen in de vriendengroep doet het. De drempel wordt daardoor lager. De schaduwkant is dat er juist een groot taboe is op problematisch gokken, of dat jongeren hun probleem niet erkennen.” (GE04)

Zoals gezegd speelt normalisering vooral in kringen waar de meerderheid al ervaring heeft met kansspelen. Toch zijn er ook jongeren die gevoelig blijven voor hun omgeving, vooral wanneer niet iedereen gokken vanzelfsprekend vindt; soms ook vanuit religieuze motieven.

In bredere zin klinkt er bovendien kritiek dat op allerlei terreinen gokachtige spelelementen doordringen, vaak als marketinginstrument. Zo kunnen jongeren op een populair Chinees verkoopplatform bijvoorbeeld munten verdienen door dagelijks in te loggen. Enkele professionals merken op dat niet alle jongeren online kansspelen op hun telefoon als gokken zien, terwijl ze dat wél doen wanneer het om een casino of een fruitautomaat gaat.

Tegelijkertijd blijven jongeren via allerlei kanalen, zoals TikTok en YouTube, in aanraking komen met gokreclames. Zelfs wanneer iemand zich uitschrijft, blijven aanbieders vaak via e-mail contact zoeken. CRUKS helpt volgens professionals maar gedeeltelijk, omdat spelers eenvoudig kunnen uitwijken naar andere, minder goed beschermde websites.

“Het verschil met vroeger is dat jongeren nu voortdurend worden bestookt met reclame, tijdens voetbalwedstrijden, tijdens het gamen of zelfs bij het kijken van porno. Het is niet

zo vreemd dat juist de jongste groep nu meer problemen heeft.” (NH02)

Nieuwe maatregelen gewenst

Het doel van de Wet kansspelen op afstand (KOA) was om online gokkers naar betrouwbare en controleerbare legale aanbieders te leiden. In de praktijk blijkt echter dat de bescherming tegen gokschade en verslaving onvoldoende werkt. Professionals zien dat ze sinds de regulering juist vaker worden geconfronteerd met gokproblemen onder minderjarigen en jongvolwassenen. Zo blijkt ook op de vraag aan professionals of er in hun groep sprake is van een toename, afname of stabilisering van gokken. In slechts twee groepen is sprake van een afname, in elf groepen blijft het stabiel, maar in achttien groepen, en niet alleen bij nieuwe gokkers, is sprake van een duidelijke toename. Reden waarom professionals pleiten voor aanvullende maatregelen van de overheid, maar ook voor een sterkere rol van ouders en hulpverleners.

De meeste professionals pleiten voor strengere maatregelen, zoals een verbod op reclame, het afbouwen van het verdienmodel rond kansspelen en meer bescherming vanuit de overheid. Anderen vinden dat vooral betere begeleiding en vroegere signalering nodig is. Een behandelaar is kritisch op de online hulp die wordt aangeboden, terwijl deze groep juist beter af is bij persoonlijk contact en baat hebben bij begeleiding over hun inkomsten en uitgaven, en het hebben van meer vaste dagbesteding. De familie speelt daarbij een belangrijke rol als vangnet.

De belangrijkste voorstellen zijn:

- Jongerenwerkers moeten eerder preventief insteken bij jongeren die beginnen te gokken.
- Betrek ouders er eerder bij. Overleg al vanaf de basisschool met jongeren over de omgang met geld.
- Zet ervaringsdeskundigen, influencers of rolmodellen in om jongeren te wijzen op de risico's van kansspelen.
- Verbiedt reclame-uitingen (voorbeeld coffeeshops) zodat jongeren hier minder aan bloot worden gesteld. Dit leidt ook tot denormaliseren van gokken.
- Koppel voetbal, en meer algemeen sport, los van gokreclames.
- Ontwikkel een mogelijkheid (bij minderjarigen) om in te grijpen wanneer spelers grote bedragen verliezen of veel geld overmaken naar goksites. Leg ook het mailverkeer aan banden van online casino's die reclames blijven sturen na het opzeggen van een account.
- Geef meer aandacht voor gokproblematiek binnen de hulpverlening. Er wordt vaak nog te weinig actief naar gevraagd.
- Houdt rekening met de culturele achtergrond en waarde van jongeren en cliënten. Gokken in het islamitisch geloof geldt als haram (verboden). Omdat de gokproblematiek niet mag en kan worden benoemd, blijft dit vaak verborgen onder jongeren.
- Investeer in onderzoek en ontwikkel een nieuwe richtlijn naar een mogelijk effectievere behandelwijze.

13. Hulp en preventie

Ten slotte is aan de professionals gevraagd of er binnen de betreffende groepen hulpverlenings- of preventieactiviteiten worden ingezet en, zo ja, waarop deze zich specifiek richten. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen interventies gericht op middelengebruik en activiteiten die zich breder richten op bijvoorbeeld psychosociale problematiek of delinquent gedrag. Daarnaast is geïnventariseerd welke interventies, projecten en campagnes worden toegepast en in hoeverre deze als succesvol worden ervaren. Hiermee ontstaat inzicht in zowel de aard als de effectiviteit van de huidige aanpak binnen deze doelgroep.

Over het algemeen kenmerkt de hulpverlening en preventieaanpak rondom middelengebruik en aanverwante problematiek bij deze groep jongeren zich vooral door een laagdrempelige, relationele en netwerkgerichte benadering. In plaats van één uniforme interventie is er sprake van een breed palet aan activiteiten, waarbij jongerenwerk een centrale rol speelt en intensief samenwerkt met scholen, gemeenten, moskeeën, politie, buurtteams, verslavingszorg en andere partners. Daarnaast wijzen professionals op het belang van vroegtijdige signalen, die niet alleen via samenwerkingspartners maar ook rechtstreeks van jongeren zelf komen. Ook wordt geïnvesteerd in deskundigheidsbevordering, bijvoorbeeld door medewerkers te trainen in middelenkennis, zodat zij beter in staat zijn om jongeren te bereiken en het gesprek over middelengebruik aan te gaan.

Hieronder volgen de belangrijkste bevindingen uit het werkveld van jongerenwerkers, zoals opgetekend naar aanleiding van hun ervaringen in het werken met groepen risicjongeren.

Laagdrempelig contact en vertrouwensopbouw

Een rode draad in veel verhalen is het belang van laagdrempelige contact. Jongerenwerkers zijn zichtbaar aanwezig op straat, in jongerencentra of via outreachend werk en investeren sterk in het opbouwen van een vertrouwensband. Een jongerenwerker geeft aan dat jongeren zich soms ook zorgen maken over anderen.

"In de praktijk is onze aanpak heel laagdrempelig en begint het gewoon met een gesprek. Regelmatig wordt het onderwerp ingebracht door jongeren zelf, bijvoorbeeld als een 'asking for my friend' -vraag. Vaak zie ik dat jongeren het gesprek aangaan omdat zij zich zorgen maken over andere jongeren. Vanuit die gesprekken pikken wij signalen op en handelen wij daar ook naar. We doen daarnaast bewust een beroep op de groep om naar elkaar om te kijken en voor elkaar te zorgen, bijvoorbeeld als het gaat om middelengebruik." (RW10ZH)

Het is belangrijk om met jongeren met problematisch gebruik in gesprek te blijven en als het ware 'zaadjes te planten', zodat zij zelf aan de bel kunnen trekken wanneer zij daar klaar voor zijn. Doorverwijzen bij middelengebruik blijkt in de praktijk vaak lastig, omdat de motivatie hiervoor vanuit de jongeren zelf moet komen. Wel worden jongeren actief geïnformeerd over lopende campagnes, zoals 'Nee tegen vaper'. Deze werkwijze wordt door professionals als essentieel en effectief gezien: jongeren voelen zich gehoord en niet veroordeeld, waardoor zij eerder geneigd zijn hun verhaal te delen in één-op-één contact.

Groepsgerichte interventies blijken daarentegen vaak minder effectief, omdat jongeren zich daarin minder verantwoordelijk voelen of zich minder snel openstellen. Veel

jongens (op straat) hebben meegekregen dat ze sterk moeten zijn en niet moeten praten over hun problemen. En zeker niet in groepsverband. “Eén op één heb je soms een wat opener gesprek, waarin je uit bepaalde signalen kunt opmaken wat er aan de hand is. Dat werkt, dan kun je doorpakken”, zegt een Amsterdamse jongerenwerker (RW06NH).

Dit laat echter onverlet dat sommige groepsgerichte aanpakken wel degelijk vruchtbaar kunnen zijn, met name wanneer een groep gewend is om actief informatie te ontvangen of wanneer er sprake is van een gedeeld middelenprobleem, zoals bij cannabis, 3-MMC of lachgas.

Individuele begeleiding

Veel jongeren volgen persoonlijke trajecten waarin wordt gewerkt aan motivatie, gedragsverandering en het bespreekbaar maken van problemen. Deze trajecten zijn vaak langdurig en gericht op meerdere leefgebieden, zoals psychosociale problematiek, school, werk en soms delinquent gedrag. Het succes hiervan hangt sterk samen met de opgebouwde vertrouwensrelatie. Tegelijkertijd blijft toeleiding naar specialistische zorg lastig: jongeren staan hier niet altijd voor open, blijven onzeker of argwanend of haken af wanneer processen te lang duren.

Toeleiding naar zorg en samenwerking met ketenpartners

Een adequate samenwerking met partners speelt een belangrijke rol bij het, waar mogelijk, doorverwijzen naar gespecialiseerde hulpverlening, zoals verslavingszorg, huisarts of psychosociale ondersteuning. Er wordt samengewerkt met partijen als scholen, politie, gemeentelijke jeugdteams en preventienetwerken. Overleggen zoals

risicojeugd-overleggen en preventieplatforms zorgen ervoor dat signalen gedeeld worden en casussen gezamenlijk worden opgepakt. Deze samenwerking wordt over het algemeen als effectief ervaren, al ontbreekt soms terugkoppeling over het verdere verloop van hulptrajecten. Overigens leiden langdurige contacten met lastige jongeren niet altijd tot concrete interventies. Waar de samenwerking wel werkt is het vaak een kwestie van lange adem.

“Wanneer wij signalen oppikken rondom drugsgebruik of criminaliteit, schakelen wij ons netwerk in om gezamenlijk actie te ondernemen. Dit is vaak een langdurig proces, maar ik zie dat deze aanpak effectief is. Het heeft een grote impact gehad op onze wijk. Doordat alle samenwerkingspartners goed van elkaar weten wat er speelt en elkaar weten te vinden, is het in de wijk relatief rustig gebleven. Vanuit mijn perspectief is deze samenwerking dan ook succesvol.” (RW11ZH)

Preventieve interventies en voorlichting

Voorlichting en interventies worden op verschillende manieren ingezet, variërend van klassieke voorlichting, gastlessen (bijvoorbeeld op scholen) of een inloopspreekuur voor jongeren, tot interactieve werkvormen zoals quizzen, ervaringsverhalen en peer-to-peer trainingen. Sommige jongerenwerkers zijn ook op de hoogte van specifieke interventies zoals Moti-4 (gericht op middelengebruik), de Hosselaar (gericht op ondermijning) en campagnes zoals NIX18 of “Nee tegen vaperen”. Nieuwe initiatieven, zoals lokale campagnes of interventies rondom uitgaanssettings (SKIP: ‘gezelligheid zit niet in een zakje’, zijn in ontwikkeling, maar bereiken deze specifieke doelgroep nog niet altijd goed. Over het algemeen geldt dat losse, eenmalige interventies volgens

professionals vaak weinig effect hebben, terwijl herhaald contact en persoonlijke benadering beter werken.

Acties bij campagne vaperen

In hoofdstuk zeven uiten veel professionals hun zorgen over de snelle verspreiding van vaperen en de gevolgen daarvan voor de gezondheid. Naast de social mediacampagne om jongeren bewuster te maken van de risico's van vaperen, worden verder meerdere aanvullende acties ingezet om dit thema onder de aandacht te brengen. Zo gaan jongerenwerkers actief het gesprek aan met jongeren, vaak in één-op-één contact, waarin ruimte is om vragen te stellen en misvattingen te bespreken. Deze gesprekken sluiten aan bij de leefwereld van jongeren en blijken effectiever dan algemene voorlichting. Ook worden er in de preventiesfeer gastlessen en interactieve sessies georganiseerd, bijvoorbeeld op scholen of in jongerencentra. Hierbij wordt gebruikgemaakt van werkvormen zoals quizen, stellingen of ervaringsverhalen om jongeren actief te betrekken en hen aan het denken te zetten over hun eigen gedrag.

Daarnaast worden interventies ingezet die specifiek gericht zijn op bewustwording en gedragsverandering, zoals programma's waarin jongeren worden gestimuleerd om na te denken over groepsdruk en de invloed van sociale normen. In sommige gevallen worden ook ouders betrokken, bijvoorbeeld via voorlichtingsavonden of communicatiecampagnes, zodat zij beter in staat zijn het gesprek met hun kinderen aan te gaan.

Tot slot wordt er vaak samengewerkt met scholen, gemeenten en preventiepartners om signalen vroegtijdig op te vangen en waar nodig door te verwijzen naar passende ondersteuning. Met al

deze acties hopen professionals dat deze bijdragen aan bewustere keuzes rondom vaperen.

Ouderbetrokkenheid en systeemgerichte aanpak

En de focus hoeft niet alleen op jongeren te liggen. Het actief betrekken van ouders en het gezamenlijk zoeken naar manieren om met het gedrag van jongeren om te gaan, heeft bij bepaalde groepen positieve resultaten opgeleverd. Tegelijkertijd is dit niet altijd eenvoudig, bijvoorbeeld wanneer ouders het probleem bagatelliseren of jongeren hun gebruik verborgen houden.

Aanvullende activiteiten en alternatieven

Daarnaast worden er ook activiteiten ingezet, zoals workshops gericht op werk en opleiding, inloopspreekuren, jeugdsozen en sport. De effectiviteit hiervan wisselt: sommige initiatieven slaan goed aan, terwijl andere – zoals sportactiviteiten – bij bepaalde groepen weinig effect hebben. Peer-to-peer inzet, waarbij jongeren elkaar ondersteunen of als rolmodel fungeren, lijkt kansrijk, net als het werken met ervaringsdeskundigen. Een meidenwerker in een havenstadje, meldt goed resultaten wanneer oudere meiden zich opwerpen als buddy.

“Meiden met wie het goed gaat kunnen indruk maken op jongere meiden in de groep die consequent in beeld zijn bij jeugdhulpverlening. In het kwetsbare meiden overleg werken we samen met politie en streven we naar één-op-één begeleiding met jongeren op een veilige plek waar ze kunnen komen als het thuis niet meer gaat. Elkaar steunen, met support van de wijkagent werkt goed. Zie het als een lotgenotencontact met ervaring. Van elkaar leren en corrigeren.” (RW07NH)

Succes en knelpunten

Alle verhalen uit de praktijk laten een gemengd beeld zien. Wat duidelijk werkt, is het investeren in langdurige relaties, individuele aandacht en het bieden van een veilige plek. Jongeren waarderen het persoonlijke contact en voelen zich serieus genomen. Tegelijkertijd zijn er belangrijke uitdagingen: een deel van de jongeren ontkent problemen, staat niet open voor hulp of is moeilijk te bereiken, met name oudere jongeren of jongeren die al dieper in problematiek zitten. Daarnaast is het effect van interventies vaak beperkt of tijdelijk, en blijft terugval een terugkerend probleem. Een nazorgtraject na behandeling lijkt essentieel te zijn in het volhouden van gezond gedrag en het toepassen van aangeleerde vaardigheden. Er is volgens sommigen een groot verschil tussen jongeren die dit wel en niet hebben gehad.

“Ik zie dat wij veel signalen zelf opvangen, bijvoorbeeld rondom drugstesten, anticonceptie en andere vormen van problematiek. Op basis van deze signalen verwijzen wij door naar passende instellingen op verschillende leefgebieden, zoals delinquentie, opleiding en psychosociale problematiek. Wat ik lastig vind, is dat wij geen terugkoppeling krijgen over deze doorverwijzingen. We horen niet of het om een kort- of langdurig traject gaat en ook niet of het succesvol is. Dit maakt het soms ingewikkeld, mede vanwege privacy, omdat wij ons verbonden voelen met de jongeren en niet altijd weten of zij de zorg krijgen die zij nodig hebben.” (RW09ZH)

Samenvattend is de aanpak vooral relationeel, preventief en netwerkgericht, met de nadruk op vertrouwen, maatwerk en samenwerking. Hoewel er zeker successen worden geboekt, vraagt de complexiteit van de problematiek om een blijvende en intensieve inzet, waarbij vooral de aansluiting bij de leefwereld van jongeren cruciaal blijft.

14. Conclusies

De vijfde landelijke regiomonitor

In samenwerking met tien verslavingsinstellingen, verenigd in koepelorganisatie VKN, hebben onderzoekers van de Hogeschool van Amsterdam voor de vijfde keer een landelijke regiomonitor uitgevoerd. Deze monitor biedt inzicht in ontwikkelingen rondom (problematisch) middelengebruik en gokken onder jonge risicogroepen. Hiervoor interviewden preventiewerkers 29 professionals — waaronder (ambulante) jongerenwerkers en straathoekwerkers — die goed zicht hebben op de leefwereld van deze jongeren. De onderzochte groepen bevinden zich verspreid over 10 dorpen en 19 steden in twaalf provincies.

14.1 Groepskenmerken

In totaal zijn 29 jongerengroepen onderzocht, verspreid over 19 steden en 10 dorpen/streken in twaalf provincies. Het onderzoek omvat circa 725 jongeren, met gemiddeld 25 jongeren per groep. De groepen zijn vooral zichtbaar in het publieke domein en soms verbonden aan jongerenwerk of uitgaanslocaties. De meeste groepen bestaan voornamelijk uit jongens. De leeftijd varieert van 12 tot 27 jaar, waarbij in het merendeel van de groepen minderjarigen (15–17 jaar) de meerderheid vormen. Qua samenstelling zijn 13 groepen overwegend Nederlands, 9 overwegend niet-Nederlands en 7 etnisch gemengd. Vooral in stedelijke gebieden is de diversiteit groter, terwijl groepen in dunbevolkte gebieden vaker overwegend Nederlands zijn.

- Middelengebruik en risicogedrag in de onderzochte jongerengroepen hangen vaak samen met problemen op meerdere leefgebieden, zoals schooluitval, instabiele thuissituaties en beperkte toekomstkansen.
- De meeste jongeren tonen veerkracht en blijven verbonden aan school, werk

of opleiding, maar een kwetsbare minderheid raakt sneller betrokken bij overlast, criminaliteit of problematisch gebruik.

- Negatieve groepsdruk, de aantrekkingskracht van snel geld en een gebrek aan structuur vergroten de kans op uitval en risicovol gedrag.
- Beschermende factoren zijn onder andere betrokken ouders, positieve rolmodellen, passend onderwijs, werkperspectief en ondersteuning vanuit jongerenwerk.
- Vroegsignalering en samenwerking tussen onderwijs, zorg en jongerenwerk zijn essentieel om problemen tijdig te herkennen en escalatie te voorkomen.

14.2 Leefgebieden en risicofactoren

De woon- en leefomgeving van jongeren speelt een belangrijke rol in hun ontwikkeling en kwetsbaarheid. Vooral jongeren uit gezinnen met sociaaleconomische problemen groeien vaker op in buurten waar sprake is van stress, overlast, criminaliteit en beperkte sociale cohesie. Professionals signaleren dat meerdere risicofactoren — zoals armoede, instabiele thuissituaties, gezondheidsproblemen en negatieve invloeden in de wijk — zich regelmatig opstapelen. Tegelijkertijd blijkt dat jongeren, ongeacht hun achtergrond, sterk beïnvloed worden door groepsbinding en gedeelde straat- en jeugdculturen. Hoewel buurtvernieuwing en menging van bevolkingsgroepen plaatsvinden, leidt dit niet automatisch tot meer verbondenheid of sociale samenhang.

Gedrag, overlast en delinquentie onder jongeren hangen vaak samen met een combinatie van psychosociale problemen, groepsdruk en een kwetsbare leefomgeving. Vooral jongeren uit sociaaleconomisch kwetsbare situaties lopen een groter risico

op zowel ouderschap als slachtofferschap. Binnen jongerengroepen kunnen negatieve groepsdynamieken en straatcultuur grensoverschrijdend gedrag versterken, terwijl middelengebruik en psychische problematiek elkaar regelmatig beïnvloeden en versterken. Tegelijkertijd blijkt dat peers en groepsbinding niet alleen risico's met zich meebrengen, maar ook kansen bieden: positieve rolmodellen en steun vanuit de omgeving kunnen een belangrijke beschermende factor vormen in het voorkomen van verdere ontsporing.

Delinquent gedrag komt in een groot deel van de onderzochte jongerengroepen voor en varieert van overlast en vandalisme tot geweld, fraude en betrokkenheid bij drugshandel. Groepsdruk, status, snel geld verdienen en sociale media spelen hierbij een belangrijke rol. Vooral kwetsbare jongeren lopen risico om meegezogen te worden in criminele netwerken, waarbij grensoverschrijdend gedrag soms wordt verheerlijkt binnen straat- en onlineculturen. Maar evengoed blijkt dat niet alle jongeren binnen deze groepen delinquent zijn; meelopers en beïnvloedbare jongeren vormen een belangrijke risicogroep. Professionals benadrukken daarom het belang van vroegsignalering, positieve rolmodellen en samenwerking tussen het sociale en veiligheidsdomein om verdere escalatie en doorgroei naar zwaardere criminaliteit te voorkomen.

Deelname drugshandel

Drugshandel is voor een aanzienlijke groep jongeren onderdeel geworden van hun leefwereld en varieert van handel in vapes, snus en cannabis tot betrokkenheid bij harddrugs en georganiseerde criminaliteit. Vooral sociale media en bezorgstructuren hebben de toegankelijkheid en

zichtbaarheid van de handel vergroot. Jongeren worden vaak vanuit groepsdruk, geldingsdrang, financiële motieven of familie- en straatnetwerken de handel ingetrokken, waarbij minderjarigen een kwetsbare positie innemen als loopjongen of dealer.

Echter signaleren professionals ook dat niet alle jongeren langdurig actief blijven in het criminele circuit en dat begeleiding, positieve rolmodellen, ouderbetrokkenheid, dagbesteding en samenwerking tussen zorg-, veiligheids- en onderwijsinstaties beschermende factoren kunnen zijn. Hoewel sommige vormen van overlast en onverbloemde wapencultuur lijken af te nemen, blijven drugshandel, online beïnvloeding en illegale handel in onder meer vapes en vuurwerk belangrijke aandachtspunten.

14.3 Groepen en middelengebruik

Groepsbinding en sociale erkenning spelen een belangrijke rol in het leven van jongeren en beïnvloeden ook hun middelengebruik. Jongeren bewegen zich hierbij tussen verschillende domeinen — thuis, school, straat, recreatie en uitgaan — waarin gebruik op uiteenlopende manieren zichtbaar wordt. Sociale media en online straatculturen versterken groepsvorming, identiteitsontwikkeling en de verspreiding van trends en middelengebruik. Hoewel veel jongeren zonder problemen deelnemen aan deze jeugdculturen, kunnen groepsdruk, normalisering van gebruik en beperkte sociale controle bijdragen aan risicovol gedrag. Daartegenover staat dat positieve vriendschappen, sport, werk en betrokken begeleiding belangrijke beschermende factoren zijn binnen de ontwikkeling van jongeren.

Groepsbinding onder jongeren ontstaat vanuit gedeelde achtergronden, buurten, muziekstijlen, hobby's, straatculturen en soms ook middelengebruik of criminaliteit. Zowel online als offline spelen groepen een belangrijke rol in identiteitsvorming, sociale erkenning en gevoelens van verbondenheid. Voor veel jongeren bieden groepen steun, vriendschap en een veilige sociale omgeving, maar binnen sommige groepen kunnen ook negatieve normen, statusdruk en risicogedrag worden versterkt. Vooral wanneer problemen op meerdere leefgebieden samenkomen — zoals schooluitval, middelengebruik, werkloosheid en criminaliteit — neemt de kans toe dat groepen een negatieve invloed krijgen op gedrag en toekomstperspectief van jongeren. Tegelijkertijd laten sport, werk, positieve rolmodellen en veilige ontmoetingsplekken zien dat groepsbinding ook juist beschermend en verbindend kan werken.

Vier profielen risicjongeren

Uit de 29 onderzochte jongerengroepen blijkt dat middelengebruik en drugshandel in uiteenlopende vormen voorkomen en sterk verweven zijn met sociale context, groepsdynamiek en leefomgeving. Binnen deze groepen varieert het gedrag van experimenteel en recreatief gebruik tot problematisch en roekeloos gebruik, waarbij bij een deel ook sprake is van structurele overlast, verslaving en criminele betrokkenheid.

Professionals onderscheiden vier profielen van risicjongeren. *Eigenheimers* zijn vooral te vinden in kleinere, vaak hechte dorpsgemeenschappen waar middelengebruik zich relatief gesloten afspeelt en vooral cannabis en alcohol centraal staan. *Gangsters* kenmerken zich door

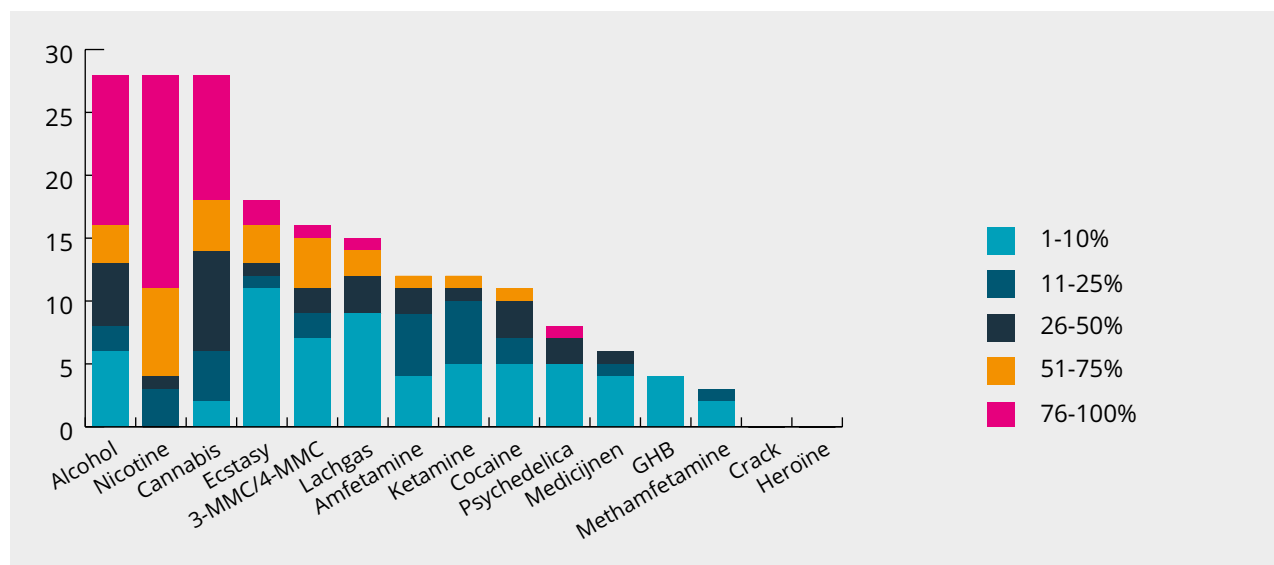
straatgerichte groepsculturen in stedelijke achterstandswijken, waar status, geld en reputatie vaak samenhangen met (drug) criminaliteit en middelengebruik vooral verborgen plaatsvindt. *Expressionisten* zijn sterk verbonden aan muziek- en uitgaanculturen en hebben een breder en vaak experimenteler middelenpalet, met name in weekends en festivals. *Getroebleerden* vormen de meest kwetsbare groep, met meervoudige problematiek, intensief gebruik en een hoge mate van afhankelijkheid en risicogedrag.

Overkoepelend laten de bevindingen zien dat middelengebruik niet losstaat van sociale binding, leefomstandigheden en groepsnormen. De combinatie van groepsdruk, beschikbaarheid van middelen en kwetsbaarheid van jongeren bepaalt in belangrijke mate het risico op problematisch gebruik en betrokkenheid bij criminaliteit.

14.4 Mate van verspreiding (diffusie en dynamiek)

De populariteit van middelen (diffusie) wordt bepaald door de mate waarin ze voorkomen binnen de deelnemende groepen (figuur 14.1). Alcohol, cannabis en nicotine kennen een *zeer hoge diffusie* omdat deze middelen in vrijwel alle groepen worden gebruikt en vaak door een meerderheid van de jongeren binnen die groepen. Aan de andere kant van het spectrum is sprake van een *geringe diffusie* bij GHB en psychedelica, die slechts in een beperkt aantal groepen voorkomen en ook daarbinnen door een kleine minderheid worden gebruikt. De overige middelen nemen een tussenpositie in met ecstasy, lachgas en 3-MMC als meest populaire middelen.

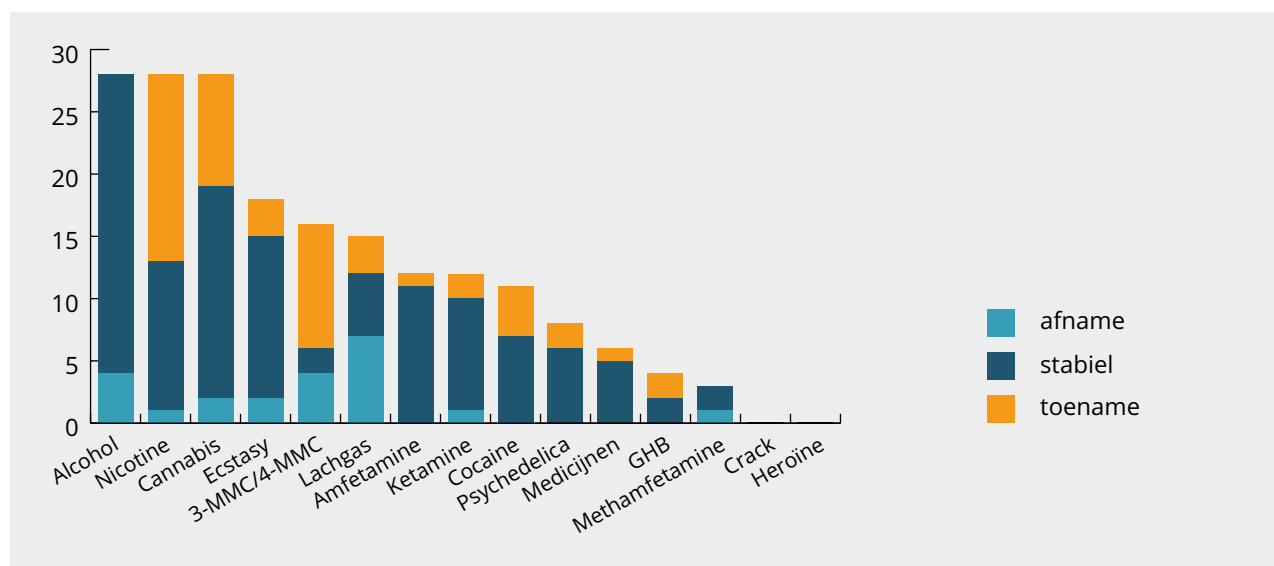
Figuur 14.1 Overzicht verspreiding middelengebruik binnen en over groepen laatste half jaar (aantal groepen)

Wat betreft de dynamiek in middelen-gebruik (figuur 14.2) valt vooral de toename van nicotinegebruik en, in iets mindere mate, ook cannabis op. Binnen de uppers laat 3-MMC/4-MMC de grootste stijging

zien. Daarnaast valt juist de afname van het gebruik van lachgas op. Voor middelen zoals ketamine, GHB en psychedelica is het gebruik over het geheel genomen stabiel gebleven.

Figuur 14.2 Overzicht dynamiek middelengebruik laatste jaar (aantal groepen)

Dat er over het algemeen vaker stijgend dan dalend gebruik wordt gerapporteerd, hangt samen met de inclusiecriteria van de risicogroepen: groepen met weinig of geen middelengebruik vallen buiten deze monitor. Bovendien bevindt een substantieel deel van de jongeren zich in een experimentele fase. Dat neemt echter niet weg dat er verschillen bestaan tussen middelen in de mate van toename, en dat sommige individuele middelen juist een daling laten zien.

14.5 Alcohol, cannabis en nicotine

Alcohol

- Alcoholgebruik onder jongeren wordt door professionals vooral verklaard door een combinatie van sociale, culturele, psychologische en situationele factoren. Een belangrijke motor is de sociale functie van alcohol: jongeren drinken vaak samen om gezelligheid te versterken, iets te vieren of onderdeel te zijn van groepsactiviteiten zoals uitgaan, sport of informele bijeenkomsten. Groepsdruk, status en het gevoel ergens bij te horen spelen hierbij regelmatig een versterkende rol.
- De context waarin alcohol wordt gebruikt is breed, maar vooral sociaal en informeel. Gebruik vindt meestal plaats in groepsverband, in het weekend en op plekken variërend van thuis en keet tot publieke ruimtes, festivals en uitgaanssettings. Alcohol wordt vaak gecombineerd met andere middelen (o.a. uppers en cannabis) en maakt in sommige groepen deel uit van bredere uitgaans- of straatculturen.
- Daarnaast zijn culturele en normatieve factoren van invloed. In sommige regio's en gezinnen is alcoholgebruik sterk genormaliseerd, waardoor jongeren er vroeg mee in aanraking komen en het als vanzelfsprekend onderdeel van het sociale leven zien. De beschikbaarheid van alcohol

in de directe omgeving versterkt dit effect, terwijl het in andere groepen juist minder zichtbaar of afwezig is.

- Naast sociale en culturele motieven spelen ook individuele factoren een rol. Jongeren drinken uit nieuwsgierigheid en experimenteerdrang, om grenzen te verkennen of ontspanning te zoeken. Voor een deel van de jongeren vervult alcohol bovendien een copingfunctie: het wordt gebruikt om stress, problemen thuis of negatieve emoties tijdelijk te dempen. Bij oudere jongeren kan daarnaast sprake zijn van gewoontegebruik of (beginnende) afhankelijkheid.
- Alcoholgebruik onder jongeren is geen eendimensionaal gedrag, maar het resultaat van een samenspel van groepsdynamiek, culturele normalisering, beschikbaarheid en individuele motieven. Hoewel het gebruik in veel groepen experimenteel en recreatief blijft, kan het in sommige contexten uitgroeien tot structureler, risicovoller of probleemgedreven gebruik, vooral wanneer sociale en psychische kwetsbaarheden samenkomen.

Nicotine (tabak, vpen en snus)

- Nicotinegebruik onder jongeren is zeer wijdverspreid: in 28 van de 29 onderzochte groepen wordt het gebruikt, vaak door een groot deel of zelfs door vrijwel alle jongeren. Het gebruik is daarmee sterk genormaliseerd in zowel stedelijke als landelijke contexten.
- Snus en vapes zijn de belangrijkste nicotineproducten binnen jongerengroepen. Ze worden vaker genoemd dan traditionele tabaksproducten. Vooral vpen is breed ingeburgerd, terwijl snus vaker voorkomt bij jongeren met een niet-Nederlandse achtergrond en in sommige gevallen wordt gekoppeld

aan straatcultuur. Beide middelen worden vaak gelijktijdig gesignaleerd en worden door professionals gezien als nieuwe, laagdrempelig beschikbare nicotinevormen.

- Nicotinegebruik is sterk verweven met het sociale leven van jongeren. Het gebruik vindt vooral plaats in groepsverband, op school, in de openbare ruimte of tijdens het 'hangen'. Binnen veel groepen is vaperen zo normaal geworden dat niet-gebruik eerder opvalt dan wel-gebruik. Het gebruik wordt versterkt door groepsdruk, imago, smaakvarianten en de beleving dat het minder schadelijk is dan roken.
- De beschikbaarheid van nicotineproducten is groot, ondanks regelgeving. Jongeren verkrijgen producten via vriendengroepen, school, sociale media (zoals Snapchat en Telegram), oudere bekenden en soms winkels of buitenlandse kanalen. Er is sprake van een informele en deels illegale markt waarin jongeren ook zelf handelen in vapes en snus.
- Het gebruik varieert van incidenteel tot zeer frequent en zelfs dagelijks. Vooral vaperen kan uitgroeien tot bijna continu gebruik en vertoont duidelijke tekenen van afhankelijkheid. Waar jongeren vaak beginnen uit nieuwsgierigheid of sociale druk, ontwikkelt een deel zich richting gewoontegebruik en verslaving.
- Nicotinegebruik leidt tot uiteenlopende gezondheidsrisico's, waaronder lichamelijke klachten, concentratieproblemen en verslaving. Jongeren onderschatten deze risico's vaak. Daarnaast zijn er sociale en financiële gevolgen, zoals afhankelijkheid, conflicten en in sommige gevallen betrokkenheid bij informele of illegale handel om gebruik te financieren.
- Het nicotinegebruik neemt in veel groepen toe of blijft stabiel; afname is

zeldzaam. De toename is vooral zichtbaar bij jongeren met een gemengde of niet-Nederlandse achtergrond. Over de hele linie verschuift het gebruik van experimenteren naar structureel en afhankelijk gebruik

Cannabis

- Cannabisgebruik is in vrijwel alle onderzochte jongerengroepen aanwezig. Hoewel het gebruik nog steeds breed verspreid is, lijkt er sprake van een verschuiving naar kleinere subgroepen waarin intensiever wordt gebruikt.
- Cannabisgebruik heeft een sterke sociale functie en vindt meestal plaats in groepsverband als onderdeel van ontspanning, gezelligheid en groepsvorming. Het middel is traditioneel ook nauw verweven met subcultuurtjes als hip hop en rap waar het vaak bezongen wordt.
- De motieven voor cannabisgebruik zijn divers en overlappen vaak. Nieuwsgierigheid, ontspanning, verveling en sociale invloed spelen een belangrijke rol, vooral bij experimenteel gebruik. Gebruik van cannabis wordt soms aangewend bij stress, psychische problemen, spanningen thuis of gevoelens van onrust.
- Cannabis is relatief eenvoudig verkrijgbaar via dealers, sociale media, coffeeshops en (oudere) vrienden. De normalisering van gebruik binnen groepen - en soms ook binnen gezinnen - verlaagt de sociale drempel om te gebruiken. Nieuwe cannabisproducten, zoals THC-vapes, gummies en eetbare producten, verbreden het aanbod verder.
- De gebruikspatronen lopen uiteen van incidenteel experimenteren tot dagelijks en problematisch gebruik. Waar sommige jongeren beperkt blijven tot recreatief weekendgebruik, ontwikkelt een andere groep een patroon van gewoonte- of

overmatig gebruik. Vooral dagelijks gebruik kan leiden tot afhankelijkheid, verlies van structuur en een grotere verwevenheid van cannabis in het dagelijks functioneren.

- Professionals signaleren uiteenlopende risico's van cannabisgebruik. Op cognitief vlak worden concentratieproblemen, geheugenproblemen, verminderde motivatie en schooluitval genoemd. Daarnaast komen psychische klachten voor, zoals paranoia, somberheid, prikkelbaarheid en emotionele afvlakking. Intensief gebruik hangt soms samen met sociale isolatie, verminderde zelfzorg en problemen op school, werk of in relaties. Bij sommige jongeren is sprake van afhankelijkheid en ontwenningsverschijnselen.
- In de meeste groepen blijft cannabisgebruik stabiel, maar in ongeveer een derde van de groepen is sprake van een toename. Deze stijging hangt samen met ouder worden, grotere beschikbaarheid en afnemend taboe binnen de groep en cannabis vaker openlijk wordt gebruikt. Maar er zijn ook groepen waarin het gebruik recreatief blijft of juist afneemt door veranderingen in groepsdynamiek of begeleiding.
- Cannabisgebruik is stevig verankerd in de leefwereld van veel jongeren. De brede beschikbaarheid en culturele inbedding zorgen ervoor dat cannabis vaak als relatief onschuldig wordt gezien. Tegelijkertijd is er een groep bij wie het gebruik verschuift van experimenteel of recreatief naar structureel en functioneel gebruik, met risico's voor cognitief functioneren, psychisch welzijn, schoolloopbaan en sociale ontwikkeling.

14.6 Stimulantia

- Ecstasy, cocaïne, 3-MMC en amfetamine behoren tot de stimulantia: middelen met een oppeppende en (mild) euforische werking. Van deze middelen blijft ecstasy het populairst, op de voet gevolgd door 3-MMC, dat inmiddels vaker wordt gebruikt dan cocaïne en amfetamine.

Ecstasy

- Van de 18 groepen waarin ecstasy wordt gebruikt, bestaat ongeveer de helft voornamelijk uit jongeren van Nederlandse komaf. De overige groepen hebben een gemengde of voornamelijk niet-Nederlandse samenstelling. De groepen waarin ecstasygebruik het meest voorkomt bestaan vooral uit jongeren van Nederlandse afkomst. De meeste groepen zijn gemengd qua geslacht. De gemiddelde leeftijd ligt tussen de 13 en 26 jaar, waarbij in het merendeel van de groepen de meerderheid minderjarig is. De meeste groepen wonen in stedelijk gebied.
- Ecstasygebruik is sterk verbonden aan festivals, elektronische muziek en uitgaanscultuur. Jongeren gebruiken het middel vooral tijdens feesten, maar ook op privéfeestjes, in keten en op illegale raves. Bekende bijnamen zijn 'X', 'sjieve' en 'molly'. Gebruik hangt samen met gezelligheid, sociale verbondenheid, verhoogde energie en intensere muziekbeleving. Jongeren gebruiken ecstasy meestal in kleine groepen en vrijwel nooit alleen. Vooral binnen jongere groepen heeft het gebruik een experimenteel karakter. Combinatiegebruik met cannabis, nicotineproducten en soms 3-MMC komt regelmatig voor.
- Ecstasy wordt meestal gekocht via vrienden, dealers binnen het netwerk of via sociale media zoals WhatsApp en

Snapchat. De gemiddelde prijs ligt rond de €4 à €5 per pil, waarbij bij grotere afnames soms korting wordt gegeven. Het testen van pillen gebeurt nauwelijks

- Omdat ecstasy meestal incidenteel wordt gebruikt, signaleren professionals relatief weinig directe gezondheidsproblemen. Risico's nemen toe bij frequent of solistisch gebruik en bij combinatiegebruik met andere middelen. Professionals signaleren daarnaast dat jongeren soms geen hulp zoeken uit angst voor handhaving of omdat ouders niet op de hoogte zijn. Tegelijkertijd zijn er ook groepen waarin jongeren op elkaar letten, bijvoorbeeld door aanwezigheid van een tripsitter.
- **Dynamiek en signalen:** het ecstasygebruik binnen de meeste groepen is het afgelopen jaar stabiel gebleven. In een kleiner aantal groepen is sprake van een toename of afname. Toegenomen gebruik hangt volgens professionals soms samen met vaker uitgaan, meer festivalbezoek en contact met oudere jongeren.

Cocaïne

- Van de 11 groepen waarin cocaïne wordt gebruikt, bestaat ongeveer de helft uit jongeren van Nederlandse komaf en de andere helft uit etnisch gemengde groepen. De meeste groepen zijn gemengd qua geslacht; slechts twee groepen bestaan alleen uit mannen. De gemiddelde leeftijd ligt tussen de 13 en 23 jaar, waarbij in de meeste groepen de meerderheid minderjarig is. Het merendeel van de groepen woont in stedelijk gebied.
- Cocaïne staat bekend onder bijnamen als 'sos', 'envelop' en 'witte parachute'. Gebruik vindt plaats tijdens feesten, thuis en bij het uitgaan. Belangrijke motieven zijn gezelligheid, langer door kunnen gaan,

meer energie ervaren en zich socialer of zelfverzekerder voelen. Soms speelt ook stoerdoenerij een rol. Combinatiegebruik komt voor met onder andere 3-MMC, ecstasy, ketamine, cannabis en alcohol, waarbij alcohol vaak wordt gebruikt om negatieve effecten te dempen. Professionals signaleren cocaïnegebruik minder vaak dan gebruik van andere middelen, mede vanwege de relatief hoge prijs. De doorsnee gebruiker is daardoor vaker een jongvolwassene met eigen inkomen.

- Cocaïne wordt meestal verkregen via oudere groepsleden, via-via contacten en bezorgdiensten. De prijs ligt doorgaans tussen de €40 en €60 per gram, al wordt in sommige groepen melding gemaakt van goedkopere en vermoedelijk minder zuivere cocaïne.
- Door de jonge leeftijd van veel gebruikers en het vaak incidentele karakter van het gebruik is er meestal nog geen duidelijke gezondheidsproblematiek zichtbaar. Cocaïne werkt bovendien niet kalmerend bij jongeren met agressieproblematiek. Professionals wijzen erop dat de combinatie van alcohol en cocaïne op jonge leeftijd mogelijk een risico vormt voor later problematisch gebruik.
- **Dynamiek en signalen:** cocaïne wordt minder vaak gebruikt dan ecstasy en de gebruikerssubgroepen blijven relatief klein. Ten opzichte van de vorige meting is het aantal groepen waarin cocaïnegebruik voorkomt afgenomen. Binnen de 11 groepen waar gebruik plaatsvindt, blijft het gebruik in de meeste gevallen stabiel, terwijl in een kleiner deel sprake is van een toename. Beschikbaarheid binnen vriendengroepen speelt hierbij een belangrijke rol en verlaagt de drempel tot gebruik.

3-MMC

- Van de 16 groepen waarin 3-MMC wordt gebruikt, bestaat ongeveer de helft voornamelijk uit jongeren van Nederlandse komaf. De overige groepen hebben een gemengde of voornamelijk niet-Nederlandse samenstelling. De groepen waarin het gebruik het sterkst aanwezig is, bestaan vrijwel allemaal voornamelijk uit jongeren van Nederlandse afkomst. De meeste groepen zijn gemengd qua geslacht. Het merendeel van de groepen is in meerderheid minderjarig. De gebruikerskern binnen deze groepen is vaak breder dan bij andere middelen.
- 3-MMC wordt gebruikt in heel uiteenlopende settings en staat bekend als 'meow', 'miauw', 'poes' en '3M'. Gebruik hangt samen met uitgaan, verveling, sociale beïnvloeding en het versterken van feestervaringen. Jongeren gebruiken het zowel experimenteel als functioneel, bijvoorbeeld voor meer energie, zelfvertrouwen en euforie. Er zijn signalen dat 3-MMC in bepaalde groepen amfetamine deels vervangt.
- **Aanbod verkrijgbaarheid.** Ondanks het verbod op 3-MMC blijft het middel breed beschikbaar via dealers, bezorgdiensten en sociale media zoals WhatsApp, Snapchat en Telegram. De markt is onoverzichtelijk geworden doordat andere cathinonen regelmatig als 3-MMC worden verkocht. De prijs varieert sterk per regio en aanbieder. Vooral in sommige provincies liggen prijzen aanzienlijk lager dan in de Randstad.
- **Gebruikspatronen.** 3-MMC wordt voornamelijk gesnoven en vaak gecombineerd met andere middelen zoals ecstasy en cocaïne. Voor veel jongeren blijft het gebruik incidenteel en gekoppeld aan uitgaan of vakantie, maar

binnen sommige groepen is sprake van intensiever gebruik met hoge doseringen en gebruik buiten feestmomenten. Vooral jongeren die ook doordeweeks gebruiken, lijken vaker moeite te hebben hun gebruik te beheersen. Wisselende kwaliteit en onbekendheid met de exacte inhoud vergroten de risico's van gebruik

- **Gezondheidsproblematiek.**

Naast recreatief gebruik signaleren professionals ook duidelijke risico's en negatieve gevolgen zoals verminderde zelfcontrole, problemen op school of werk, sociale problemen en gezondheidsklachten. Er zijn signalen van afhankelijkheid, somberheid, overprikkeling, ondergewicht en uitval op meerdere leefgebieden. Jongeren nemen soms afstand van groepen wanneer gebruik problematisch wordt. Tegelijkertijd laten sommige gebruikers na behandeling juist herstel en vermindering van gebruik zien.

- **Dynamiek en signalen.** In de meeste groepen waar 3-MMC wordt gebruikt, signaleren professionals een toename van het gebruik; en in uiteenlopende settings. Tegelijkertijd zijn er signalen dat als gevolg van negatieve ervaringen en een verslechterd imago, meer jongeren afstand nemen van het middel.

Amfetamine

- De groepen waarin het gebruik het hoogst is, bestaan vrijwel allemaal voornamelijk uit jongeren van Nederlandse afkomst. De meeste groepen zijn gemengd qua geslacht en gemiddeld tussen de 13 en 23 jaar; waarvan het merendeel minderjarig. De meeste gebruikende groepen wonen in stedelijk gebied.
- Amfetaminegebruik lijkt minder populair te worden onder jongeren, mede doordat 3-MMC en vergelijkbare middelen terrein winnen. Gebruik komt vaker voor onder

oudere gebruikersgroepen. Binnen groepen wordt amfetamine vooral gebruikt om langer door te gaan tijdens het uitgaan, in combinatie met alcohol of functioneel bij fysiek zwaar werk en lange werkdagen. Sommige gebruikers geven de voorkeur aan 3-MMC omdat de werking daarvan als beter controleerbaar wordt ervaren. De prijs varieert regionaal, waarbij middelen in de Randstad doorgaans duurder zijn.

- **Dynamiek en signalen.** Van de vier besproken stimulantia is amfetamine het minst breed verspreid. Net als in eerdere meetjaren zijn er geen groepen waarin iedereen amfetamine gebruikt. In de meeste groepen blijft het gebruik stabiel en er zijn nauwelijks signalen van toename. Zowel relatief als absoluut lijkt sprake van een verdere stabilisering van het gebruik.

14.7 Narcosemiddelen

Lachgas blijft net als in de tweede meting (2020-2021) het meest gebruikte narcosemiddel, maar wordt op de voet gevolgd door ketamine. GHB sluit de rij. Lachgas blijft aan populariteit inleveren, terwijl ketamine stabiel blijft. Het GHB-gebruik blijft gering.

Lachgas

- Van de 15 groepen waarin lachgas wordt gebruikt, bestaat een kleiner deel voornamelijk uit jongeren van Nederlandse komaf. De overige groepen hebben een gemengde of voornamelijk niet-Nederlandse samenstelling. De meeste groepen zijn gemengd qua geslacht, al bestaan enkele groepen uitsluitend uit mannen. De leeftijd varieert tussen de 13 en 26 jaar, waarbij in het merendeel van de groepen de meerderheid minderjarig is.

Lachgasgebruik komt vooral voor binnen jonge, diverse en stedelijke groepen.

- **Context gebruik.** Lachgasgebruik ontstond in veel groepen als sociale activiteit tijdens de coronaperiode, vaak in auto's, op parkeerplaatsen of tijdens thuisfeestjes. Waar het middel aanvankelijk werd gezien als onschuldig en gezellig, signaleren professionals dat problematiek rondom gebruik tegenwoordig vaker een verbindende factor vormt. Hoewel lachgas in sommige groepen minder populair lijkt geworden, zijn er ook signalen van hernieuwde toename. Het gebruik heeft zich bovendien verplaatst van de openbare ruimte naar de privésfeer, waardoor het minder zichtbaar is voor professionals. Binnen sommige groepen wordt lachgas gebruikt om negatieve gevoelens te dempen, terwijl het in andere groepen nog steeds samenhangt met status, plezier en feestcultuur.
- **Gebruikspatronen.** Het gebruik van lachgas laat een grillig patroon zien. Veel jongeren lijken minder te gebruiken door grotere bewustwording van de risico's en verminderde beschikbaarheid. Gebruik vindt vooral plaats tijdens thuisfeestjes en sociale gelegenheden en heeft soms het karakter van een 'zomerdrug'. Tegelijkertijd signaleren professionals ook periodes van escalatie, waarbij jongeren langdurig en intensief gebruiken. Lachgas wordt regelmatig gecombineerd met alcohol, cannabis, MDMA en 3-MMC, wat de risico's vergroot.
- **Aanbod en verkrijgbaarheid.** Hoewel lachgas moeilijker verkrijgbaar lijkt dan voorheen, blijft het beschikbaar via informele netwerken en sociale media zoals Snapchat. Handel vindt nog steeds plaats rondom thuisfeestjes en binnen vriendengroepen. Professionals

signaleren daarnaast smokkel en een blijvende winstmarge op de verkoop, waardoor handel financieel aantrekkelijk blijft.

- **Gezondheidsproblematiek.**

Professionals signaleren soms ernstige lichamelijke en mentale gevolgen van langdurig lachgasgebruik, waaronder uitputting, zelfverwaarlozing, neurologische klachten en afhankelijkheid. Schaamte en angst zorgen ervoor dat jongeren vaak laat of helemaal niet in beeld komen bij hulpverlening. Ook toegang tot zorg vormt soms een drempel. Tegelijkertijd lijken negatieve ervaringen van anderen sommige jongeren juist af te schrikken. Daarnaast brengt lachgasgebruik risico's met zich mee in het verkeer en andere onveilige situaties.

- **Dynamiek en signalen.** Het lachgasgebruik lijkt over het algemeen afgenomen ten opzichte van enkele jaren geleden en is minder zichtbaar geworden sinds het verbod. In de meeste groepen is het gebruik stabiel gebleven of afgenomen, al zijn er ook signalen van heropleving binnen bepaalde, vaak meer gemarginaliseerde stedelijke groepen.

Ketamine

- Van de 12 groepen waarin ketamine wordt gebruikt, bestaat bijna de helft voornamelijk uit jongeren van Nederlandse komaf. De overige groepen hebben een gemengde of voornamelijk niet-Nederlandse samenstelling. De meeste groepen zijn gemengd qua geslacht. Het merendeel van de groepen is minderjarig. Ketaminegebruik komt iets vaker voor binnen jonge en stedelijke groepen.
- Ketamine, ook wel 'keta', 'ket' of 'k' genoemd, bevindt zich binnen veel

groepen nog in een experimentele fase. Het middel is populair vanwege het unieke, mild verdovende effect dat gebruikers als anders ervaren dan andere drugs. Vooral onder uitgaande jongeren heeft ketamine een aantrekkelijk imago en wordt het vaak gebruikt tijdens of na het feesten.

- Ketamine wordt vooral aangeboden via bezorgdiensten op WhatsApp en Snapchat. Het gebruik vindt voornamelijk plaats tijdens feestjes en afterparties, maar ook thuis, in parken en op hangplekken. Jongeren gebruiken het meestal in het weekend, al komt doordeweeks gebruik ook voor. Ketamine wordt regelmatig gecombineerd met alcohol, cannabis, ecstasy en 3-MMC, en soms gebruikt om de effecten van stimulantia af te zwakken of beter te slapen.
- Professionals maken zich zorgen over de nonchalance rondom ketaminegebruik en signaleren risico's op problematisch gebruik. Er zijn signalen van lichamelijke klachten, zoals blaasproblemen, en van gebruik om depressieve gevoelens te reguleren. Binnen sommige groepen leidt zichtbare afhankelijkheid bij anderen juist tot een afname van het gebruik.
- **Dynamiek en signalen.** Het ketaminegebruik is in de meeste groepen het afgelopen jaar stabiel gebleven. In een kleiner aantal groepen is sprake van een toename of juist een afname van het gebruik

GHB

- GHB-gebruik wordt door professionals weinig gesignaleerd. Onbekendheid met het middel en het negatieve imago lijken hierbij een belangrijke rol te spelen. Professionals associëren GHB vooral met meer gemarginaliseerde groepen

en oudere gebruikers. Binnen sommige groepen wordt het middel gebruikt om de effecten van stimulantia te dempen. Incidenten met overdosering komen daarbij voor.

- GHB wordt soms zelf geproduceerd, maar ook aangeboden via bezorgdiensten op WhatsApp en Snapchat. Het gebruik vindt vooral plaats in privé-situaties en wordt regelmatig gecombineerd met uppers (o.a. 3-MMC) en cannabis. GHB-gebruik ontwikkelt zich vaak pas later in de gebruikerscarrière en komt relatief weinig voor onder jonge risicogroepen.
- **Dynamiek en signalen.** Het GHB-gebruik is stabiel, blijft vaak buiten beeld bij jongerenwerk en is vooral aanwezig binnen oudere en meer verborgen gebruikersgroepen

14.8 Overige middelen

Ten slotte blijven er nog enkele middelen over die slechts in beperkte mate worden gebruikt. Met uitzondering van 3-MMC (en varianten) hebben jongeren weinig ervaring met andere designerdrugs. Psychonauten die voortdurend met nieuwe middelen experimenteren, komen nauwelijks voor, al worden psychedelica wel in een kwart van de groepen gebruikt. Crack/basecok en heroïne komen niet meer voor, maar methamfetamine nog wel in een paar groepen.

14.9 Deskundigen over kansspelen

Voor het eerst zijn professionals bevraagd over gokken onder jongeren en jongvolwassenen. Dit gaat om een andere groep jongeren waarover deskundigen vertellen. In totaal konden 35 professionals verspreid over vrijwel alle provincies informatie geven over bijna 350 jongeren die deelnemen aan kansspelen, waarvan ten minste een kwart in behandeling is voor gokproblema-

tiek. Gokken varieert binnen groepen van incidenteel tot zeer frequent gebruik en komt in sommige groepen bij een meerderheid van de jongeren voor.

- **Risicogroepen en factoren.** De groep jonge gokkers is divers en kent geen eenduidig profiel. Wel zijn vooral jonge mannen oververtegenwoordigd. Risicofactoren hangen vaak samen en bestaan onder meer uit psychische problematiek, middelengebruik, verveling, sociale isolatie, schuldenproblematiek, lage sociaaleconomische positie en ouders met een gokverleden. Ook jongeren bij wie ogenschijnlijk alles goed gaat, kunnen in de problemen raken door onderschatting van de risico's.
- **Herkenning problematiek.** Gokproblematiek blijft vaak lang verborgen door schaamte, ontkenning en het solitaire karakter van online gokken. Problemen worden meestal pas zichtbaar wanneer schulden oplopen of financiële tekorten niet meer verborgen kunnen worden. Professionals signaleren vermijdend gedrag, lenen van geld, oplopende schulden en psychosociale problemen. Tegelijkertijd zien zij dat vroege signalering en steun vanuit familie of hulpverlening herstel kunnen bevorderen.
- **Soorten kansspelen.** Online gokken domineert onder jongeren, vooral sportweddenschappen via platforms zoals TOTO. Daarnaast komen crypto-gerelateerde activiteiten, online casino's en risicovol online handelen voor. Offline gokken, zoals krasloten, gokkasten en casino's, speelt een kleinere rol en komt vaker voor bij oudere jongeren. Gokken wordt steeds breder geïnterpreteerd en raakt verweven met online cultuur en gaming.
- **Toegankelijkheid en aanbod.** Online gokken is laagdrempelig, voortdurend beschikbaar en eenvoudig te verbergen.

Jongeren maken gebruik van zowel legale als illegale goksites en wisselen hier gemakkelijk tussen. Sociale media, influencers, sportreclames en vriendengroepen spelen een belangrijke rol in de blootstelling aan kansspelen. Minderjarigen krijgen soms toegang via accounts van anderen. Volgens professionals versterken reclame, bonussen en constante online prikkels de aantrekkelijkheid van gokken.

- **Motieven.** Jongeren gokken om uiteenlopende redenen, zoals spanning, verveling, groepsdruk, status, escapisme en de wens om snel geld te verdienen. Een eerste winstervaring kan sterk motiverend werken om door te gokken. Daarnaast spelen dopamine, competitiegevoel, coping bij stress of psychische problemen en sociale verbondenheid een belangrijke rol. Veel jongeren onderschatten daarbij de risico's en ontwikkelen irrationele overtuigingen over winstkansen.
- **Gokpatronen.** Het gokgedrag varieert van experimenteel en incidenteel tot dagelijks en problematisch. Inzetten lopen uiteen van enkele euro's tot honderden euro's per sessie. Bij problematisch gokken nemen frequentie, duur en financiële inzet sterk toe. Sommigen blijven gokken om eerdere verliezen terug te winnen, wat kan leiden tot escalatie, terugval en ernstige financiële problemen.
- **Normalisering en zorgen.** Online gokken wordt steeds normaler als gevolg van meer zichtbaarheid via sport, sociale media en online advertenties. Veel professionals maken zich zorgen over de toename van gokproblematiek onder minderjarigen en jongvolwassenen sinds de legalisering van online kansspelen. Zij pleiten voor strengere regelgeving, minder reclame, meer preventie, betere

signalering en grotere betrokkenheid van ouders, scholen en hulpverlening.

14.10 Hulp en preventie

- De aanpak van middelengebruik en aanverwante problematiek onder jongeren is overwegend laagdrempelig, relationeel en sterk netwerkgericht. Jongerenwerkers spelen hierin een centrale rol en werken intensief samen met verslavingszorg, scholen, gemeenten, gemeenten, zorg, politie en andere partners. Kern van de aanpak is vroegsignalering en het opbouwen van vertrouwen via laagdrempelig, vaak één-op-één contact.
- **Aanpak en werkwijze.** Effectieve hulp start meestal met informele gesprekken waarin jongeren zich gehoord voelen zonder oordeel. Vanuit langdurig contact worden gedragsveranderingen gestimuleerd, vaak via het principe van "zaadjes planten". Individuele begeleiding blijkt doorgaans effectiever dan groepsgerichte interventies, vanwege het belang van persoonlijke aandacht en vertrouwen. Groepsaanpakken werken vooral in specifieke contexten, zoals hechte groepen of gedeeld middelengebruik.
- **Samenwerking en toeleiding.** Samenwerking in de keten wordt als essentieel ervaren, vooral bij signalering en gezamenlijke casusaanpak. Tegelijkertijd blijft doorverwijzing naar specialistische zorg complex en ontbreekt regelmatig terugkoppeling over het verloop en resultaat van trajecten. Effectiviteit vraagt hier vooral om continuïteit en langdurige samenwerking.
- **Preventie en interventies.** Jongerenwerkers zijn veelal bekend met de preventie interventies die worden ingezet door de preventiewerkers van de instelling voor

verslavingszorg. Zij noemen bijvoorbeeld de campagnes als NIX-18 en nee tegen vpen maar kunnen ook specifieke interventies benoemen als Moti-4 en Keuzebaas. Zij geven aan dat herhaling, persoonlijke benadering en aansluiting bij de leefwereld van jongeren effectiever zijn dan losse, eenmalige interventies. Ook ouderbetrokkenheid en systeemgerichte aanpakken zijn waardevol maar lastig structureel te realiseren.

- **Wat werkt en knelpunten.** Langdurige relatieopbouw, vertrouwen en individuele aandacht vormen de basis van wat werkt. Peer-to-peer benaderingen en inzet van ervaringsdeskundigen lijken kansrijk. Tegelijkertijd blijven knelpunten bestaan, zoals beperkte hulpvraag bij jongeren, terugval, moeilijk bereikbare groepen en gebrekkige terugkoppeling vanuit de zorgketen.

Referenties

- Benschop, A & Nabben, T (2024) Antenne Amsterdam 2023: Trends in gebruik van alcohol, tabak, cannabis en andere drugs. Hogeschool van Amsterdam.
- Boekholt M (2021) What's the scoop? A sociological and concurrent triangulation approach towards the news media on and wastewater-based epidemiology for use in Dutch municipalities. Masterscriptie, Universiteit Utrecht.
- Brink M, Van den Broek A & Ramkers C (2021) Ervaringen van studenten met onderwijs en toetsen op afstand tijdens Corona. ISO Researchned.
- CBS (2019) Armoede & sociale uitsluiting 2019. Centraal Bureau voor de Statistiek.
- CBS (2020) Landelijke Jeugdmonitor 2020. Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Collins R (2004) Interaction ritual chains. Princeton University Press.
- De Jong JD (2007) Kapot moeilijk: een etnografisch onderzoek naar opvallend delinquent groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens. Aksant.
- Doornwaard S, Peeters, M, Leijerzapf M, de Haas J, Armaghan E & Kleinjan M. (2021) Mentaal kapitaal. Welke factoren spelen een rol bij ongezonde stress, prestatiedruk, schoolverzuim/ thuiszitten en schooluitval? Regionale Kenniswerkplaats Jeugd en Gezin Centraal.
- Duff C (2005) Party drugs and party people: examining the 'normalisation' of recreational drug use in Melbourne, Australia. International Journal of Drug Policy, 16: 161-168.
- El Hadioui I (2011) Hoe de straat de school binnendringt. Van Gennep.
- Ferwerda H & Van Ham T (2017) Lessen uit de aanpak van jeugdgroepen. Justitiële Verkenningen, 1: 112-126.
- Ferwerda H, Brouwer N, Hölzken I & Kroes L (2021) Misdaadcarrières voorkomen en doorbreken. Van analyse van het netwerk naar aanpak. Bureau Beke en Politie Eenheid Amsterdam.
- Fitzgerald R, Mazzerole L & Mazzerole R (2013) Drug normalisation and Australian youth: group differences in the social accommodation of drug use. Journal of Youth Studies, 16(7): 901-915.
- Gijsberts M, Portegijs W, de Bakker E, Versantvoort M & Broere J (2024) Samen verschillend. Een verkenning van de relatie tussen diversiteit en sociale cohesie in de buurt, op school en op het werk. Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Hartogsohn I (2017) Constructing drug effects: a history of set and setting. Drug Science, Policy and Law, 3: 1-17.
- Hayward JK (2004) City Limits: Crime Consumer Culture and the Urban Experience. Glasshouse.
- Hutten N & Smit-Rigter L (2024) Jaarbericht DIMS 2023, Trimbos-instituut.
- Kaldenbach H (2004) Respect! 99 tips voor het omgaan met jongeren in de straatcultuur. Prometheus.
- Kool L (2005) Witgoud en vuile was. Harddrugs in het lokale maatschappelijke discours en de leefwereld van jongeren in Spakenburg. Masterscriptie, Universiteit Utrecht.
- Korf DJ, Van Aalderen H & Mann R (1989) Drugs op het platteland: het drugsgebruik in een kleinere gemeente. Van Gorcum.
- Korf DJ (2006) De normalisering van cannabisgebruik. Justitiële Verkenningen, 32(6):115-130.
- Kozinets RV (2010) Netnography: doing ethnographic research online. Sage.
- Krullerig J, Mouktadibillah R & De Vries J (2021) Opgroeien in een kwetsbare wijk. Over buurteffecten en persoonlijke ervaringen van jongens en jonge mannen. Sociaal en Cultureel Planbureau. Den Haag.

- Lamont M & Molnár V (2002) The study of boundaries in the social sciences. *Annual Review of Sociology*, 28: 167-195.
- Measham F (2016) The normalization thesis – 20 years later. *Drugs: Education Prevention and Policy*, 23(3): 187-189.
- Measham F, Newcombe P & Parker H (1994) The normalization of recreational drug use amongst young people in North-West England. *The British Journal of Sociology*, 45(2): 397-412.
- Nabben T (2010) *High Amsterdam: Ritmes, roes en regels in het uitgaansleven*. Rozenberg Publishers.
- Nabben T & Bahara K (2020) *Als de tank je beste vriend wordt. Problematisch lachgasgebruik bij jonge Marokkaanse Amsterdammers. Adviezen en aanbevelingen voor een interventie en preventiecampagne*. Hogeschool van Amsterdam.
- Nabben T & Bens Chop A (2023) *Antenne 2022: trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Rozenberg Publishers.
- Nabben T & Korf DJ (2016a) *Politie en GHB-problematiek op het platteland*. Politie en Wetenschap.
- Nabben T & Korf DJ (2016b) *Drugs in rurale gebieden: GHB-gebruik en -handel op het Nederlandse platteland*. Tijdschrift over Cultuur & Criminaliteit, 6(2): 59-78.
- Nabben T, Boekholt M & Bens Chop A (2024) *Antenne Nederland: Regiomonitor drugs en risicojongeren 2022-2023*. Hogeschool van Amsterdam.
- Nabben T, Boekholt M & Bens Chop A (2025) *Antenne Nederland: Regiomonitor drugs en risicojongeren 2023-2024*. Hogeschool van Amsterdam.
- Nabben T, Van der Pol P & Korf DJ (2017) *Roes met een luchtje. Gebruik, gebruikers en markt van lachgas*. Rozenberg Publishers.
- Nabben T, Weijs J & Van Amsterdam J (2021) Problematic use of nitrous oxide by young Moroccan-Dutch adults, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(11): 55-74.
- Nabben T (2026) *'Oerend hard op poes'. Een kwalitatieve verkenning naar de opkomst, verspreiding en ontwikkeling van het gebruik van 3-MMC onder jonge gebruikers in landelijke gebieden in Nederland*. Hogeschool van Amsterdam en Trimbos-instituut
- O'Gorman A (2016) *Chillin, buzzin, getting mangled, and coming down: Doing differentiated normalisation in risk environments*. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 23(3): 247-254.
- Parker H, Aldridge J & Measham F (1998) *Illegal leisure: the normalization of adolescent recreational drugs use, adolescence and society*. Routledge.
- Parker H, Williams L & Aldridge J (2002) The normalization of 'sensible' recreational drug use: further evidence from the North West England longitudinal study, *Sociology*, 36(4): 941-964.
- Peters E (2015) *De straatcultuur in retrospectief*. Masterscriptie, Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Planken M (2018) *Drugs die kunnen we hier niet gebruiken. Denormalisatie van drugsgebruik in Oost-Brabant*. Projectplan. Novadic-Kentron.
- Presdee M (2000) *Cultural criminology and the carnival of crime*. Routledge.
- Roks R & Van den Broek J (2017) #HOUHETSTRAAT: straatcultuur op social media? Tijdschrift over Cultuur en Criminaliteit, 7(3): 31-50.

- Roks R & Van den Broek JBA (2020) Cappen voor Clout. Een verkennend onderzoek naar Rotterdamse jongeren, drill en geweld in het digitale tijdperk. Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Roks RA (2015) 'Never snitch broertje, want de straat hoort het.' *Ars Aequi*, 64(5): 422-425.
- Sansone L (1992) Schitteren in de schaduw: overlevingsstrategieën, subcultuur en etniciteit van Creoolse jongeren uit de lagere klasse in Amsterdam 1981-1990. Het Spinhuis.
- Schwartz T, Luiten W & Kok L (2020) Gezondheidsproblemen personen met een lage sociaaleconomische status. SEO economisch onderzoek.
- Segeren M (2020) Caught in adversity. The development, persistence and escalation of criminal behavior from a public mental health care perspective. Proefschrift, Vrije Universiteit Amsterdam.
- Shildrick T (2016) Normalisation, youth transitions and austerity. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 23(3): 264-266.
- Smit-Rigter L, Van Goor M & Schutten F (2024) Factsheet 3-MMC, Trimbos-instituut.
- Stevens G, Van Dorsselaer S, Boer M, De Roos S, Duinhof E, Ter Bogt T, Van den Eijnden R, Kuiper L, Visser D, Vollebergh W & De Looze M (2018) HBSC 2017: Gezondheid en welzijn van jongeren in Nederland. Universiteit Utrecht.
- Stoele MJ, Verdurmen J & Maalsté N (2004) Edam-Volendam ontnuchert. IVO/Trimbos-instituut.
- Ter Bogt T & Hibbel B (red.) (2000) Wilde jaren. Een eeuw jeugdcultuur. Lemma.
- Van der Laan AM & Beerthuizen MGCJ (red.) (2018) Monitor Jeugdcriminaliteit 2017. WODC/CBS.
- Van der Laan AM, Beerthuizen MGCJ & Boot NC (2020). Monitor Jeugdcriminaliteit 2020. WODC/CBS.
- Van Grinsven S & Verwest A (2017) Vijf jaar Aanpak Top600: waar staan we nu? *Justitiële Verkenningen*, 43(1): 127-141.
- Van Laar M, Cruts G, Van Miltenburg C, Strada L, Ketelaars T, Croes E, Beenackers E & Meijer R (2020) Jaarbericht Nationale Drug Monitor 2019. Trimbos-instituut.
- Van Laar MW & Van Ooyen-Houben MMJ (red.) (2016) Jaarbericht Nationale Drug Monitor 2015. Trimbos-instituut.
- Van Rooij A, Schoenmakers AM & Van de Mheen D (2011) Nationaal Prevalentie Onderzoek Middelegebruik 2009: De kerncijfers. IVO.
- Van Strijen F & Postema S (2009) Van de Straat: De straatcultuur van jongeren ontrafeld. SWP Uitgevers.
- Weerman FM, Lovegrove PJ & Thornberry T (2015) Gang membership transitions and its consequences: exploring changes related to joining and leaving gangs in two countries. *European Journal of Criminology*, 12: 70-91.
- Young J (2007) *The Exclusive Society*. Sage.
- Zinberg NE (1984) *Drug, Set and Setting*. Yale University Press.
- Zoutendijk A (2005) Aan lagerwal? Een verkenning van harddrugsgebruik op Urk. Masterscriptie, Universiteit Utrecht.

Tabellen

Tabel 1	Groepen Noord	117
Tabel 2	Groepen Oost	117
Tabel 3	Groepen Zuid	118
Tabel 4	Groepen West	119
Tabel 5	School en werk	120
Tabel 6	Thuisituatie, woonomgeving en delinquentie	120
Tabel 7	Alcohol, nicotine en cannabis	121
Tabel 8	Ecstasy, cocaïne en 3-mmc/4-mmc	122
Tabel 9	Amfetamine, lachgas en ketamine	123
Tabel 10	GHB, crack en heroïne	124
Tabel 11	Methamfetamine, psychedelica en medicijnen	125

Tabel 1 Groepen Noord

Code	Kenmerken				
	Stad of dorp/streek	Aantal jongeren (kerngroep)	Leeftijd (gemiddeld)	Man/vrouw	Afkomst meerderheid (niet-Nederlandse groepen) ⁹⁰
RN01DR	stad	20	11-18 (14)	60 / 40	Niet-Nederlands (Tur, Mar)
RN02GR	dorp	8	14-16 (15)	100	Nederlands (-)
RN03FR	stad	35	13-18 (16)	60 / 40	Nederlands (-)
RN04NH	dorpen (eiland)	25	14-18 (16)	75 / 25	Nederlands (-)

Tabel 2 Groepen Oost

Code	Kenmerken				
	Stad of dorp/streek	Aantal jongeren (kerngroep)	Leeftijd (gemiddeld)	Man/vrouw	Afkomst meerderheid (niet-Nederlandse groepen) ⁹⁷
RO01GE	stad	20	13-18 (16)	80 / 20	Gemengd (Som)
RO02OV	dorp	20	15-22 (17)	70 / 30	Niet-Nederlands Syr, Ira, Tur en Ind
RO03GE	stad	5	15-17 (16)	100 / 0	Nederlands (Ira, Eri)
RO04GE	dorp	25	17-25 (20)	75 / 0	Nederlands (-)
RO05GE	stad	30	12-16 (14)	50 / 50	Gemengd (Syr, Eri)
RO06GE	dorp	35	15-18 (16)	60 / 40	Nederlands (-)

90 Belangrijkste niet-Nederlandse groepen die genoemd werden: Ant = Antilliaans, Eritrees = Eri, Ind = Indonesisch, Iranees = Ira, Kaa = Kaapverdisch, Koe = Koerdistan, Mar = Marokkaans, Mol = Moluks, Poo = Pools, Som = Somalisch, Sur = Surinaams, Syr = Syrisch, Tur = Turks.

Tabel 3 Groepen Zuid

Code	Kenmerken				
	Stad of dorp/streek	Aantal jongeren (kerngroep)	Leeftijd (gemiddeld)	Man/vrouw	Afkomst meerderheid (niet-Nederlandse groepen) ⁹¹
RZ01NB	stad	15	16-18 (17)	100 / 0	Nederlands (Mol)
RZ02NB	stad	25	13-15 (14)	50 / 50	Nederlands (Poo, Tur, Eri)
RZ03NB	dorp	10	12-18 (17)	80 / 20	Nederlands (Mar, Poo, Tur, Eri)
RZ04ZE	dorp	10	17-20 (18)	70/30	Gemengd
RZ05ZE	stad	15	13-17 (15)	80/ 20	Nederlands (Syr, Koe)
RZ06LI	stad	50	14-20 (17)	80 / 20	gemengd (Eri, Mar, Tur)
RZ07LI	stad	20	15-21 (17)	40 / 60	gemengd (Ant, Sur, Syr, Mar)
RZ08ZE	stad	10	13-17 (15)	0 / 100	gemengd (Mar, Sur, Tur,)

91 Belangrijkste niet-Nederlandse groepen die genoemd werden: Ant = Antilliaans, Eritrees = Eri, Ind = Indonesisch, Ira = Iranes, Kaa = Kaapverdisch, Koe = Koerdistan, Mar = Marokkaans, Mol + Moluks, Poo = Pools, Som = Somalisch, Sur = Surinaams, Syr = Syrisch, Tur = Turks.

Tabel 4 Groepen West

Code	Kenmerken				
	Stad of dorp/streek	Aantal jongeren (kerngroep)	Leeftijd (gemiddeld)	Man/vrouw	Afkomst meerderheid (niet-Nederlandse groepen) ⁹²
RW02ZH	stad	40	12-30 (16)	60/ 40	gemengd (Syr, Mar, Kaa)
RW03NH	stad	10	22-24 (23)	100 / 0	Nederlands
RW04UT	stad	40	23-29 (26)	70 / 0	niet-Nederlands (Mar)
RW05NH	dorp	40	14-23 (17)	100 / 0	niet-Nederlands (Mar)
RW06NH	stad	20	14-18 (16)	100 / 0	niet-Nederlands (Mar, Sur, Tur)
RW07NH	stad	25	12-24 (16)	0 / 100	niet-Nederlands (Mar. Pal, Tur)
RW08FL	stad	25	12-19 (15)	100 / 0	niet- Nederlands (Mar, Bos, Roe)
RW09ZH	stad	50	14-32 (16)	50 /50	Nederlands (-)
RW10ZH	dorp	60	14-22 (19)	70 / 30	niet-Nederlands (Som, Mar, Ira, Ant)
RW11ZH	dorp	25	10-15 (13)	40 / 60	Gemengd (Syr. Mar, Roe, Tur)
RW12ZH	stad	60	14-27 (19)	85 / 15	niet-Nederlands (Mar, Tur, Poo)

92 Belangrijkste niet-Nederlandse groepen die genoemd werden: Ant = Antilliaans, Eritrees = Eri, Ind = Indonesisch, Kaa = Kaapverdisch, Koe = Koerdistan, Mar = Marokkaans, Mol = Moluks, Poo = Pools, Som = Somalisch, Sur = Surinaams, Syr = Syrisch, Tur = Turks.

Tabel 5 School en werk

	School en werk		
	school- gaand	werkend	werk- loos
Noord			
RN01DR	100%		
RN02GR	100%		
RN03FR	85%	15%	
RN04NH	90%	5%	5%
Oost			
RO01GE	90%	5%	5%
RO02OV	100%		
RO03GE	100%		
RO04GE		30%	70%
RO05GE	75%		25%
RO06GE	20%	80%	
Zuid			
RZ01NB	80%		20%
RZ02NB	90%		10%
RZ03NB	90%	5%	5%
RZ04ZE	20%	60%	20%
RZ05ZE	80%	15%	5%
RZ06LI	75%	20%	5%
RZ07LI	70%	5%	25%
RZ08ZE	100%		
West			
RW02ZH	60%	20%	20%
RW03NH	0%	90%	10%
RW04UT	10%	30%	60%
RW05NH	70%	20%	10%
RW06NH	70%	20%	10%
RW07NH	100%		
RW08FL	85%	5%	10%
RW09ZH	35%	35%	30%
RW10ZH	65%	30%	5%
RW11ZH	95%		5%
RW12ZH	50%		50%

Tabel 6 actief in drugshandel

	Drugshandel	
	wel problemen	geen problemen
Noord		
RN01DR	20%	80%
RN02GR	10%	90%
RN03FR	15%	85%
RN04NH	10%	90%
Oost		
RO01GE	50%	50%
RO02OV	45%	65%
RO03GE	10%	90%
RO04GE	30%	70%
RO05GE	10%	90%
RO06GE	20%	80%
Zuid		
RZ01NB		100%
RZ02NB	25%	75%
RZ03NB	30%	70%
RZ04ZE	?	?
RZ05ZE	20%	80%
RZ06LI	15%	80%
RZ07LI	25%	75%
RZ08ZE		100%
West		
RW02ZH	50%	50%
RW03NH	10%	90%
RW04UT	40%	60%
RW05NH	30%	70%
RW06NH	25%	75%
RW07NH	5%	95%
RW08FL	20%	80%
RW09ZH	10%	80%
RW10ZH		100%
RW11ZH	20%	80%
RW12ZH	15%	85%

Tabel 7 Alcohol, nicotine en cannabis⁹³

	Alcohol		Nicotine		Cannabis	
	verspreiding	dynamiek	verspreiding	dynamiek	verspreiding	dynamiek
Noord						
RN01DR	***	=	*****	+	**	=
RN02GR	*****	+	*****	+	**	+
RN03FR	*****	=	**	-	**	=
RN04NH	*****	=	*****	+	***	=
Oost						
RO01GE	*****	=	*****	+	*****	+
RO02OV	*****	+	*****	+	***	=
RO03GE	***	=	*****	+	*****	+
RO04GE	*****	=	*****	=	*****	=
RO05GE	*	=	*****	+	*	+
RO06GE	*****	+	*****	=	*****	=
Zuid						
RZ01NB	*****	=	*****	=	*****	=
RZ02NB	***	=	*****	+	***	=
RZ03NB	*****	=	*****	=	*****	=
RZ04ZE	*****	+	*****	=	*****	-
RZ05ZE	*****	=	*****	=	*****	=
RZ06LI	**	=	*****	+	***	+
RZ07LI	***	=	*****	=	*****	=
RZ08ZE	*****	+	*****	=	*****	+
West						
RW02ZH	*****	=	*****	=	*****	+
RW03NH	*****	-	-	0	*****	=
RW04UT	*	=	**	+	-	0
RW05NH	*	=	*****	+	***	=
RW06NH	*	=	**	=	***	+
RW07NH	**	=	*****	+	**	=
RW08FL	-	0	***	+	***	+
RW09ZH	*****	=	*****	+	***	=
RW10ZH	*	=	*****	+	*	=
RW11ZH	***	=	*****	=	*****	-
RW12ZH	*	=	*****	=	*****	=

93 **Verspreiding:** - (0%), * (1-10%), ** (11-25%), *** (26-50%), **** (51-75%), ***** (76-100%)
Dynamiek: - (afgenomen), = (stabiel), + (toegenomen)

Tabel 8 Ecstasy, cocaïne en 3-MMC/4-MMC⁹⁴

	Ecstasy		Cocaïne		3-MMC/4-MMC	
	verspreiding	dynamiek	verspreiding	dynamiek	verspreiding	dynamiek
Noord						
RN01DR	-	0	-	0	**	=
RN02GR	-	0	-	0	-	0
RN03FR	*	=	*	=	*	+
RN04NH	*	-	-	0	-	0
Oost						
RO01GE	*	=	*	=	*****	-
RO02OV	*	=	-	0	*	+
RO03GE	-	0	-	0	-	0
RO04GE	*****	=	-	0	*	-
RO05GE	-	0	-	0	-	0
RO06GE	*	=	*	=	*****	-
Zuid						
RZ01NB	*****	+	***	+	*****	+
RZ02NB	-	0	-	0	*	+
RZ03NB	*	=	-	0	***	+
RZ04ZE	*****	+	***	=	*	-
RZ05ZE	***	=	0	0	0	0
RZ06LI	*	=	0	0	0	0
RZ07LI	*	=	*	+	*	+
RZ08ZE	-	0	-	0	-	0
West						
RW02ZH	**	=	*****	+	*****	=
RW03NH	*****	=	***	+	*****	+
RW04UT	*	+	-	0	*	+
RW05NH	-	0	-	0	-	0
RW06NH	-	0	-	0	-	0
RW07NH	-	0	-	0	-	0
RW08FL	-	0	-	0	-	0
RW09ZH	*	-	**	=	***	+
RW10ZH	-	0	-	0	-	0
RW11ZH	*****	=	**	=	**	+
RW12ZH	*	=	*	=	-	0

94 **Verspreiding:** -(0%), * (1-10%), ** (11-25%), *** (26-50%), ***** (51-75%), ***** (76-100%)
Dynamiek: - (afgenomen), = (stabiel), + (toegenomen)

Tabel 9 Amfetamine, lachgas en ketamine⁹⁵

	Amfetamine		Lachgas		Ketamine	
	verspreiding	dynamiek	verspreiding	dynamiek	verspreiding	dynamiek
Noord						
RN01DR	*	=	*	=	*	=
RN02GR	-	0	*	=	-	0
RN03FR	*	=	*	=	*	=
RN04NH	-	0	-	0	-	0
Oost						
RO01GE	-	0	*****	-	-	0
RO02OV	-	0	*****	+	-	0
RO03GE	-	0	-	0	-	0
RO04GE	*	=	-	0	**	=
RO05GE	-	0	-	0	-	0
RO06GE	**	+	*	=	*	-
Zuid						
RZ01NB	**	=	***	=	-	0
RZ02NB	-	0	-	0	-	0
RZ03NB	-	0	-	0	-	0
RZ04ZE	***	=	*	-	**	=
RZ05ZE	-	0	-	0	-	0
RZ06LI	-	0	-	0	-	0
RZ07LI	*	=	*	-	**	+
RZ08ZE	-	0	-	0	-	0
West						
RW02ZH	**	=	*	-	***	=
RW03NH	*****	=	-	0	*****	+
RW04UT	-	0	*****	+	-	0
RW05NH	-	0	*	+	-	0
RW06NH	-	0	*	-	-	0
RW07NH	-	0	-	0	-	0
RW08FL	-	0	-	0	-	0
RW09ZH	***	=	-	0	*	=
RW10ZH	-	0	-	0	*	=
RW11ZH	**	=	***	-	**	=
RW12ZH	**	=	***	-	**	=

94 **Verspreiding:** -(0%), * (1-10%), ** (11-25%), *** (26-50%), **** (51-75%), ***** (76-100%)
Dynamiek: - (afgenomen), = (stabiel), + (toegenomen)

Tabel 10 GHB, crack en heroïne⁹⁶

	GHB		Crack		Heroïne	
	verspreiding	dynamiek	verspreiding	dynamiek	verspreiding	dynamiek
Noord						
RN01DR	-	0	-	0	-	0
RN02GR	-	0	-	0	-	0
RN03FR	-	0	-	0	-	0
RN04NH	-	0	-	0	-	0
Oost						
RO01GE	-	0	-	0	-	0
RO02OV	-	0	-	0	-	0
RO03GE	-	0	-	0	-	0
RO04GE	-	0	-	0	-	0
RO05GE	-	0	-	0	-	0
RO06GE	*	+	-	0	-	0
Zuid						
RZ01NB	-	0	-	0	-	0
RZ02NB	-	0	-	0	-	0
RZ03NB	-	0	-	0	-	0
RZ04ZE	-	0	-	0	-	0
RZ05ZE	-	0	-	0	-	0
RZ06LI	-	0	-	0	-	0
RZ07LI	*	=	-	0	-	0
RZ08ZE	-	0	-	0	-	0
West						
RW02ZH	-	0	-	0	-	0
RW03NH	-	0	-	0	-	0
RW04UT	*	+	-	0	-	0
RW05NH	-	0	-	0	-	0
RW06NH	-	0	-	0	-	0
RW07NH	-	0	-	0	-	0
RW08FL	-	0	-	0	-	0
RW09ZH	-	0	-	0	-	0
RW10ZH	-	0	-	0	-	0
RW11ZH	*	=	-	0	-	0
RW12ZH	-	0	-	0	-	0

96 **Verspreiding:** -(0%), * (1-10%), ** (11-25%), *** (26-50%), **** (51-75%), ***** (76-100%)
Dynamiek: - (afgenomen), = (stabiel), + (toegenomen)

Tabel 11 Methamfetamine, psychedelica en medicijnen⁹⁷

	Methamfetamine		Psychedelica		Medicijnen	
	verspreiding	dynamiek	verspreiding	dynamiek	verspreiding	dynamiek
Noord						
RN01DR	*	=	-	0	*	=
RN02GR	-	0	-	0	-	0
RN03FR	-	0	-	0	*	+
RN04NH	-	0	-	0	-	0
Oost						
RO01GE	**	=	-	0	-	0
RO02OV	-	0	-	0	-	0
RO03GE	-	0	-	0	-	0
RO04GE	*	-	*****	=	-	0
RO05GE	-	0	-	0	-	0
RO06GE	-	0	***	+	-	0
Zuid						
RZ01NB	-	0	*	=	**	=
RZ02NB	-	0	-	0	-	0
RZ03NB	-	0	-	0	-	0
RZ04ZE	-	0	-	0	-	0
RZ05ZE	-	0	-	0	-	0
RZ06LI	-	0	-	0	-	0
RZ07LI	-	0	*	=	-	0
RZ08ZE	-	0	-	0	-	0
West						
RW02ZH	-	0	***	+	***	=
RW03NH	-	0	-	0	-	0
RW04UT	-	0	-	0	*	=
RW05NH	-	0	-	0	-	0
RW06NH	-	0	-	0	*	=
RW07NH	-	0	-	0	-	0
RW08FL	-	0	-	0	-	0
RW09ZH	-	0	*	=	-	0
RW10ZH	-	0	-	0	-	0
RW11ZH	-	0	*	=	-	0
RW12ZH	-	0	*	=	-	0

97 **Verspreiding:** (0%), * (1-10%), ** (11-25%), *** (26-50%), **** (51-75%), ***** (76-100%)
Dynamiek: - (afgenomen), = (stabiel), + (toegenomen)

